ธรรมเภรี

เล่มสี่

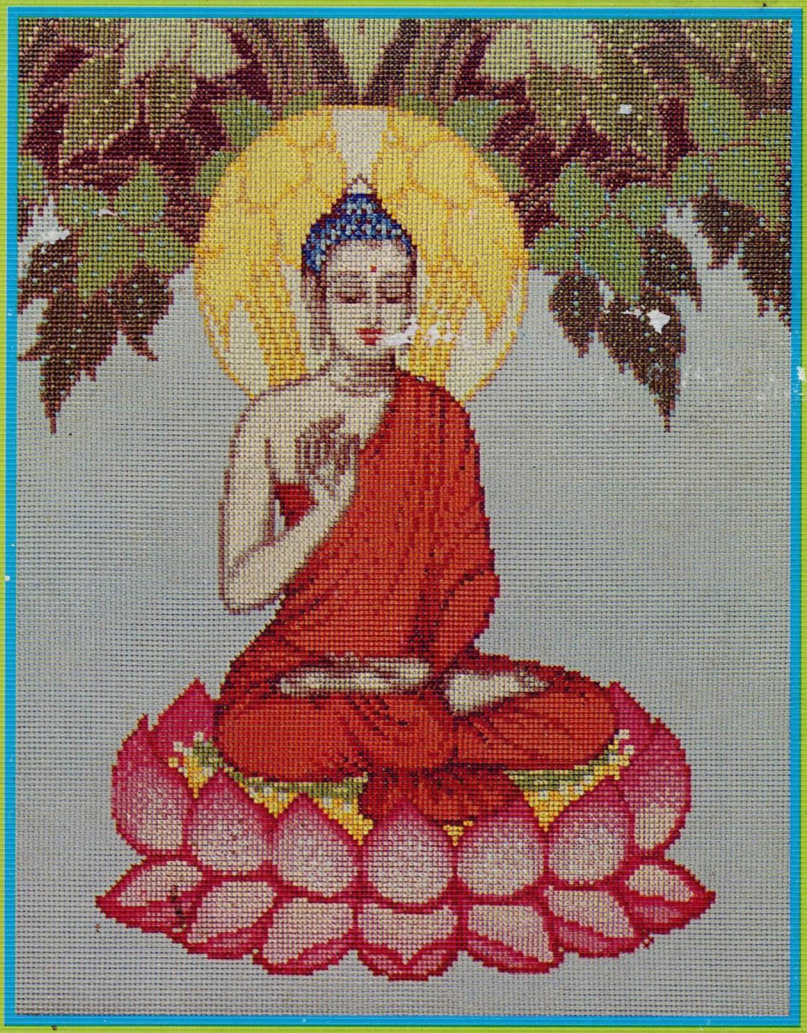

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร ฐิตวณฺโณ)

ธรรมเภรี เล่มสี่

โดย พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) วัดโสมนัสวิหาร

ธรรมภารี

เล่มสี่

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร ฐิตวณฺโณ ป.ธ. ๙, ศน.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ

พระพุทธวิริยากร

(สุรัตน์ อตฺถรโต ป.ธ. ๕)

อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

ณ เมรุ วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

หมายรับสั่งที่ ๒๙๗๑

(แบบ ก.)

สำนักพระราชวัง

๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๕

พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต) อายุ ๗๓ พรรษา ๕๒ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร มรณภาพด้วยโรคถุงลมโป่งพอง ณ โรงพยาบาลหัวเฉียวมูลนิธิ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๕ เวลา ๒๒.๓๐ น.

วันจันทร์ที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๕ เวลา ๑๖.๓๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลา ๑๐ วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานหีบทองทึบประกอบศพ.

ประภาพรรณ/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต) เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติเจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๒๒๗๖ **สำนักพระราชวัง**

๒๔ มกราคม ๒๕๕๐

พระราชทานเพลิงศพ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ เวลา ๑๕.๓๐ น. เชิญหีบศพเวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๓๐ น. พระราชทานเพลิง.

ประภาพรรณ/พิมพ์/Dhana /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต)
	เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ
	เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต (พันธุวรรณ) ป.ธ. ๕) ในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๐ เวลา ๑๗.๓๐ น. ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร ซึ่งนับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นเกียรติประวัติอันสูงสุดแด่ผู้วายชนม์ และวงศ์ตระกูล อย่างหาที่สุดมิได้

หากความทราบโดยญาณวิถีถึงดวงวิญญาณของ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต) ได้ด้วยประการใดในสัมปรายภพ คงจะมีความปลาบปลื้มยินดีเป็นล้นพ้น ในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติอันสูงยิ่งในวาระสุดท้ายของชีวิต

ข้าพพุทธเจ้า พี่-น้อง และหลานๆ ตลอดจนญาติทุกคน ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ถวายบังคมแทบใต้เบื้องพระยุคลบาท ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น และขอเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เพื่อเป็นสิริมงคลแก่วงศ์ตระกูลสืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ครอบครัว พันธุวรรณ

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต ป.ธ. ๕) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร และรองเจ้าคณะ ๒ วัดโสมนัสวิหาร ในวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ นี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนอกจากจะได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายให้ท่านเจ้าคุณฯ ตั้งแต่นำศพของท่านมาบำเพ็ญกุศลที่วัดโสมนัสวิหาร จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพแล้ว ทางวัดโสมนัสวิหารในฐานะที่เป็นเจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “ธรรมเภรี เล่ม ๔” ของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร เพื่อถวายและแจกจ่ายเป็นธรรมทาน แก่ผู้มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ เพราะเป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับงานศพโดยตรง อันมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนามากเล่มหนึ่ง ของพระธรรมวิสุทธิกวี โดยท่านได้จัดพิมพ์ถวายในนามของวัดโสมนัสวิหาร เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่พระพุทธวิริยากร และเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมเพิ่มขึ้น

พระพุทธวิริยากร เป็นพระเถระที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่วัดและส่วนรวมมากรูปหนึ่ง ซึ่งชีวิตส่วนใหญ่ของท่านเป็นชีวิตพรหมจรรย์ เพราะท่านบรรพชา ตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี คือ เป็นชีวิตพรหมจรรย์ถึง ๖๑ ปี โดยเป็นสามเณร ๙ พรรษา เป็นพระภิกษุ ๕๒ พรรษา ท่านมาจำพรรษาอยู่ที่วัดโสมนัสวิหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ.

๒๔๘๕ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นเป็นเวลา ๕๔ ปี โดยอยู่ในสังกัด คณะ ๒ ตลอดมาตั้งแต่เป็นสามเณรจนกระทั่งมรณภาพ เป็นที่รู้จักคุ้นเคยของพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ของวัดมาเป็นเวลานานรูปหนึ่ง ในบรรดาพระเถระระดับพระราชาคณะของวัดนี้

ท่านเป็นนักต่อสู้อุปสรรคนานาชนิด อดทน เสียสละ เป็นนักการศึกษา นักปกครอง นักเทศน์ และ เป็นนักบำเพ็ญประโยชน์รูปหนึ่งของวัดโสมนัสวิหาร ท่านเป็นพระเถระที่เชิดชูวัด รักหมู่คณะ รักถิ่นฐานบ้านเกิด และญาติพี่น้อง ลูกหลาน และส่วนรวมมากรูปหนึ่ง แม้สุขภาพจะไม่สมบูรณ์เพราะเจ็บป่วยอยู่เกือบตลอดชีวิต เดิมใครก็คิดว่าท่านคงอายุไม่ยืน เพราะมีโรคภัยไข้เจ็บมาก และค่อนข้างรุนแรง ต้องเข้า ออก โรงพยาบาล อยู่เกือบปี และบางปีก็เป็นแรมเดือน แต่ท่านก็ยังมีอายุยืนมาได้ถึง ๗๓ ปี และยังบำเพ็ญประโยชน์ได้มากอีกด้วย เพราะท่านเป็นนักต่อสู้ และไม่ค่อยดูดายต่องานส่วนรวม เป็นนักเสียสละ ชอบทำบุญ ใครเรี่ยไรหรือขอมา ท่านจะบริจาคเสมอ ถ้าท่านพอจะช่วยได้ และสามารถสร้างประโยชน์ได้มากทั้งในวัดโสมนัสวิหาร และวัดรวมทั้งโรงเรียนในถิ่นฐานบ้านเกิดของท่าน

คุณสมบัติเด่นประการหนึ่งของท่านที่ควรยกย่องมาก ที่ทำให้ท่านมีอายุรวมถึง ๗๓ ปี ทั้งที่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนมาก ก็คือ ท่านใคร่ต่อการปฏิบัติธรรม ไม่ทอดทิ้งพระธรรม ที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนมา ชอบสนทนาธรรม และที่สำคัญคือ ชอบปฏิบัติกรรมฐาน แม้สุขภาพไม่ค่อยอำนวย ท่านก็ไม่ดูดายต่อภารกิจ

ส่วนรวมภายในวัด เช่น เทศน์เป็นประจำในวันอุโบสถ (วันพระ) ตามลำดับที่ทางวัดกำหนดให้ ทั้งยังเป็นอาจารย์สอนนักธรรม และช่วยสอนกรรมฐาน แทนพระธรรมวิสุทธิกวีในคราวที่ท่านติดธุระไม่อาจจะสอนกรรมฐานตามตารางการฝึกอบรมกรรมฐานของวัดได้ และท่านยังมีส่วนช่วยเหลืองานสอนกรรมฐานด้วยความเต็มใจ ไม่เกี่ยงงอน ในการช่วยเหลือส่วนรวมในสมัยที่ท่านยังมีสุขภาพดีอยู่

ท่านเป็นผู้เคร่งครัด ในพระธรรมวินัย เอาใจใส่ในกิจการของสงฆ์และของคณะ ไม่เกี่ยงงอน ไม่ดูดาย จึงเป็นที่รักและเอ็นดูของ เจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺมมหาเถร) พระอุปัชฌาย์ของท่าน ทั้งเป็นที่รักเคารพของเพื่อนสหธรรมิกในวัดและต่างวัด ทั้งเป็นที่เคารพนับถือของอุบาสกอุบาสิกาของวัดและญาติสนิทมิตรสหายของท่าน ดังนั้น การจากไปของท่านจึงถือว่า วัดโสมนัสวิหารได้สูญเสียพระเถระผู้เป็นกำลังสำคัญของวัดและของพระศาสนาไปรูปหนึ่ง แต่ท่านจากไปด้วยดีในชีวิตพรหมจรรย์ที่ได้บำเพ็ญมานาน ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

แม้ท่านจะอาพาธ เข้าออก โรงพยาบาลอยู่บ่อย ๆ บางครั้งต้องพักอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลาแรมเดือน โดยเฉพาะครั้งสุดท้ายท่านต้องรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลหัวเฉียวถึง ๑๑ เดือน ต้องใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเป็นจำนวนมาก โดยครั้งสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้แก่ทางโรงพยาบาลวันละ ๑ หมื่นบาท ซึ่งนับว่าสูงมาก แต่ศิษย์ของท่านซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ

(ฮ่องกง) ซึ่งเป็นผู้นับถือท่านมาก ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลทั้งหมดประมาณ ๓ ล้านบาท นับว่าท่านมีบุญในข้อนี้ ที่มีศิษย์ใจบุญช่วยค่ารักษาพยาบาล วันละหมื่นบาทอยู่หลายเดือน มิฉะนั้นแล้ว ท่านคงจากไปก่อนหน้านี้แล้ว แม้ทางวัดจะช่วยค่ารักษาพยาบาลท่านหลายครั้ง ด้วยปัจจัยคิลานภัตรของวัดที่จัดตั้งไว้สำหรับพระภิกษุสามเณรอาพาธ แต่ก็มีปัจจัยด้านนี้อยู่จำกัด จึงได้ถวายท่านครั้งละไม่เกิน ๓,๐๐๐ บาท เท่าที่ทางวัดจะพอจัดถวายท่านได้

แท้จริง การเจ็บป่วยทำให้คนเราเข้าถึงธรรมและเห็นธรรมได้ชัดเจนขึ้น เมื่อท่านประพฤติธรรม ท่านจึงจากไปอย่างสงบเมื่อคืนวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๕ และเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาว่า สัมปรายภพของผู้ประพฤติธรรมเช่นท่าน ก็เป็นสุคติภพอย่างแน่นอน

ในงานพระราชทานเพลิงศพของพระพุทธวิริยากร ตั้งแต่วันที่นำศพของท่านมาตั้งบำเพ็ญกุศล จนถึงวันพระราชทานเพลิง ได้มีพระเถรานุเถระ พระภิกษุสามเณรในวัดและต่างวัด รวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาของวัด ศิษยานุศิษย์และญาติมิตรของท่าน ได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลเป็นอันมากประมาณ ๑๕ วัน ที่นำศพมาบำเพ็ญกุศล ทางวัดโสมนัสวิหาร ศิษยานุศิษย์ ญาติพี่น้อง และหลานๆ ขอขอบพระคุณ ขอบคุณ ขอบใจ ต่อทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย และขอให้ทุกท่านจงได้รับส่วนกุศลครั้งนี้โดยทั่วกัน

ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และด้วยอำนาจบุญกุศลทุกอย่างที่เกิดจากการทำบุญของทุกท่านในครั้งนี้ และจากการจัด

พิมพ์หนังสือเป็นธรรมทานครั้งนี้ ของจงรวมกันเป็นปัจจัย ดลบันดาลให้ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต) ได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วอนุโมทนา สำเร็จเป็นอนุโมทนามัยกุศล ดลบันดาลให้ท่านได้ประสพสุขเกษมสำราญในสัมปรายภาพ ตามสมควรแก่คติวิสัย สมอุทิสสนเจตนาทุกประการเทอญ

วัดโสมนัสวิหาร
๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

ขอกราบขอบพระคุณ

กราบขอบพระคุณ พระธรรมวิสุทธิกวี เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร พระธรรมเมธาจารย์ พระเถรานุเถระวัดโสมนัสวิหาร และพระเถรานุเถระ ผู้เป็นสหธรรมิกของท่านเจ้าคุณ พระพุทธวิริยากร ท่านอื่นๆ ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ที่ได้มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ ญาติธรรม อุบาสกอุบาสิกา ผู้มีเกียรติตลอดญาติมิตร และผู้ที่เคารพนับถือทุกท่าน คณะแพทย์และพยาบาลแผนกไอซียูโรงพยาบาลหัวเฉียว และเจ้าหน้าที่ทุกคน ที่ได้ถวายการดูแลรักษาพยาบาลท่านเจ้าคุณ พระพุทธวิริยากรเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอกุศลผลบุญอันเกิดจากเมตตาจิตและกุศลจิตของท่านทั้งหลายได้ร่วมทำในครั้งนี้ จงส่งผลให้ทุกๆ ท่านประสบความสุขและสำเร็จในสิ่งที่พึงประสงค์อันดีงามตลอดไปด้วยเทอญ

อนึ่ง หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดผิดพลาดหรือขาดตกบกพร่องประการใด ศิษยานุศิษย์ กราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

คณะศิษยานุศิษย์

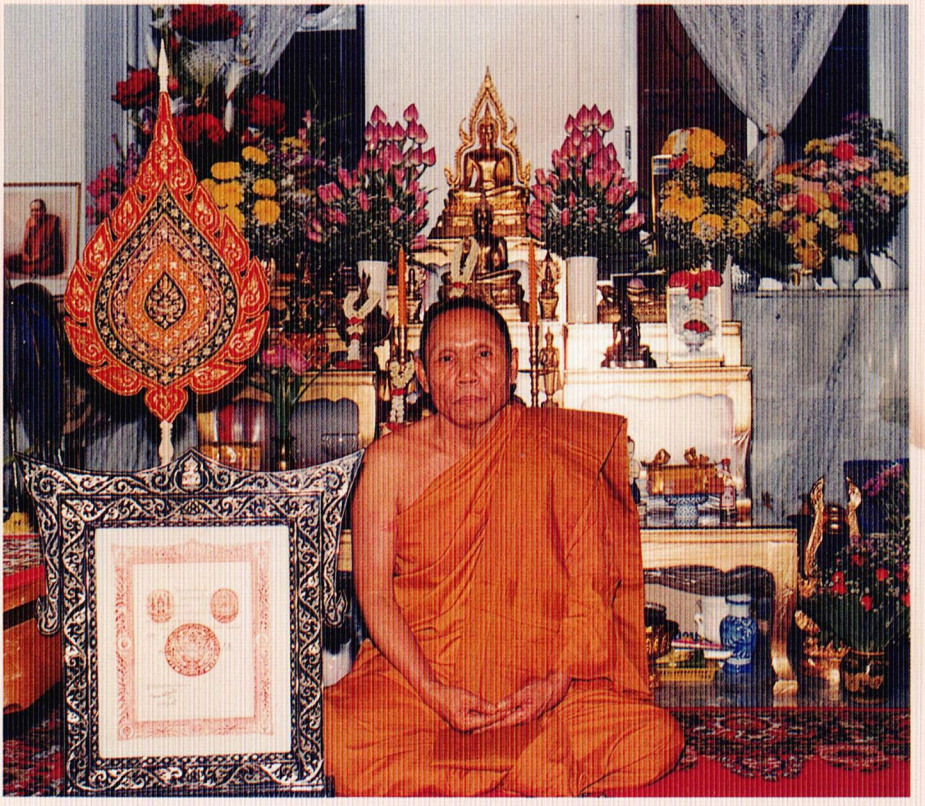

พระพุทธวิริยากร

(สุรัตน์ อตฺถรโต ป.ธ. ๕)

ชาตะ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖

มรณภาพ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ประวัติ
พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต ปธ. ๕)

ชื่อ สุรัตน์ **นามสกุล** พันธุวรรณ
เกิด วันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน อ้าย ปีระกา ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ บ้านหนองแวง ต.โพธิ์ใหญ่ อ. พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
บิดาชื่อ พรมมา มารดา ชื่อ นางหนูจันทร์
มีพี่น้องร่วมบิดาทั้งหมด ๑๑ คน โดยเกิดจากมารดาคนแรก (นางหนูจันทร์ จำนวน ๕ คน) ได้แก่

๑. นายสมหมาย พันธุวรรณ (ถึงแก่กรรม)
๒. นายประสิทธิ พันธุวรรณ
๓. นายสมัย พันธุวรรณ (ถึงแก่กรรม)
๔. พระพุทธวิริยากร
๕. นายสวัสดิ์ พันธุวรรณ

ต่อมามารดาได้ถึงแก่กรรม บิดาจึงได้สมรสใหม่ กับนางบุตรดี และมีพี่น้องต่างมารดา อีกจำนวน ๖ คน

๑. นางราตรี วังมฤค
๒. นางจอมศรี พันธุวรรณ
๓. นางทองมี โพธิ์ไข
๔. นายวิรัช พันธุวรรณ
๕. นายประวัติ พันธุวรรณ
๖. นางไกรศรี คตภูธร

ชีวิตในวัยเด็ก

เรียนหนังสือในระดับประถมศึกษา ณ โรงเรียนบ้านหนองกุงใหญ่ ต.โพธิ์ใหญ่ อ. พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ชีวิตในวัยเด็กต้องทำนาเหมือนกับชาวบ้านโดยทั่วไป กระทั่งเมื่ออายุ ๑๒ ขวบ ได้เข้าบรรพชา ณ วัดบ้านบัวงาม โดยมีหลวงตามี เป็นอุปัชฌาย์ และจำพรรษาอยู่ ๒ พรรษา หลังจากนั้นได้ย้ายไปศึกษา นักธรรมชั้นตรี ณ วัดมหาธาตุ อำเภอยโสธร (ปัจจุบันเป็นจังหวัดยโสธร) เป็นเวลา ๒ พรรษา สอบได้นักธรรมชั้นตรี

หลังจากนั้นได้ย้ายสังกัดมาบรรพชาในคณะธรรมยุต ณ วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพฯ ขณะอายุ ๑๙ ปี เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ โดยมี สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเทพโมลี เป็นพระอุปัชฌาย์

ได้ย้ายเข้ามาจำพรรษา ณ วัดโสมนัสวิหาร และได้อุปสมบท เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยมี สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺโม) เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็น พระอมรมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ จนกระทั่งจบนักธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๕ ประโยค

สมณศักดิ์

ได้รับแต่งตั้งเป็น ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง พ.ศ. ๒๕๒๖

ได้รับแต่งตั้งเป็น พระครูสัญญาบัตร ชั้นพิเศษที่ พระครูอรรถจริยานุวัตร เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

ได้รับแต่งตั้งเป็น พระราชาคณะที่ พระพุทธวิริยากร เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

งานสาธารณูปการ

เป็นประธานก่อสร้างพระอุโบสถ กุฏิ ศาลาการเปรียญ วัดสว่างอารมณ์ ต.โพธิ์ใหญ่ อ.พนมไพร จ. ร้อยเอ็ด

ได้บูรณปฏิสังขรณ์กุฏิ ๓ หลัง บริเวณคณะ ๑ และ ๒ วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

ด้านการเผยแผ่และส่งเสริมพระพุทธศาสนา

พระพุทธวิริยากรได้เป็นพระอาจารย์บรรยายการอบรมกรรมฐาน ณ วัดโสมนัสวิหาร ตามที่ได้รับมอบหมายจากท่านเจ้าอาวาส

นอกจากนี้ พระพุทธวิริยากรได้เป็นประธานในการก่อสร้างพระอุโบสถ และกำแพง วัดบ้านหนองแวง ต.โพธิ์ใหญ่ นอกจากนี้ได้จัดหาทุนในการบูรณสิ่งก่อสร้างและ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในละแวกถิ่นฐานบ้านเกิด อ.พนมไพร จ. ร้อยเอ็ด มาโดยตลอด

ด้านการส่งเสริมการศึกษา

ได้ก่อตั้ง กองทุนส่งเสริมการศึกษา เพื่อจัดหาทุนให้กับเด็กนักเรียน ในระดับ ประถม มัธยม และ อุดมศึกษามาทุกๆ ปี อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

วาระสุดท้ายของชีวิต

พระพุทธวิริยากร มีอาการเจ็บป่วยด้วยวัณโรคปอด เมื่อรักษาหายแล้ว ก็มีอาการของถุงลมโป่งพอง เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลหัวเฉียวมาเป็นเวลา ประมาณ ๑๑ เดือน และได้ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการอย่างสงบ ในวันอาทิตย์ ที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เวลา ๒๒.๓๐ น. ณ โรงพยาบาลหัวเฉียว รวมสิริอายุ ๗๓ ปี พรรษา ๕๒

อาลัย
ท่านเจ้าคุณ พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต)

	พระ ผู้เป็นแบบอย่าง	ศิษยา
พุทธ	ผู้ชี้นำพา	สอนสั่ง
วิริยา	เพียรชอบให้ทำกรรม	อันงาม
กร	กระทำกุศลสร้าง	ศิษย์น้อม ยึดถือ
	สุ สอนนำให้รีบสร้าง	ความดี
รัตน์	แก้วดวงมณี	ลับแล้ว
อัตถ	ประโยชน์สร้างก่อเกื้อ	มาตุภูมิ
รโต	ประชาเศร้า	ศิษย์ล้วน อาลัย

เป็นเวลากว่า ๑ ทศวรรษที่ได้รับความเมตตาจากท่านเจ้าคุณฯ ในการอบรมสั่งสอนและแนะนำศิษย์ผู้นี้ ท่านเจ้าคุณพูดอยู่เสมอ ๆ ว่า **"วิชาการทางโลกที่คุณไปเรียนนั้น มันเป็นวิชาที่เปื้อนกิเลส เป็นไปเพื่อความเร่าร้อน ไม่ได้เป็นไปเพื่อความสงบระงับ วิชาการไหน ๆ ก็สู้วิชาการของพระพุทธเจ้าไม่ได้"** แต่ด้วยความที่ท่านเจ้าคุณเป็นนักการศึกษา ชอบส่งเสริมการศึกษา อยากให้ลูกศิษย์ลูกหาได้มีการศึกษา ท่านจึงสนับสนุนและไถ่ถามเรื่องการศึกษาของศิษย์ทุกคนอยู่เสมอมา

จนกระทั่งท่านเข้ารับการรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ตอนที่ท่านยังพูดได้ ก็มักจะถามอยู่เสมอว่า "ไปเรียนปริญญาเอก ที่มหาวิทยาลัยมหิดล เรียนไหวไหม?" .... จนกระทั่งท่านพูดไม่ค่อยได้

แต่ท่านก็ใช้วิธีเขียนคำลงในกระดาษเป็นคำถามว่า "เรียนปริญญาเอก กี่ปีถึงจะจบ" เลยตอบท่านไปว่า "อีก ๕ ปีครับ" ท่านเลยเขียนต่ออีกว่า "นาน ... เราจะอยู่ถึงหรือ" เลยตอบท่านไปว่า "ท่านเจ้าคุณจะอยู่ถึงวันนั้นครับ" บัดนี้ ท่านเจ้าคุณได้จากพวกเราไปแล้ว "ท่านเจ้าคุณครับ ผมจะพยายามให้ถึงที่สุดครับ"

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ

อาลัยท่านเจ้าคุณ

อดีตที่ผ่านมา พวกเราทุกคนมีหลวงพี่เป็นท่านเจ้าคุณนามว่า “พระพุทธวิริยากร” แต่ปัจจุบันและอนาคตต่อไปนี้ ท่านเจ้าคุณที่เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของพี่ๆ น้องๆ และหลานๆ ตลอดจนญาติพี่น้องทุกคน คงมีเพียงชื่อและความดีของท่านที่จารึกไว้ในใจของพวกเราทุกคนเท่านั้น เมื่อนึกขึ้นมาแล้วก็ใจหายและน้ำตาไหลอาบหน้าโดยไม่รู้สึกตัว ต่อไปนี้ หลวงพี่ (ท่านเจ้าคุณ) ที่เคยปกป้องอันตรายและแนะนำให้ความอบอุ่นกับพี่น้องทุกคนคงไม่มีอีกแล้ว อันเป็นไปตามกฎ อนิจจัง ที่ไม่เที่ยงแท้แห่งสังขาร

ตลอดชีวิตการครองสมณเพศ ท่านเจ้าคุณต้องเข้าออกโรงพยาบาลอยู่เป็นประจำ เพื่อต่อสู้กับโรคร้าย ถึงกระนั้น ท่านก็ยังพาพี่น้องและญาติโยมก่อสร้างพระอุโบสถและศาลาการเปรียญตลอดจนอบรมสั่งสอนทุกคนให้เป็นคนดี ต่อมากลางเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ ท่านก็เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลหัวเฉียว ซึ่ง พี่ๆ น้องๆ และหลานๆ ตลอดญาติทุกคนก็เฝ้าปฏิบัติดูแลท่านเรื่อยมา และท่านเจ้าคุณบอกว่า ถ้าผ่านวันเกิดท่านไปแล้วท่านจะยังไม่มรณภาพ ทำให้พวกเราทุกคนดีใจ ถึงแม้จะรู้อยู่ในใจว่า ต้นโพธิ์ต้นนี้ มีโพรงอยู่ข้างใน แต่ก็ยังหวังว่า สักวันหนึ่งคงผลิใบอ่อนออกมา (หายจากโรค) ให้ทุกคนได้ชื่นใจ

แต่แล้วในคืนวันอาทิตย์ที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๕ ทุกคนก็ต้องใจหาย เพราะว่า ร่มโพธิ์ร่มไทรของพวกเราทุกคนได้โค่น

ล้มลงแล้ว ท่านได้จากพวกเราไปแล้ว แต่ความดีและกุศลกรรมที่ท่านได้สร้างไว้ จะยังคงเป็นแบบอย่างแห่งความดี และ คงอยู่กับพวกเราตลอดไป

วิรัช พันธุวรรณ

พระผู้เป็น.....ที่สุด

ช่างยาวนานหนักหนาเวลาผ่าน
นับเนิ่นนานหลายสิบปีที่พบเห็น
สำนึกสั่งหยั่งรู้คือผู้เป็น
ที่สุดเช่นผู้นำค้ำปัญญา

จะทุกข์สุขเพียงใดท่านให้คิด
นิ่งสนิทยึดพระธรรมอันล้ำค่า
ครองสติสั่งสมบ่มปัญญา
หยัดยืนมากอบกู้สู้ชีวิต

เปรียบประดุจแสงสว่างกระจ่างใส
ส่องเทียนชัยนำทางกระจ่างจิต
ไล่มืดมนอนธกาลมารชีวิต
ผู้พิชิตอวิชชาสง่าครัน

ด้วยกุศลผลบุญที่หนุนสร้าง
ขอเอ่ยอ้างแทนคุณมาบูชาขวัญ
วอนคุณพระไตรรัตน์ด้วยร่วมช่วยกัน
ส่งญาณขวัญท่านสู่ประตู...นิพพาน

นมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

จริยา อุปผล

ประธานกรรมการฯ

บริษัท จิตสะอาด มาเก็ตติ้ง จำกัด

พุทธวิริยากรอนุสรณ์

ดิฉันกล่าวขานถึงสรรพนามของท่าน พระพุทธวิริยากร กับใครๆ ว่า "พระอาจารย์วัดโสมฯ" ด้วยความเคารพ เทิดทูนบูชา อย่างสูง เปรียบประดุจดั่งบิดาคนที่สองก็ว่าได้ กว่า ๓๕ ปี ที่ท่านคือผู้นำทางความคิดที่คอยให้สติในการดำรงตน ปัญญาในการคิดหาหนทางแก้ปัญหาและกำลังใจที่จะหยัดยืนต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคขวากหนามนานาของชีวิตตราบจนกระทั่งสามารถยืนหยัดผ่านพ้นวิกฤตกาลทั้งหลายทั้งปวง มาได้อย่างสง่างาม คงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เท่าที่มนุษย์ที่ดีจะพึงมีพึงเป็นได้ ด้วยพุทธธรรมล้ำค่าที่ท่านเพียรบ่มเพาะ

หลักธรรมคำสอนของท่านที่ร้อยเรียงปรุงแต่งมาจากพุทธพจน์ ล้วนหมดจดงดงาม คมคาย ง่าย สั้น แต่ลึกซึ้ง มีพลังแห่งการต่อสู้ขับไล่อวิชชาและเปลื้องทุกข์ได้อย่างมีพลานุภาพสูงส่งยิ่งนัก ท่านมักจะพูดเสมอว่า **"ทุกสิ่งเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง และสลายในที่สุด"** เป็นวลีที่คุ้นหู ซึ่งศิษย์ผู้ท้อแท้อ่อนล้าทั้งหลายมักจะได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ

เมตตากรุณาอันบริสุทธิ์ของท่าน มิได้ให้จำกัดอยู่แต่เพียงผู้หนึ่งผู้ใด หากแต่รินไหลมิมีที่สิ้นสุดเหมือนสายน้ำที่นำความฉ่ำเย็น ชุ่มชื่น ด้วยความหวังและพลังใจแด่ผู้ทุกข์ที่บากหน้าเข้ามาหา หมายพึ่งพิง ไม่เคยมีใครได้รับการปฏิเสธหรือผิดหวังกลับไป

แม้แต่คนเดียว ท่านได้ทำหน้าที่ผู้เปลื้องทุกข์อย่างสมบูรณ์ที่สุด แม้ในบั้นปลายของชีวิตที่สังขารใกล้จะแตกดับ ท่านก็ยังคงใช้ความพยายามในการสื่อเพื่อเปลื้องทุกข์ ด้วยเมตตาและห่วงใยแด่ศิษย์ทุกผู้ที่ได้ไปเยี่ยมเยียน ด้วยคำพูดที่ผ่านพ้นริมฝีปากออกมาได้อย่างยากเย็นแสนเข็ญขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดก็ไม่สามารถเปล่งเสียงออกมาเป็นคำพูดที่ชัดเจนได้ แต่กระนั้น ท่านก็ยังร้องขอกระดาษ ดินสอ มาใช้ในการสื่อแทนคำพูด จากลายมือที่พออ่านได้ใจความ ในตอนแรกๆ ก็ค่อยๆ กลายเป็นเพียงเส้นขยุกขยิกไปมาที่พอตีความได้ในครั้งสุดท้ายว่า “ไม่ไหวแล้ว”

และแล้วในที่สุด วันแห่งการเดินทางอันยาวไกล กับการต่อสู้โรคาพาธ ก็ได้ถึงการอันสิ้นสุด ณ วันอาทิตย์ที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๕ ซึ่งเป็นวันอีกวันหนึ่งที่พวกเราคงจะต้องจดจำตลอดไป ดิฉันและลูกชาย คงจะเป็น เพื่อนคนสุดท้าย ที่ได้มีโอกาสส่งท่านด้วยการเจริญสติภาวนา พร้อมอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย และบทสวดพระคาถาชินบัญชรน้อมนำมาบูชาพระคุณท่าน พร้อมทั้งตั้งสัตยาธิษฐาน อ้างถึงกุศลกรรม และเมตตาธรรมอันพิสุทธิ์ ที่ท่านได้บำเพ็ญเพียรมาทุกภพทุกชาติทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ รวมถึงกตเวทิตาคุณที่เหล่าญาติพี่น้อง และศิษยานุศิษย์ทุกท่านที่ได้รับเมตตาเปลื้องทุกข์จาก พระอาจารย์ ตลอดมา จงเป็นปัจจัยวิถีนำจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพระอาจารย์สู่นิพพานสมบัติในอนาคตกาลอันไม่ไกลนัก และเชื่อมั่นว่าหลักธรรมคำสอนด้วยเมตตาอันเปี่ยมล้นของพระอาจารย์ จะยังคงดำรงอยู่ในมโนสำนึก

ของทุกคน เพื่อเป็นอุบายเปลื้องทุกข์ แม้มิมีพระอาจารย์เป็นผู้สอนเหมือนเช่นที่ผ่านมา สมดังเจตนารมณ์อันอุดมของท่าน อีกทั้งเพื่อเป็น พุทธวิริยานุสรณ์ ถึงพระพุทธวิริยากร พระอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพยิ่งของพวกเราตลอดไป

ศิษย์ก้นกุฏิ

อาลัยหลวงน้า

ตั้งแต่จำความได้ พ่อแม่จะพาฉันและพี่ๆ น้องๆ ไปทำบุญที่วัดโสมนัสวิหาร หรือที่พวกเราเรียกกันย่อๆ ว่า "วัดโสมฯ" เป็นประจำ ฉันยินดีมากที่จะได้ไปกราบหลวงน้าที่กุฏิคณะ ๒ เดินข้ามธรณีประตูเข้าไปอยู่ทางขวามือกุฏิแรก สมัยก่อนตอนฉันยังเด็กเป็นกุฏิไม้ทรงไทยใต้ถุนสูง ไม่ได้เป็นตึกติดแอร์แบบสมัยนี้ แต่สมัยก่อนก็รู้สึกว่าอากาศเย็นสบายดีทั้งในกุฏิและนอกกุฏิ หลวงน้ามีญาติโยมมากราบขอพรท่านเยอะมาก แต่พวกเราเด็กๆ ก็ไม่เบื่อที่ต้องรอเข้ากราบหลวงน้า เพราะว่า บอกแล้วว่านั่งเล่นข้างนอกก็สบายดี และแม่ก็อธิบายว่าเราเป็นญาติสมควรรอทีหลังให้แขกของท่านได้มีโอกาสสนทนาธรรมกับท่านก่อน อย่างไรเสียก็ได้ถวายเพลท่านแน่ๆ เพราะแม่เตรียมปิ่นโตมาแล้ว หลวงน้าท่านมีเมตตาและให้ความเป็นกันเองกับครอบครัวของเรามาก ท่านจะเรียก "พ่อ" ว่า "พี่ชาญ" เรียก "แม่" ว่า "พี่ถิตย์" (แม่ฉันชื่อ สถิตย์) แม่เป็นคนอีสานอยู่อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ใกล้วัดมหาธาตุ

แม่เคยเล่าให้ฟังว่า หลวงน้าท่านบวชเรียนมาตั้งแต่เป็นสามเณร ท่านเป็นเณรน้อยชาวร้อยเอ็ด ส่วนที่บ้านของแม่ ทั้งคุณยายและคุณยายทวด ก็ล้วนเป็นโยมอุปัฏฐาก ของหลวงน้ามาโดยตลอด ฉะนั้น ถึงมิใช่น้าแท้ๆ แต่ก็เสมือนญาติ แม่ยังเล่าความประทับใจให้ฟังว่า สมัยก่อนที่ยโสธร มีเหตุเพลิงไหม้ หลวงน้า

ท่านก็มาช่วยโยมบ้านนี้วิ่งขนย้ายของหนีไฟจีวรปลิวเชียว คนเราได้เห็นน้ำใจไมตรีต่อกัน ก็ยามเมื่อทุกข์ภัยมาเบียดเบียน แล้วไม่ทิ้งกัน ช่วยเหลือกัน และก็นับเป็นบุญจริงๆ บ้านนี้รอดพ้นจากเพลิงไหม้มาได้อย่างน่าอัศจรรย์ คงเป็นเพราะคุณพระศรีรัตนตรัยคุ้มครอง

เมื่อหลวงน้าย้ายมาจำพรรษาที่กรุงเทพฯ แม่ฉันก็เข้ากรุงเทพฯ เพราะพ่อเป็นชาวกรุง แต่พ่อก็เคารพและศรัทธาหลวงน้ามากเหมือนกับแม่ บางครั้งจะออกหน้าออกตากว่าแม่ด้วยซ้ำไป เช่น พ่อมักจะเตือนลูกๆ เสมอว่า “อย่าลืมไปทำบุญกับหลวงน้านะลูก” ฉันคิดว่า คงเป็นเพราะพ่อมั่นใจและเลื่อมใส “พระสุปฏิปันโน” รูปนี้ สำหรับหลวงน้า ท่านก็ชมพ่อของฉันว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๓ นั้นท่านพูดว่า “พ่อของหนูนับว่าประพฤติปฏิบัติได้เป็นเลิศ เพราะเขาเป็นคนรักลูกรักเมีย ไม่ประพฤตินอกใจ และซื่อสัตย์ หลวงน้ารู้จักเขาดี สมัยเมื่อหนุ่มๆ เขาเป็นทหารไปประจำอยู่ที่ยโสธร”

หลวงน้าท่านมักสรรเสริญพ่อและแม่ให้ฉันได้ยินอยู่เสมอ ฉะนั้น เวลาได้ไปกราบท่านจึงมักเหมือนได้รับพรวิเศษ มีความชื่นอกชื่นใจ แม้แต่ตัวฉันเอง ก็ได้รับความเมตตากรุณาจากท่านมากๆ ฉันชอบเรียนหนังสือ พอสอบได้ที่ ๑ หรือ สอบติดจุฬาฯ ท่านก็จะมีรางวัลความดีให้ ส่วนมากเป็นปากกายี่ห้ออย่างดี ท่านคงสอนให้เรารู้เรื่องของกรรมว่า “ทำดี ได้ดี”

สำหรับฉันแล้ว หลวงน้าเป็น “พ่อพระของฉัน” เพราะท่านสอนธรรมะให้ฉันได้ซึมซับได้เข้าใจ ได้เป็นชาวพุทธแท้ ไม่ใช่

ชาวพุทธตามทะเบียนบ้าน ยามฉันมีความทุกข์ก็กราบปรึกษาท่านได้ แม้โดยทางโทรศัพท์ ท่านก็ตอบ เช่น เมื่อครั้งที่แม่ป่วยหนักด้วยโรคแบคทีเรียขึ้นสมองเป็นคนไข้นอนและถูกเจาะคอต้องมีการดูดเสมหะ (Suction) ต้องมีสายแยงจมูกเพื่อให้อาหารทางสายยาง (Feed) ต้องมีเวชภัณฑ์และยารักษาโรคต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับแม่มากมาย ฉันเห็นสภาพแม่แล้วเป็นทุกข์ใจอย่างยิ่ง พ่อก็เพิ่งเสียไปไม่กี่เดือนถัดมาแม่ก็ป่วยสภาพน่าเวทนาขนาดนี้ เวลาฉันไปทำงานฉันก็ไม่มีความสุข มันทุกข์ใจมาก ก็ระลึกนึกถึงหลวงน้าโทรไปปรึกษาท่าน ท่านก็เมตตา พูดปลอบมาว่า มีเรื่องไม่สบายใจก็ค่อยๆ พูดมา คิดซะว่า หลวงน้าก็เหมือนพ่อของหนูอีกคน เราก็กลั้นน้ำตาไม่อยู่ และก็ร้องไห้ไป เล่าความทุกข์ให้ท่านฟังไปด้วยว่าเมื่อคืนเข้าห้องพระไปไหว้พระแล้วก็ร้องไห้ในห้องพระ เพราะสงสารแม่ หลวงน้าท่านก็สั่งสอนว่า หนูเข้าห้องพระอย่าร้องไห้นะ เวลาเราเข้าห้องพระต้องทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ก็กราบเรียนท่านไปว่า ก็มันทกุข์เหลือเกิน ไม่อยากให้แม่เจ็บป่วยอย่างนี้ ตั้งแต่จำความได้ แม่ก็เป็นคนดี ทำไมต้องมารับทุกขเวทนาขนาดนี้ หลวงน้าก็ให้สติเราว่า “หนูก็เห็นแต่ชาตินี้แล้วที่หนูไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็นเล่า” ท่านสอนแบบนี้เราก็ได้คิดแต่เสียงยังคงสั่นเครือเป็นเสียงร้องไห้อยู่ ท่านก็บ่นแบบเมตตาว่า “ทุกข์ใจก็ร้องไห้ หลวงน้าให้ธรรมะโอสถ เข้าใจแล้วก็ร้องไห้” แต่การร้องไห้ครั้งหลังของฉันนั้นมันเป็นความรู้สึกตื้นตันใจที่ฉันยังมีที่พึ่งที่อาศัยเมื่อมีความทุกข์ใจ ได้รับยาระงับทุกข์โศก ต่อไปจิตใจจะแข็งแกร่งขึ้นเมื่อประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ

เมื่อวันอังคารที่ ๘ มกราคม ๒๕๕๐ ฉันตื่นมาด้วยความฝันเมื่อคืนว่า ฉันมองเห็นพระพุทธรูปปางประทับยืน จึงตั้งใจแน่วแน่ว่า ก่อนที่จะไปทำหน้าที่กรรมการสอบผู้ประกาศ จะต้องไปเยี่ยมหลวงน้าก่อน เพราะตั้งแต่ท่านอาพาธมารักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลหัวเฉียว ฉันเพิ่งได้ไปเยี่ยมครั้งเดียว และครั้งนั้นก็พบว่าท่านถูกเจาะคอแล้ว ท่านพูดไม่ค่อยได้ และท่านก็คงไม่ค่อยสบายตัวนัก ท่านเขียนหนังสือบอกให้ดึงผ้าห่มออก ฉันก็ให้คนขับรถช่วยทำให้ท่าน ฉันรู้สึกสังเวชใจที่ได้เห็นหลวงน้าของฉันอยู่ในสภาพเจ็บป่วยอย่างนี้ จากการเยี่ยมครั้งนั้นฉันก็ระลึกนึกถึงและเป็นห่วงท่านอยู่เสมอ แต่โอกาสในการไปกราบเยี่ยมท่านไม่อำนวยให้อีกเลย ดังนั้น วันนั้นฉันจึงตัดสินใจโทรศัพท์ไปที่โรงพยาบาล ถามคุณพยาบาลว่า “พระพุทธวิริยากร ท่านยังรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลใช่ไหม?” เพื่อฉันจะได้ไปเยี่ยมท่าน หรือ ถ้าเขาบอกว่ากลับวัดโสมนัสฯ แล้ว ก็เป็นเรื่องดีว่าท่านสามารถกลับมาพักฟื้น คืออาการเจ็บป่วยของท่านคงทุเลาเบาบางลงแล้ว แต่คำตอบของคุณพยาบาลทำให้ฉันอึ้งไป และน้ำตามันไหลออกมาเอง เพราะพยาบาลบอกว่า “ท่านมรณภาพแล้ว”

วันนั้น จากที่คิดว่าจะไปเยี่ยมท่าน จึงกลายเป็น ได้ไปกราบศพของท่านแทน ถึงจะเสียใจ แต่เมื่อมองพิจารณาภาพของท่านที่ตั้งไว้ เหมือนท่านก็มองเราอยู่ด้วยความเมตตา ฉันเชื่อว่า “หลวงน้ายังอยู่กับเรา”

“หนูแป๋ว”

ชื่นสุข (จันทรทิณ) เหมะสถล

รายนามเจ้าภาพ ในการบำเพ็ญบุญ
งานสวดพระอภิธรรม
พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต ป.ธ. ๕)

๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๙	พระครูประสานยติกิจ วัดสว่างอารมณ์ และญาติโยม บ้านหนองแวง จ. ร้อยเอ็ด
๒๗ ธันวาคม ๒๕๔๙	พระธรรมเมธาจารย์ และพระภิกษุสามเณร คณะ ๒ วัดโสมนัสวิหาร
๒๘ ธันวาคม ๒๕๔๙	ครอบครัวคุณเดชา-กุลทรัพย์ จิตประไพร
๒ มกราคม ๒๕๕๐	พระธรรมวิสุทธิกวี และพระภิกษุสามเณร คณะ ๓ เวลา ๑๘.๓๐ น. มีแสดงพระธรรมเทศนา
๓ มกราคม ๒๕๕๐	คณะศิษย์กรรมฐานวัดโสมนัสวิหาร
๔ มกราคม ๒๕๕๐	พระวินัยมุนี และพระภิกษุสามเณร คณะ ๕ พระกิติสารโสภณ และพระภิกษุสามเณร คณะ ๔
๕ มกราคม ๒๕๕๐	พระสิริปัญญามุนี พระราชญาณกวี และพระภิกษุสามเณร คณะ ๑ พระพินิตพินัย วัดสัมพันธวงศ์
๑๔ มกราคม ๒๕๕๐	บริษัท จิตสะอาด มาร์เก็ตติ้ง จำกัด

๒๑ มกราคม ๒๕๕๐	พี่น้อง หลาน และศิษย์ชาวบ้านหนองแวง จังหวัดร้อยเอ็ด
๒๘ มกราคม ๒๕๕๐	คณะศิษยานุศิษย์ จังหวัดอุบลราชธานี
๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐	ทุนนิธิพระราชกวี (อ่ำ ธมมฺทตฺโต และพระครูศีลคุณวิศิษฐ์ (สมอาจ อตฺตธีโป)
๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐	คณะกุศลสงเคราะห์ ๒๒/๔๖ โดยพระพรหมเมธี วัดเทพศิรินทราวาส
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐	คณะพระสังฆาธิการกรุงเทพมหานครสมุทรปราการ (ธรรมยุต)
๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐	พระราชทานเพลิงศพ เวลา ๑๗.๓๐ น.

รายนามผู้ร่วมวางพวงหรีด
ในการบำเพ็ญบุญ
งานสวดพระอภิธรรม
พระพุทธวิริยากร (สุรัตน์ อตฺถรโต ป.ธ. ๕)

ชูศักดิ์-คุณหญิงนงเยาว์ จิตต์กุศล
พลตรี กิตติทัศน์-สุประวีณ์ บำเหน็จพันธ์
สมเจตน์ สินสะอาด และ ครอบครัว
ครอบครัวเดชา-แดง จิตประไพร
ศาสตราจารย์ มารุต บุนนาค
ส.ก. เอก และ ส.ก. เจิมมาศ จึงเลิศศิริ และทีมงาน ส.ข.
เขตป้อมปราบฯ พรรคประชาธิปัตย์
พันเอก ธีระ-ธนวรรณ ไกรพานนท์
สวัสดิ์-เปิ้ล พันธุวรรณ
ไสว พันธุวรรณ และ ครอบครัว
ลูก-หลาน และ ชาวบ้านหนองแวง
บุญเลิศ พันธุวรรณและครอบครัว
อารีย์-นิดา ขยายวงศ์
พี่น้อง พันธุวรรณ
โรงพยาบาลหัวเฉียว
บ้านสถาปิตะเวสม์

ชมรมศิษย์กรรมฐาน
ร้านรัตนโชติ
โรงเรียนวัดโสมนัส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตถาวโร-วงศ์มาลัย
อัยการสมเกียรติ เบญจขันธ์ อัยการจังหวัดยโสธร

คำนำ

ธรรมเภรี-เสียงกลองแห่งธรรม เล่มนี้ เป็นผลงานทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าอีกเล่มหนึ่ง ที่ข้าพเจ้าได้เขียนรวบรวมขึ้นและนำมาจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมบรรณาการให้แก่วัดต่างๆ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นๆ ได้ใช้สวดในงานศพ และสำหรับท่านผู้สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ ก็เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะมุ่งใช้สวดในงานศพให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสและให้เห็นคุณค่าของพระธรรมมากขึ้น เพราะบทสวดทุกบทมีทั้งพระบาลีมีทั้งคำแปลเป็นไทยอยู่พร้อมแล้ว

หนังสือนี้ ประกอบด้วยเรื่องสำคัญอยู่ ๔ ตอน คือ

๑. ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับคาถาพุทธศาสนสุภาษิต

๒. พระธรรมเทศนา "มรณสติกถา-การเตรียมตัวก่อนตาย"

๓. พระธรรมเทศนา "สัทธากถา-ศรัทธาที่ถูกต้อง"

๔. ปาฐกถาธรรม "หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ"

ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับคาถาพุทธศาสนสุภาษิต อันเป็นตอนสำคัญของการจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นมา ซึ่งต้นฉบับเดิมได้จัดพิมพ์แยกออกต่างหาก เป็นสมุดไทย หรือในรูปหนังสือคัมภีร์อภิธรรม ที่พระสงฆ์ใช้สวดในงานศพได้สะดวก เพราะสามารถวางไว้ด้านหน้าพระสงฆ์หลังตู้พระอภิธรรมโดยตรง

ธรรมบรรยายในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้รวบรวมมาจากคาถาพุทธศาสนสุภาษิต โดยคัดเลือกเฉพาะที่เกี่ยวกับมรณสติ สังเวค-กถา ความจริงของชีวิต กฎแห่งกรรม และการเจริญภาวนา จากคัมภีร์ต่างๆ มาจัดทำไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ

๑. เพื่อให้เกิดความสังเวชสลดใจ ให้เป็นกรรมฐานเครื่องเตือนใจ และเพื่อให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรม แก่ท่านผู้อ่านและผู้ฟัง เพื่อให้คลายความเศร้าโศกและให้เห็นความจริงแห่งชีวิต

๒. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้สวดในงานศพแทนการสวดพระอภิธรรม หรือรวมกับการสวดพระอภิธรรม โดยมุ่งหมายให้ผู้มาร่วมงานศพฟังการสวดพระอภิธรรม โดยเฉพาะในเวลากลางคืน ได้รับคุณค่าจากการฟังสวดในงานศพให้มาก แทนที่จะฟังโดยไม่รู้ความหมายเลย

ธรรมบรรยายนี้มีคาถาแปลทั้งหมด ๕๑ คาถา กับบทสวดมนต์แปล ๓ บทสุดท้าย ในหมวดที่ ๖ ได้จัดแบ่งออกเป็น ๗ หมวด หมวดละ ๑ วัน รวม ๗ วัน แต่ละวันก็ไม่ซ้ำกับวันอื่นๆ เว้นไว้แต่บางคาถาที่มีซ้ำกันบ้าง เพื่อเชื่อมความให้สอดคล้องกันกับข้อความที่กำลังสวดอยู่ ถ้าสวดวันใด ก็มีบทสวดประจำวันไว้ทั้ง ๗ วัน เช่น ถ้าสวดวันอาทิตย์ ก็มีหมวดสำหรับวันอาทิตย์ ถ้าสวดในวันจันทร์ ก็มีหมวดสำหรับสวดในวันจันทร์ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้สวดไม่ซ้ำกันทั้ง ๗ วัน โดยให้ท่านผู้ฟังที่ไปร่วมในงานศพทุกคืนได้รับรสธรรมบรรยายไม่ซ้ำกันในแต่ละวันที่ไปร่วมฟังพระสวด ในงานศพใด ถ้าหากมีการสวดไม่ครบ ๗ วัน พระ

ที่สวดจะเลือกสวดเฉพาะหมวดที่ตนถนัดหรือเห็นว่าเหมาะแก่งานก็ได้

ในช่วงสุดท้ายของธรรมบรรยายนี้ ได้นำ**สัลลสูตร** ในสุตตนิบาตทั้งสูตรมาไว้ด้วย เพื่อให้หนังสือนี้มีคุณค่าเพิ่มขึ้น เพราะพระสูตรนี้ไพเราะจับใจนักปฏิบัติมาก และเหมาะมากที่ใช้สวดในงานศพ ซึ่งมีทั้งหมด ๒๐ คาถา โดยได้แบ่งเป็นบทสวดเป็น ๔ ตอนๆ ละ ๕ คาถา เพื่อให้เหมาะในการใช้สวด ๑ คืน

ถ้างานศพใดมีสวดคืนเดียว หรือเพียง ๒-๓ คืน พระสงฆ์จะใช้พระสูตรนี้สูตรเดียวสวดทั้ง ๔ จบก็ได้ หรือจะคัดเลือกคาถาอื่นที่ตนเห็นว่าดีมากและเหมาะสมมารวมกันกับวันอื่นๆ โดยคัดบทสวดในวันนั้นๆ ออกเสีย ๑ จบ หรือ ๒ จบ ตามความเหมาะสม เพราะพระสูตรนี้ให้คุณค่าในทางธรรมปฏิบัติและในการคลายโศกสำหรับเจ้าภาพได้มาก

ในการสวดคาถาธรรมบรรยายนี้ พระสงฆ์จะสวดทำนองธรรมดา หรือทำนองสรภัญญะ (ทำนองเสนาะ) ก็ได้ตามถนัด ในบางตอนไม่ใช่คำร้อยกรองเป็นคาถา หากแต่เป็นคำร้อยแก้ว โดยเฉพาะตอนที่เป็นนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร เปรียญ ๕) เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดโสมนัสวิหาร

ในการเลือกบทสวดนั้น พระผู้สวดจะเลือกสวดบางบทที่ตนชอบหรือถนัด โดยสวดรวมกับอภิธรรมก็ได้ เช่น สวดอภิธรรม ๑ จบ แล้วสวดธรรมบรรยายนี้ ๓ จบก็ได้ ถ้าได้นำไปสวดให้ถูกต้องและน่าฟังแล้ว ก็ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าเป็นอันมาก ทั้งแก่

ผู้สวดและผู้ฟัง เหมือนหนึ่งได้แสดงและได้ฟังพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่งทีเดียว เพราะพุทธศาสนสุภาษิตที่เลือกมาใช้สวดเป็นธรรมบรรยายทั้งหมดนี้ ล้วนแต่เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ควรค่าแก่การฟัง การทรงจำ และการนำไปปฏิบัติทั้งสิ้น และส่วนใหญ่ก็เป็นพุทธภาษิต

ในแต่ละคาถาหรือในแต่ละข้อของธรรมบรรยายที่ได้นำมารวบรวมไว้ในหนังสือนี้ ได้บอกคัมภีร์ที่มาไว้ทั้งสิ้น โดยบอกชื่อคัมภีร์ที่มา เล่มพระไตรปิฎก ข้อ และหน้า ของพระไตรปิฎกแห่งคาถาที่นำมาสวด เช่น (สํ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘) หมายถึง คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๔๑๕ หน้า ๑๔๘ เป็นต้น แต่พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ก็ค้นดูเฉพาะข้อในเล่มที่อ้างถึงนั้น ไม่ต้องค้นดูหน้า เพราะหน้าของพระไตรปิฎกฉบับบาลีกับฉบับแปลเป็นไทยไม่ตรงกัน เว้นไว้แต่ ๒ พระคาถาที่ยังค้นหาคัมภีร์ที่มาไม่ได้ คือ คาถาที่ขึ้นต้นว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ** และคาถาที่ขึ้นต้นว่า **นามรูปมิทํ ทุกฺขํ** หากท่านผู้ใดทราบที่มาของคาถาทั้ง ๒ นี้ โปรดแจ้งให้ทราบด้วย จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกแก่ท่านผู้ต้องการหลักฐานที่มาของคาถานั้นๆ

การที่ได้จัดทำธรรมบรรยาย โดยจัดพิมพ์ขึ้นเป็นรูปเล่มสมุดไทย (สมุดข่อย) ซึ่งจัดทำแยกออกไปจากเล่มนี้ต่างหาก ก็เพื่อมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้สวดในงานศพในตอนกลางคืนแทนการสวดพระอภิธรรมเช่นนี้ ก็เพราะมีจุดมุ่งหมายดังนี้

๑. เพื่อให้เป็นไปตามปณิธานที่เคยวางไว้ตั้งแต่เป็นสามเณร

๒. เพื่อให้การสวดพระธรรมงานศพในชาติของเรามีคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนเพิ่มขึ้น

๓. เพื่อสนองความเรียกร้องต้องการของพุทธศาสนิกชนผู้หวังจะให้การสวดพระธรรมในงานศพมีคุณค่าต่อผู้ฟังมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๔. เพื่อจัดระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปการสวดพระธรรมในงานศพให้ทันสถานการณ์ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของสังคมปัจจุบัน

ปณิธานในเรื่องนี้ของข้าพเจ้าในสมัยเป็นสามเณร

ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่รักชีวิตพรหมจรรย์ ชอบชีวิตสงบ เห็นโทษของการอยู่ครองเรือน และเห็นอานิสงส์ของการออกบวช ตั้งแต่เมื่ออายุยังอยู่ในปฐมวัย ได้เดินทางจากจังหวัดสงขลาบ้านเกิดเข้ามาบวชอยู่ที่วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี วัดโสมนัสวิหารมีเมรุของฌาปน-สถานกองทัพบกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ จนถึงปัจจุบัน แต่ละคืนมีศพตั้งสวดบำเพ็ญกุศลอยู่เกือบทุกศาลา ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ ๑๒ ศาลา เกือบทุกคืนตลอดทั้งปี แต่เป็นเมรุที่อยู่นอกกำแพงวัด ในบางคืนมีผู้มาร่วมฟังพระสวดอภิธรรมรวมทุกศาลาประมาณพันคนหรือมากกว่า ส่วนใหญ่แม้จะมีธุระหรืออยู่ไกล บางคนอยู่ถึงต่างจังหวัดก็ต้องมา เพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ หรือกับลูกหลานสามีภรรยาหรือบิดามารดาของผู้วายชนม์ จึงจำเป็นต้องมาร่วมอย่างน้อยก็คืนหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่น่าเสียดาย

และน่าสลดใจ ที่ผู้มาร่วมฟังสวดพระอภิธรรมส่วนใหญ่แล้วไม่ได้ปัญญาเพิ่มขึ้นเลย คือไม่ได้รับความรู้ความเข้าใจจากการสวดเลย ทั้งพระผู้สวด ทั้งผู้ฟัง ทั้งท่านผู้ตาย ก็ฟังไม่รู้เรื่อง เว้นไว้แต่บางวัดที่มีการสวดแปลให้ด้วย

ได้บุญนั้นได้อยู่ ถ้ามาในงานศพแล้วได้ให้ทาน รักษาศีล และฟังพระสวดด้วยความตั้งใจ แต่กุศลคือปัญญาไม่ได้ เพราะไม่มีความฉลาดเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนาจากการสวดแต่อย่างใดเลย เมื่อพระกำลังสวดอภิธรรม ก็มักจะนั่งคุยกันเสียส่วนใหญ่ เว้นไว้แต่บางคนหรือบางพวกเท่านั้น จึงไม่ได้คุณค่าแห่งการมาฟังพระสวดเท่าที่ควรจะได้

สำหรับพระผู้สวดเอง ถ้าสวดอภิธรรมล้วนๆ ส่วนใหญ่ก็จะฟังไม่รู้เรื่อง ทั้งๆ ที่สวดไปเอง ไม่จำเป็นต้องพูดถึงผู้ฟังซึ่งส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวบ้านผู้ไม่ศึกษาบาลี ยิ่งการสวดทำนองหลวงหรือแม้แต่ทำนองสรภัญญะ เมื่อสวดสังคหะยิ่งฟังไม่รู้เรื่อง แม้แต่แปลออกมาเป็นไทยแล้วก็ยังยากที่คนทั่วไปจะเข้าใจ เพราะเป็นธรรมที่เข้าใจยาก

สมัยก่อน พระสวดสังคหะต้องสวดเสียงดังมาก และใช้เวลาสวดนานกว่าปัจจุบัน ทั้งต้องสวดอยู่เป็นประจำ จึงปรากฏว่าพระสวดบางรูปเป็นโรคหลอดลมอักเสบ และมีอยู่ไม่น้อยที่เกิดเป็นโรคปอดคือวัณโรค เพราะปอดต้องทำงานหนัก ถ้าเป็นพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนก็ทำให้เสียเวลาเรียน เพราะสวดเกือบทุกคืน และหลายรูปมักจะติดในลาภสักการะจนลืมการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ข้าพเจ้าแม้อยู่วัดโสมนัสวิหารมานาน แต่ไม่ยอมสวดพระอภิธรรมหรืออภิธรรมมัตถสังคหะในเวลากลางคืน เพราะทำให้เสียเวลาเรียนและให้คุณค่าน้อยและทำให้สุขภาพเสีย แต่ถ้าหากว่าสวดแล้วเป็นการส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดคุณค่ามากแก่ผู้สวดและแก่ผู้ฟัง เช่น สวดแปลให้ฟังเข้าใจง่ายๆ และประทับใจ ก่อให้เกิดศรัทธาความเลื่อมใสแก่ผู้ฟัง แม้จะเสียเวลาเล่าเรียนและสุขภาพเสียไปบ้างก็จะยอมสวด แต่ถ้าเดินทางไปต่างจังหวัด ทางวัดเขาหาพระสวดไม่ครบเพราะไม่ค่อยมีพระ ก็เคยไปสวดกับเขา ประมาณ ๓ ครั้งในชีวิต แต่เป็นการสวดอภิธรรม ๗ คัมภีร์หรือสวดคาถาแปล หาใช่สวดอภิธรรมมัตถสังคหะไม่

การที่ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างไทยเราได้นำคัมภีร์อภิธรรมมาใช้สวดในงานศพ กล่าวกันว่าเพื่อป้องกันความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เพราะในอันตรธาน ๕ อย่างของพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในคัมภีร์รุ่นหลัง โดยเฉพาะในคัมภีร์มโนรถ-ปูรณี อันเป็นอรรถกถาอังคุตตรนิกายนั้น คือ ๑. อธิคมอันตรธาน ๒. ปฏิปัตติอันตรธาน ๓. ปริยัตติอันตรธาน ๔. ลิงคอันตรธาน ๕. ธาตุอันตรธาน ปริยัตติอันตรธานคือความเสื่อมสูญแห่งการศึกษาเล่าเรียนปริยัติ อันได้แก่พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ปิฎกสุดท้ายคือพระอภิธรรมเสื่อมก่อน เพราะเข้าใจยาก จึงไม่มีใครชอบศึกษาเล่าเรียนท่องจำ

ฉะนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้พระอภิธรรมเสื่อมไป พระเถระชาวศรีลังกาจึงกำหนดให้เอาพระอภิธรรมมาสวดในงานศพ พระ

สงฆ์ไทยถือตามคติศรีลังกา เพราะเป็นลังกาวงศ์ จึงได้นำพระอภิธรรมมาสวดในงานศพ เมื่อมีการเรียน การท่อง การสวด พระอภิธรรมก็ไม่เสื่อม นี้คือกุศโลบายของพระเถระในปางก่อน เพื่อป้องกันความเสื่อมสูญของพระพุทธศาสนา แต่ข้าพเจ้าเองเห็นว่า ถ้าเพียงรักษาไว้แค่นี้ หาได้ป้องกันความเสื่อมของพระพุทธศาสนาไม่ เพราะเมื่อนำมาสวดอย่างที่ผู้สวดและผู้ฟังส่วนใหญ่หรือเกือบทุกคนไม่เข้าใจแล้ว จะป้องกันความเสื่อมของพระพุทธ-ศาสนาได้อย่างไร ก็จะยิ่งทำให้คนเหินห่างจากพระศาสนามากขึ้น เพราะบางคนอุตส่าห์มาวัดซึ่งนานๆ จะได้มา แต่เมื่อมาแล้วกลับพบแต่เรื่องน่าเบื่อ เพราะไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจพระพุทธ-ศาสนาเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด เรื่องเช่นนี้ไม่ร้ายแรงถึงคอขาดบาดตาย แต่ก็เป็นเรื่องที่ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกท่านที่ได้ร่วมในงานศพได้รับคุณค่าแห่งพระธรรมในพระพุทธศาสนาทุกครั้งที่ได้มาฟังพระสวด

ข้าพเจ้าได้บวชเป็นสามเณรอยู่ ๓ ปี ได้เล็งเห็นทางแห่งความเสื่อมและความเจริญของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้มาตั้งแต่ต้น และเคยตั้งใจไว้ตั้งแต่เป็นสามเณรแล้วว่า ในอนาคต ถ้าหากว่าตนเองพอมีความรู้ความสามารถในการจัดทำบทสวดมนต์พร้อมทั้งคำแปล และอยู่ในฐานะที่จะจัดพิมพ์แบบสวดแปลเป็นสมุดไทย ก็จะต้องจัดทำออกมาให้ได้ เพื่อจะได้ใช้สวดที่วัดโสมนัสวิหารและวัดอื่นๆ ที่ต้องการ

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวม เรียบเรียง และจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้น ด้วยปณิธานและจุดมุ่งหมายดังกล่าวแล้ว

คาถาพุทธภาษิตในธรรมบรรยายนี้ ท่านผู้สนใจจะนำไปเทศน์หรือนำไปสอนก็ย่อมสะดวกและเป็นผลดีทั้งสิ้น เพราะได้คัดเลือกมารวบรวมไว้อย่างเหมาะสมแล้ว

สำหรับพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์ คือ **มรณสติกถา และสัทธากถา** ที่นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ด้วยนั้น ก็เพราะการพิมพ์หนังสือนี้ครั้งแรก ได้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์และเป็นธรรมบรรณาการในโอกาสการทำบุญคล้ายวันเกิด ๖๐ ปีของข้าพเจ้า ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๕ นั้น ได้พิมพ์รวมกันกับธรรมบรรยาย แต่เป็นการพิมพ์ในรูปหนังสือธรรมดา หาใช่พิมพ์ในรูปสมุดไทยดังที่ได้จัดพิมพ์แยกออกต่างหากเช่นครั้งนี้ไม่ ฉะนั้น ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ จึงได้นำมาพิมพ์รวมกันอีก เพราะเป็นหนังสือไม่โต และพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์นี้ก็มีสาระที่น่าสนใจอยู่มาก ทั้งเหมาะที่จะพิมพ์รวมกันในหนังสือนี้ ในการจัดพิมพ์ครั้งนั้น ได้เอาพระธรรมเทศนาขึ้นก่อน แต่ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้เอาธรรมบรรยายขึ้นก่อน เพราะมุ่งนำไปใช้สวดในงานศพเป็นสำคัญ

พระธรรมเทศนา "มรณสติกถา" หรือ "การเตรียมตัวก่อนตาย" เป็นพระธรรมเทศนากัณฑ์พิเศษ ที่ข้าพเจ้าได้แสดงในงานบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวาย **สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี** ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘ อันเป็นพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าพอใจมากกัณฑ์หนึ่ง ในจำนวนพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าเคยแสดงในโอกาสต่างๆ มาแล้วเป็นจำนวนมาก

พระธรรมเทศนา "สัทธากถา หรือ ศรัทธาที่ถูกต้อง" เป็นพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าแสดงทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ย้ำข้อความในกาลามสูตร เป็นพระธรรมเทศนาที่เหมาะแก่สมัยปัจจุบันมากกัณฑ์หนึ่ง อันควรแก่การสนใจของคนทั่วไป

ปาฐกถาธรรม "หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ" เป็นปาฐกถาพิเศษที่ข้าพเจ้าได้ดัดแปลงมาจากพระธรรมเทศนาที่เคยแสดงในงานศพโดยเฉพาะ เพราะผู้ที่มาในงานศพจำนวนไม่น้อย แม้จะเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจหลักการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และจะมีความเชื่อถืออย่างผิดๆ และปฏิบัติผิดๆ ทำให้ไม่ได้คุณค่าเท่าที่ควรเมื่อมาร่วมทำบุญในงานศพ ถ้าได้อ่านปาฐกถาธรรมนี้แล้ว จะเป็นเหตุให้เข้าใจหลักบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนาถูกต้อง และได้รับคุณค่ามากขึ้นในการมาในงานศพ

การที่พระธรรมเทศนาและปาฐกถาธรรมอันมีอยู่ในหนังสือนี้ จะมีประโยชน์ต่อท่านผู้ฟังที่มาในงานศพได้มาก ก็ต้องมีพระภิกษุหรือฆราวาสที่มีความสามารถในการแสดงธรรม อธิบายธรรม ได้นำหนังสือนี้ทั้งเล่มไปอ่านให้ท่านผู้สนใจได้ฟัง โดยจะเอาไปแสดงทั้งกัณฑ์ หรือตัดตอนเฉพาะที่เห็นสมควรไปพูดหรือไปแสดงก็ได้ ตามความเหมาะสมแก่ท่านผู้ฟังที่มาร่วมในงานศพ ก็จะทำให้ผู้มาในงานศพได้รับคุณค่าเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือนี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจเป็นอย่างดี โดยเฉพาะแก่พระภิกษุสามเณรที่นำธรรม

บรรยายไปใช้ในการสวดในงานศพ และแก่ท่านผู้นำไปประยุกต์ในชีวิตของตนและแนะนำผู้อื่น

ขออนุโมทนาต่อทุกท่านที่เห็นคุณค่าของหนังสือนี้ และได้บริจาคทุนทรัพย์ในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ออกเผยแพร่ อันจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เพื่อนร่วมชาติและเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในชาติของเรา ขอให้ทุกท่านที่ได้บริจาคและสนับสนุนช่วยเหลือในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ จงได้รับส่วนกุศลแห่งธรรมทานครั้งนี้โดยทั่วกัน

พระธรรมวิสุทธิกวี
(พิจิตร ฐิตวณฺโณ)
๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖

วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบฯ
กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐
โทร. ๐-๒๒๘๑-๗๕๔๔
โทรสาร ๐-๒๒๘๒-๖๐๔๒

สารบัญ

เรื่อง		หน้า
คำนำ		
ธรรมบรรยาย		
หมวดที่หนึ่ง	วันอาทิตย์	๓
หมวดที่สอง	วันจันทร์	๘
หมวดที่สาม	วันอังคาร	๑๔
หมวดที่สี่	วันพุธ	๑๙
หมวดที่ห้า	วันพฤหัสบดี	๒๔
หมวดที่หก	วันศุกร์	๓๐
หมวดที่เจ็ด	วันเสาร์	๓๔
สัลลสูตร		๔๐
พระธรรมเทศนา		
การเตรียมตัวก่อนตาย		๔๗
ศรัทธาที่ถูกต้อง		๖๕
ปาฐกถาธรรมหน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ		๘๑

ธรรมบรรยาย

รวมรวมเรียบเรียง

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙, ศน.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

หมวดที่หนึ่ง วันอาทิตย์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๑. ยถาปิ เสลา วิปุลา นภ์ อาหจฺจ ปพฺพตา
สมนฺตา อนุปริเยยฺยุ์ นิปฺโปเถนฺตา จตุทฺทิสา.

ภูเขาทั้งหลายล้วนด้วยศิลาอันไพบูลย์ สูงจดฟ้า, พึงกลิ้งบดสัตว์มาโดยรอบทั้งสี่ทิศ แม้ฉันใด.

(สำ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

๒. เอวๆ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน
ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวสฺเส สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส.

ความแก่และความตาย, ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย, คือ กษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า กรรมกร, คนจัณฑาล และคนเข็ญใจ ฉันนั้น.

(สำ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

๓. น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ สพฺพเมวาภิมทฺทติ
น ตตฺถ หตฺถีนๆ ภูมิ น รถานๆ น ปตฺติยา.

ความแก่และความตาย, ไม่เว้นใครๆ เลย, ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งปวงทีเดียว, ในความตายนั้น, ยุทธภูมิแห่งกองทัพช้างย่อมไม่มี, ยุทธภูมิแห่งกองทัพรถและกองทัพคนเดินเท้าย่อมไม่มี.

(สำ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๕)

๔. **น จาปิ มนฺตยุทฺเธน สกฺกา เชตุ๎ ธเนน วา**
ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
พุทฺเธ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ ธีโร สทฺธ๎ นิเวสเย.

อนึ่ง ใครๆ ไม่อาจจะเอาชนะความแก่และความตายนั้นได้ด้วยเวทมนต์คาถา, ด้วยการสู้รบหรือด้วยทรัพย์, เพราะเหตุนั้นแล, คนผู้เป็นบัณฑิตเมื่อเห็นประโยชน์ของตน, เป็นผู้มีปัญญาควรปลูกศรัทธาให้มั่นคง, ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม และในพระสงฆ์.

(สํ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๕)

๕. **โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา**
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.

ผู้ใดประพฤติธรรม ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจ, บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้ทีเดียว, เขาครั้นตายไปแล้ว, ย่อมปราโมทย์บันเทิงในสรวงสวรรค์, ดังนี้แล.

(สํ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๕)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๖. **อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน**
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข.

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ, มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา, เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, ความระงับสังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นสุข.

(ที.มหา. ๑๐/๑๔๗/๑๘๑)

๗. **สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ มรึสุ จ มริสฺสเร**
ตเถวาหํ มริสฺสามิ นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย.

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงกำลังตายอยู่ด้วย, ตายไปแล้วด้วย, จักตายต่อไปด้วย, เราก็จักตายอย่างนั้นเหมือนกัน, ความสงสัยในการตายนี้ไม่มีแก่เรา.

(ร. ๔)*

๘. **น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิภาคิโน**
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ.

ด้วยว่า, ธรรมและอธรรมทั้งสอง, มีผลไม่เหมือนกัน, อธรรมนำไปสู่นรก, ส่วนธรรมนำไปสู่สุคติ.

(ขุ.ชา. ๒๗/๒๒๘๔/๔๗๓)

๙. **อตฺตนา ว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ**
อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนา ว วิสุชฺฌติ.

ความชั่วที่บุคคลใดกระทำด้วยตน, บุคคลนั้นย่อมเศร้าหมองด้วยตน, ความชั่วที่บุคคลใดไม่กระทำด้วยตน, บุคคลนั้นย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนแท้.

สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเยติ.

ความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน, คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗)

---

* ไม่พบในคัมภีร์ใด สันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๑๐. **อจิรัं วตยं กาโย ปฐวึ อธิเสสฺสติ**
ฉุฑฺโฑ อเปตวิญฺญาโณ นิรตฺถัं กลิงฺครัं.

ร่างกายนี้ไม่นานหนอ, จักปราศจากวิญญาณอันบุคคลทอดทิ้งไว้, นอนทับแผ่นดิน, ราวกะท่อนฟืนไม่มีประโยชน์.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๓/๒๐)

๑๑. **โก นุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจัं ปชฺชลิเต สติ**
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปัं น คเวสถ.

จะมีความร่าเริงอะไรกัน จะเพลิดเพลินอะไรกันเล่า, ในเมื่อโลกคือหมู่สัตว์, ถูกไฟคือราคะ โทสะ โมหะ เผาผลาญอยู่เป็นนิตย์, ท่านทั้งหลาย ถูกความมืด (คืออวิชชา) หุ้มห่อไว้แล้ว, ทำไมจึงไม่รีบแสวงหาประทีปเล่า.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๑/๓๕)

๑๒. **อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปัं โก ชญฺญา มรณัं สุเว**
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.

ควรรีบทำความเพียรเสียในวันนี้ทีเดียว, ใครเล่าจะรู้ได้ว่าความตายจะมีมาในวันพรุ่งนี้, เพราะว่าเราจะผัดเพี้ยนต่อพญามัจจุราช, ผู้มีเสนาใหญ่ (มีอำนาจมาก) นั้น ไม่ได้เลย.

(ม.อุ. ๑๔/๕๒๗/๓๔๘)

๑๓. **โย จ วสฺสสตัं ชีเว อปสฺสัं อุทยพฺพยัं**
เอกาหัं ชีวิตัं เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยนฺติ

ก็ชีวิตของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อมไปของนามรูป, แม้เป็นอยู่เพียงวันเดียว, ก็ยังประเสริฐกว่าคนผู้ไม่เห็นความเกิดและความเสื่อมไปของนามรูป, แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๘/๓๐)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๑๔. นิรยํ ปาปกมฺมนฺตา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ
ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ.

พวกคนผู้ทำบาปย่อมไปยังนรก, ส่วนพวกคนผู้ทำบุญย่อมไปสุคติ, เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สั่งสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า.

ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ.

เพราะว่า บุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า.

(สํ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒)

๑๕. โย จ วสฺสสตํ ชีเว ทุสฺสีโล อสมาหิโต
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย สีลวนฺตสฺส ฌายิโน.

ก็ชีวิตของผู้มีศีล มีจิตมั่นคง, แม้เป็นอยู่เพียงวันเดียว, ก็ย่อมประเสริฐกว่าคนไม่มีศีล, ซึ่งมีจิตไม่มั่นคง แม้จะมีชีวิตอยู่ถึงร้อยปี.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๘/๒๕)

๑๖. ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสโส ธมฺเม สุจิณฺเณ
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี.

พระธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม, พระธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้, ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของพระธรรมที่ประพฤติดีแล้ว, ผู้ประพฤติธรรมเป็นประจำย่อมไม่ไปทุคติ.

(ขุ.เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๔)

๑๗. สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ.

การไม่ทำบาปทั้งปวง, การบำเพ็ญกุศลให้บริบูรณ์, การชำระจิตของตนให้ผ่องใส, ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๔/๓๕-๔๐)

หมวดที่สอง วันจันทร์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๑๘. อจฺจยนฺติ อโหรตฺตา ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ
อายุ ขียติ มจฺจานํ กุนฺนทีนมโวทกํ.

วันคืนย่อมล่วงไป, ชีวิตย่อมหมดเข้าไป, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายย่อมสิ้นไป, เหมือนน้ำในลำธารย่อมเหือดแห้งไปฉะนั้น.

(สำ.ส. ๑๕/๔๔๕/๑๕๕)

๑๕. อโห อนิจฺจา สงฺขารา เตกาลิกา อสณฺฐิตา
สกาลา กาลิกา สพฺเพ หุตฺวา หุตฺวา น โหนฺติ เต.

โอ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้, เป็นไปในกาลทั้ง ๓, ไม่ดำรงอยู่ได้, สังขารทั้งปวงเป็นไปชั่วกาล แปรไปตามสมัย, สังขารเหล่านั้นมีแล้วๆ ก็ไม่มี.

(ร. ๔)

๒๐. สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
ชรมฺปิ ปตฺวา มรณํ เอวฺธมฺมา หิ ปาณิโน.

สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

(สำ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒, ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๒๑. ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนา.

ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่, ทั้งคนเขลาทั้งคนฉลาด, ล้วนไปสู่อำนาจของความตายทั้งสิ้น, มีความตายรออยู่เบื้องหน้าด้วยกันหมดทุกคน.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๒๒. **อปฺปมายุ มนุสฺสานํ หิเพยฺย นํ สุโปริโส**
จเรยฺยาทิตฺตสีโสว นตฺถิ มจฺจุสฺส นาคโมติ.

อายุของมนุษย์ทั้งหลายน้อยนัก, สัปบุรุษควรดูหมิ่นอายุอันน้อยนั้น, ควรประพฤติตนเหมือนคนมีศีรษะถูกไฟไหม้, เพราะความตายจะไม่มาถึงย่อมไม่มี, ดังนี้แล.

(สํ.ส. ๑๕/๔๔๒/๑๕๘)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๒๓. **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโร สิยา**
ปฏิกจฺเจว ตํ กยิรา ยํ ชญฺญา หิตมตฺตโน.

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน, ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้, เมื่อรู้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์แก่ตน, บุคคลควรขวนขวายรีบทำสิ่งนั้นทันที.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖, สํ.ส. ๑๕/๒๘๑/๘๑)

๒๔. **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา**
สุทาชฺชโว อโนลีโน กุพฺพํ ปรมฺมุขา อปิ.

ความกตัญญูกตเวที, เป็นพื้นใจของคนดีทั้งหลาย, ผู้มีนิสัยซื่อตรงย่อมไม่ท้อถอย, แม้ต้องทำกิจในที่ลับหลัง.

๒๕. **มธุวา มญฺญตี พาโล ยาว ปาปํ น ปจฺจติ**
ยทา จ ปจฺจติ ปาปํ อถ ทุกฺขํ นิคจฺฉติ.

ความชั่วยังไม่ให้ผลเพียงใด, คนเขลาย่อมสำคัญความชั่วว่าเหมือนน้ำผึ้งเพียงนั้น, ก็ความชั่วย่อมให้ผลเมื่อใด, เขาย่อมได้รับทุกข์เมื่อนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๔)

๒๖. สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
ยถากมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคาติ.

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจักต้องตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด, สัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงผลแห่งบุญและบาป, จักไปตามกรรม, ดังนี้แล.

(สำ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๒๗. น ปเรสํ วิโลมานิ น ปเรสํ กตากตํ
อตฺตโน ว อเวกฺเขยฺย กตานิ อกตานิ จ.

ไม่ควรนำคำหยาบคายของผู้อื่นมาไว้ในใจตน, ไม่ควรตรวจดูงานของผู้อื่นว่าทำแล้วและยังไม่ได้ทำ, พึงตรวจดูการงานของตนเท่านั้นว่าทำแล้วและยังไม่ได้ทำ.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๔/๒๑)

๒๘. อกฺโกเธน ชิเน โกธํ อสาธุ์ สาธุนา ชิเน
ชิเน กทริยํ ทาเนน สจฺเจนาลิกวาทินํ.

พึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ, พึงชนะคนชั่วด้วยความดี, พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้, พึงชนะคนพูดเหลาะแหละด้วยคำจริง.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๗/๔๕)

๒๙. จิรปฺปวาสึ ปุริสํ ทูรโต โสตฺถิมาคตํ
ญาตี มิตฺตา สุหชฺชา จ อภินนฺทนฺติ อาคตํ.

ญาติมิตรและสหายทั้งหลาย, เห็นผู้ที่จากกันไปนานแล้วกลับมา, โดยความสวัสดีแต่ที่ไกล, ย่อมชื่นชมยินดีผู้นั้น ซึ่งมาถึงแล้วฉันใด

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

๓๐. **ตเถว กตปุญฺญมฺปิ อสฺมา โลกา ปรํ คตํ**
ปุญฺญานิ ปฏิคณฺหนฺติ ปิยํ ญาตีว อาคตนฺติ.

บุญทั้งหลายย่อมต้อนรับแม้บุคคลผู้ทำบุญไว้แล้ว, ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า, เหมือนหมู่ญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับมาถึงแล้วฉะนั้น, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๓๑. **เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน**
ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวสฺเส สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส

ความแก่และความตาย ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย, คือ กษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า กรรมกร คนจัณฑาล และคนเข็ญใจ.

(สำ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

๓๒. **ยถาปิ กุมฺภการสฺส กตา มตฺติกภาชนา**
สพฺเพ เภทปริยนฺตา เอวํ มจฺจาน ชีวิตํ.

ภาชนะดินทั้งหลายที่นายช่างหม้อทำแล้วทั้งหมด, ล้วนมีความแตกเป็นที่สุด แม้ฉันใด, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๓๓. อจฺจยนฺติ อโหรตฺตา ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ
อายุ ขียติ มจฺจานํ กุนฺนทีนมโวทกํ.

วันคืนย่อมล่วงไป, ชีวิตย่อมหมดเข้าไป, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายย่อมสิ้นไป, เหมือนน้ำในลำธารย่อมเหือดแห้งไปฉะนั้น.

(สํ.ส. ๑๕/๔๔๕/๒๕๕)

๓๔. เปกฺขตํ เยว ญาตีนํ ปสฺส ลาลปฺปตํ ปุถุ
เอกเมโกว มจฺจานํ โควชฺโฌ วิย นิยฺยติ.

ท่านจงดูเถิด, เมื่อหมู่ญาติของคนทั้งหลายผู้จะต้องตาย, กำลังแลดูอยู่รำพันอยู่โดยประการต่าง ๆ, คนผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้น ถูกความตายนำไป, เหมือนโคที่จะถูกฆ่าถูกนำไปตัวเดียวฉะนั้น.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๓๕. ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนฺติ สาครํ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ เปตานํ อุปกปฺปติ.

ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง ย่อมทำทะเลให้เต็มได้ ฉันใด, ทานที่อุทิศให้แล้วแต่โลกนี้, ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วฉันนั้น.

(ขุ.ขุ. ๒๕/๘/๑๐)

๓๖. ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ.
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินนฺติ.

เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สั่งสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า. เพราะว่าบุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า, ดังนี้แล.

(สํ.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

หมวดที่สาม วันอังคาร

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๓๗. สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
ชรมฺปิ ปตฺวา มรณํ เอวํธมฺมา หิ ปาณิโน.

สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

(สํ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒), (ขุ.ธ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๓๘. ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ.

ขันธ์ ๕ เป็นภาระหนักจริง ๆ, และผู้แบกภาระก็คือบุคคล, การแบกภาระเป็นทุกข์ในโลก, การวางภาระ (ความยึดมั่น) เสียได้เป็นสุข.

(สํ.ขนฺธ. ๑๗/๕๓/๓๒)

๓๙. ยถาปิ อญฺญตรํ พีชํ เขตฺเต วุตฺตํ วิรูหติ
ปฐวีรสญฺจ อาคมฺม สิเนหญฺจ ตทูภยํ.

เหมือนพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่หว่านลงในนา, ย่อมงอกขึ้นเพราะอาศัยรสแห่งแผ่นดิน, และยางในพืช ทั้งสองประการนั้น.

(สํ.ส. ๑๕/๕๕๑/๑๕๗)

๔๐. **เอวฺ ขนฺธา จ ธาตุโย ฉ จ อายตนา อิเม**
เหตุ ปฏิจฺจ สมฺภูตา เหตุภงฺคา นิรุชฺฌเร.

ขันธ์ ธาตุ และอายตนะ ๖ เหล่านี้, อาศัยเหตุเกิดขึ้นแล้วจึงเป็นอย่างนั้น, เมื่อเหตุสลายก็ย่อมดับไป.

(สำ.ส. ๑๕/๕๕๑/๑๙๗)

๔๑. **ยถา หิ องฺคสมฺภารา โหติ สทฺโท รโถ อิติ**
เอวฺ ขนฺเธสุ สนฺเตสุ โหติ สตฺโตติ สมฺมุตีติ.

เหมือนอย่างว่า, เพราะรวมเครื่องประกอบของรถ, จึงมีเสียงเรียกว่ารถฉันใด, เมื่อขันธ์ทั้งหลายยังมีอยู่, ก็เรียกว่าสัตว์ฉันนั้น, ดังนี้แล.

(สำ.ส. ๑๕/๕๕๔/๑๙๘)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๔๒. **อปฺปำ วต ชีวิตำ อิทำ โอรำ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ**
สเจปิ อติจฺจ ชีวติ อถ โข โส ชราสาปิ มิยฺยติ.

ชีวิตนี้น้อยนัก, จะตายภายในร้อยปีเป็นแท้, แม้ถ้าว่าบุคคลจะเป็นอยู่ได้เกินกว่านั้น, ถึงอย่างนั้น, เขาก็จะตายแม้เพราะชราโดยแท้แล.

(ขุ.สุ ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

๔๓. **โสจนฺติ ชนา มมายิเต น หิ สนฺติ นิจฺจา ปริคฺคหา**
วินาภาวสนฺตเมวิทำ อิติ ทิสฺวา นาคารมาวเส.

หมู่ชนย่อมเศร้าโศก, เพราะความยึดถือว่าของเรา, ก็เพราะความยึดถือทั้งหลาย, จะเป็นความเที่ยงย่อมไม่มี, เพราะความเป็นต่างๆ นี้มีอยู่แน่แท้, บัณฑิตเห็นดังนี้แล้ว จึงไม่อยู่ครองเรือน.

(ขุ.สุ. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

๔๔. **มรเณนปิ ตं ปหิยฺยติ ยं ปุริโส มมยิทนฺติ มญฺญติ**
เอตมฺปิ วิทิตฺวา ปณฺฑิโต น มมตฺตาย นเมถ นามโก.

บุคคลสำคัญสิ่งใดว่านี้เป็นของเรา, สิ่งนั้นเขาต้องละไปเพราะมรณะเป็นแท้, บัณฑิตทราบความจริงข้อนี้แล้ว, ไม่พึงน้อมใจเพื่อจะยึดถือว่าเป็นของเรา.

(ขุ.สุ. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

๔๕. **สุปีเนน ยถาปิ สงฺคตं ปฏิพุทฺโธ ปุริโส น ปสฺสติ**
เอวมฺปิ ปิยายิตं ชนं เปตं กาลกตं น ปสฺสตีติ.

บุคคลตื่นนอนแล้วย่อมไม่เห็นอะไรๆ, อันได้ประสบแล้วในความฝัน แม้ฉันใด, บุคคลก็ย่อมไม่เห็นคนเป็นที่รัก ซึ่งทำกาละล่วงไปแล้ว แม้ฉันนั้น, ดังนี้แล.

(ขุ.สุ. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๔๖. **อปฺปมาโท อมตं ปทं ปมาโท มจฺจุโน ปทं**
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา.

ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย, ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย, เหล่าชนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย, เหล่าชน

ผู้ประมาทย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

๔๗. อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ สุตฺเตสุ พหุชาคโร
อพลสฺสำว สีฆสฺโส หิตฺวา ยาติ สุเมธโส.

คนมีปัญญาเมื่อผู้อื่นทั้งหลายประมาทแล้วก็ไม่ประมาท, เมื่อผู้อื่นทั้งหลายหลับแล้วก็ตื่นอยู่โดยมาก, คนมีปัญญาดีย่อมทิ้งหมู่คนเขลา, เหมือนม้าฝีเท้าดีทิ้งม้าไม่มีกำลังไว้ฉะนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

๔๘. ปมาทำ อปฺปมาเทน ยทา นุทติ ปณฺฑิโต
ปญฺญาปาสาทมารุยฺห อโสโก โสกินึ ปชำ
ปพฺพตฏฺโฐว ภุมฺมฏฺเฐ ธีโร พาเล อเวกฺขติ.

เมื่อใด, บัณฑิตบรรเทาความประมาทเสียได้ ด้วยความไม่ประมาท, เมื่อนั้น, ย่อมขึ้นสู่ปัญญาดังคนขึ้นสู่ปราสาท, ไม่เศร้าโศกย่อมเห็นคนผู้เศร้าโศก, คนมีปัญญาย่อมเห็นหมู่คนเขลา, เหมือนคนอยู่บนยอดภูเขาเห็นหมู่คนผู้ยืนบนพื้นแผ่นดิน.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

๔๙. อปฺปมาเทน มฆวา เทวานำ เสฏฺฐตำ คโต.
อปฺปมาทำ ปสำสนฺติ ปมาโท ครหิโต สทาติ.

ท้าวมัฆวานได้ถึงความเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย, ก็เพราะความไม่ประมาท, บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท, ติเตียนความประมาททุกเมื่อ, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๕)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๕๐. อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคฺคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ.

บัณฑิตผู้ไม่ประมาท, ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์สองประการ, คือประโยชน์ปัจจุบันและภายหน้า, นักปราชญ์ ท่านเรียกว่าบัณฑิต, เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้.

(ขุ.อิติ. ๒๕/๒๐๑/๒๔๒)

๕๑. จิรปฺปวาสึ ปุริสํ ทูรโต โสตฺถิมาคตํ
ญาตี มิตฺตา สุหชฺชา จ อภินนฺทนฺติ อาคตํ.

คนผู้จากไปนาน, กลับมาแต่ไกลด้วยความสวัสดี, ญาติมิตรและสหายทั้งหลายย่อมยินดีต้อนรับ ฉันใด,

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

๕๒. ตเถว กตปุญฺญมฺปิ อสฺมา โลกา ปรํ คตํ
ปุญฺญานิ ปฏิคณฺหนฺติ ปิยํ ญาตีว อาคตํ.

บุญทั้งหลาย, ย่อมต้อนรับผู้ทำบุญไว้แล้ว, ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น, ดุจญาติต้อนรับญาติฉะนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

๕๓. ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินนฺติ.

เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สั่งสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า, เพราะว่า บุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า, ดังนี้แล.

(สำ.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

หมวดที่สี่ วันพุธ

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๕๔. พุทฺธานุสฺสติ เมตตา จ อสุภ์ มรณสฺสติ
อิจฺจิมา จตุรารกฺขา กาตพฺพา จ วิปสฺสนา.

อารักขกรรมฐานทั้ง ๔ ประการนี้ คือ, พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า, เมตตา ปรารถนาจะให้เป็นสุข, อสุภะ พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นของไม่งาม, มรณสติ ระลึกถึงความตาย, และวิปัสสนา อันบุคคลควรบำเพ็ญ.

(ร. ๔)

๕๕. วิสุทฺธธมฺมสนฺตาโน อนุตฺตราย โพธิยา
โยคโต จ ปโพธา จ พุทฺโธ พุทฺโธติ ฌายเต.

พระพุทธเจ้าผู้มีพระสันดานอันบริบูรณ์ด้วยพระธรรมอันบริสุทธิ์, อันบัณฑิตรู้อยู่ว่า, "พุทโธ ๆ" ดังนี้, เพราะปัญญาตรัสรู้อย่างเยี่ยม, เพราะชักจูงหมู่สัตว์ในธรรมปฏิบัติ, และเพราะทรงปลุกใจหมู่สัตว์ให้ตื่นอยู่.

(ร. ๔)

๕๖. **เกสโลมาทิฉวานำ อยเมว สมุสฺสโย**
กาโย สพฺโพปิ เชคุจฺโฉ วณฺณาทิโต ปฏิกูลโล.

กายนี้แล, เป็นที่ประชุมแห่งของไม่สะอาดมีผมขนเป็นต้น, เป็นของน่าเกลียด ปฏิกูลโดยสีเป็นต้นแม้ทั้งสิ้น.

(ร. ๔)

๕๗. **ชีวิตินฺทฺริยุปจฺเฉท- สงฺขาตมรณำ สิยา**
สพฺเพสมฺปีธ ปาณีนำ ตญฺหิ ธุวำ น ชีวิตนฺติ.

ความตายกล่าวคือความแตกขาดแห่งชีวิตินทรีย์, พึงมีแก่สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้แม้ทั้งสิ้น, เพราะว่าความตายเป็นของเที่ยง, ชีวิตความเป็นอยู่เป็นของไม่เที่ยง, ดังนี้แล.

(ร. ๔)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๕๘. **อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา รูปญฺจ เวทนา ตถา**
อโถ สญฺญา จ สงฺขารา วิญฺญาณญฺจาติ ปญฺจิเม.

ขันธ์ ๕ เหล่านี้ คือ, รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ, เกิดขึ้นเพราะปัจจัยมีอวิชชาเป็นต้น.

(ร. ๔)

๕๙. **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ เอวำ หุตฺวา อภาวโต**
เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต.

ธรรมเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้น ย่อมดับไป, เพราะมีแล้วอย่างนี้ก็กลับไม่มี, จึงเป็นของไม่เที่ยง เพราะเป็นไปชั่วคราวเป็นต้น.

(ร. ๔)

๖๐. ปุนปฺปุนํ ปีฬิตตฺตา อุปฺปาเทน วเยน จ
เต ทุกฺขา ว อนิจฺจา เย อถ สนฺตตฺตตาทิโต.

ธรรมเหล่าใดไม่เที่ยง, ธรรมเหล่านั้นเป็นทุกข์แท้, เพราะถูกความเกิดและความเสื่อมบีบคั้นร่ำไป, และเพราะโทษมีความร้อนเป็นต้น.

(ร. ๔)

๖๑. วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต
สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ เต อนตฺตาติ ญายเรติ.

ขันธ์ ๕ เหล่านั้น, ท่านกล่าวว่าเป็นอนัตตา, เพราะไม่อยู่ในอำนาจ, เพราะแย้งต่ออัตตา, เพราะเป็นของสูญ และเพราะไม่มีเจ้าของ, ดังนี้แล

(ร. ๔)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๖๒. อายุ อุสฺมา จ วิญฺญาณํ ยทา กายํ ชหนฺติมํ
อปวิฏฺโฐ ตทา เสติ ปรภตฺตํ อเจตนํ.

เมื่อใด, อายุ ไออุ่น และวิญญาณ, ละทิ้งกายนี้เสียแล้ว, เมื่อนั้น, กายนี้อันเขาทิ้งแล้ว, เป็นเหยื่อของสัตว์อื่น, หาเจตนามิได้, ย่อมนอนทับแผ่นดิน.

(สำ. ขนฺธ. ๑๗/๒๔๗/๑๗๔)

๖๓. ปริชิณฺณมิทํ รูปํ โรคนิทฺธํ ปภงฺคุณํ
ภิชฺชติ ปูติ สนฺเทโห มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ.

รูปนี้แก่คร่ำคร่าแล้ว, เป็นรังของโรค, ทรุดโทรมเปื่อยพัง, กายของตนอันเปื่อยเน่าจะต้องแตกสลาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๑/๓๔)

๖๔. อปฺปมายุ มนุสฺสานํ หิเพยฺย นํ สุโปริโส
จเรยฺยาทิตฺตสีโสว นตฺถิ มจฺจุสฺส นาคโม.

อายุของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย, สัปบุรุษพึงดูหมิ่นอายุอันน้อยนั้น, พึงประพฤติตนเหมือนศีรษะถูกไฟไหม้, เพราะความตายจะไม่มาถึงย่อมไม่มี.

(สํ.ส. ๑๕/๔๔๒/๑๕๘)

๖๕. ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวสฺเส สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส
น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ สพฺพเมวาภิมทฺทติ.

ความตายย่อมไม่เว้นใครๆ เลย, ไม่ว่ากษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า กรรมกร, คนจัณฑาลและคนเข็ญใจ, ย่อมย่ำยีไปทั้งสิ้น.

(สํ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘-๑๔๕)

๖๖. น สนฺติ ปุตฺตา น ตาณา น ปีตา นปิ พนฺธวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตาติ.

เมื่อคนถูกความตายครอบงำแล้ว, ไม่มีบุตร ไม่มีบิดา ไม่มีพวกพ้อง จะต้านทานไว้ได้, ความป้องกันในหมู่ญาติ ย่อมไม่มี, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๓)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๖๗. ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุ๎ ปาเชนฺติ ปาณินํ.

นายโคบาลย่อมต้อนวัวทั้งหลายไปสู่แหล่งหากินด้วยอาชญา ฉันใด, ความแก่และความตาย, ย่อมต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไปฉันนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๐/๓๓)

๖๘. อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สญฺญุตํ.

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้, ไม่มีเครื่องหมาย, ใครๆ รู้ไม่ได้ว่าเมื่อไรจะแตกดับ, ทั้งลำบากทั้งน้อย, ทั้งประกอบด้วยทุกข์.

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๗)

๖๙. สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
ชรมฺปิ ปตฺวา มรณํ เอวํธมฺมา หิ ปาณิโน.

สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

(สํ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒, ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๗๐. ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ
เอวํ ชาตาน มจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยํ.

ผลไม้ที่สุกแล้ว, มีภัยที่จะหล่นไปจากต้นแต่เช้า ฉันใด, สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาแล้ว, ก็มีภัยแต่มรณะแน่นอน ฉันนั้น.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๗๑. **ยถาปิ กุมฺภการสฺส กตำ มตฺติกภาชนำ**
ขุทฺทกญฺจ มหนฺตญฺจ ยญฺจ ปกฺกำ ยญฺจ อามกำ
สพฺพำ เภทปริยนฺตำ เอวำ มจฺจาน ชีวิตนฺติ.

ภาชนะดิน ที่นายช่างหม้อกระทำแล้ว, จะเล็กใหญ่สุกดิบอย่างไร, ล้วนมีความแตกเป็นที่สุดฉันใด, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น, ดังนี้แล.

(ที.มหา. ๑๐/๑๐๘/๑๔๑)

หมวดที่ห้า วันพฤหัสบดี

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๗๒. **อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน**
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสำ วูปสโม สุโข.

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ, มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา, เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, ความระงับสังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นสุข.

(ที.มหา. ๑๐/๑๔๗/๑๘๑)

๗๓. สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

เมื่อใดบัณฑิตย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า, สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์, เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์, นี้คือทางแห่งความบริสุทธิ์.

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๒)

๗๔. สพฺเพ สงฺขารา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

เมื่อใดบัณฑิตย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า, สังขารทั้งปวงเป็นอนัตตา, เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์, นี้คือทางแห่งความบริสุทธิ์.

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๒)

๗๕. อตฺตนา โจทยตฺตานํ ปฏิมํเส ตมตฺตนา
โส อตฺตคุตฺโต สติมา สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิสิ.

จงฟ้องตนด้วยตนเอง, จงเตือนตนนั้นด้วยตนเอง, ดูก่อนภิกษุ, เธอมีสติรักษาตัวดีแล้ว จักอยู่เป็นสุข.

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๕/๖๖)

๗๖. ทูรงฺคมํ เอกจรํ อสรีรํ คูหาสยํ
เย จิตฺตํ สญฺญเมสฺสนฺติ โมกฺขนฺติ มารพนฺธนาติ.

ชนเหล่าใดจักสำรวมจิต, ซึ่งไปได้ไกล เที่ยวไปดวงเดียว, ไม่มีรูปร่าง มีถ้ำคือร่างกายเป็นที่อาศัย, ชนเหล่านั้น ย่อมพ้นจากเครื่องผูกของมารเสียได้, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๓/๑๕-๒๐)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๗๗. อุปนียติ ชีวิตมปฺปมายุ
ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา
เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ.

ชีวิตคืออายุเป็นของน้อย, ถูกชรานำเข้าไปใกล้ความตาย, เมื่อบุคคลถูกชรานำเข้าไปใกล้ความตายแล้ว, ไม่มีใครช่วยป้องกันต้านทานได้เลย, ผู้เล็งเห็นภัยในความตายนี้อยู่, ก็พึงทำบุญทั้งหลายอันจะนำความสุขมาให้.

(สำ.ส. ๑๕/๗/๓)

๗๘. อุโภ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ ยํ มจฺโจ กุรุเต อิธ
ตํ หิ ตสฺส สกํ โหติ ตญฺจ อาทาย คจฺฉติ.

อันผู้จะต้องตาย, ทำบุญและบาปทั้งสองอย่างอย่างใดไว้ในโลกนี้, ก็บุญและบาปนั้น คงเป็นของผู้นั้นแท้, และผู้นั้นก็ต้องรับเอาบุญและบาปนั้นไป.

(สำ.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

๗๙. ตญฺจสฺส อนุคํ โหติ ฉายาว อนุปายินี
ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ.
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ.

ก็บุญหรือบาปนั้นย่อมติดตามผู้นั้นไป, เหมือนเงาติดตามตัวไปฉะนั้น, เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สั่งสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า, เพราะว่า บุญทั้งหลาย, ย่อม

เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า.

(สำ.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

๘๐. **ยาทิสำ วปเต พีชำ ตาทิสำ ลภเต ผลำ**
กลฺยาณการี กลฺยาณำ ปาปการี จ ปาปกนฺติ.

บุคคลหว่านพืชชนิดใดลงไว้, ย่อมได้รับผลชนิดนั้น, ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี, ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว, ดังนี้แล.

(สำ.ส. ๑๕/๕๐๓/๓๓๓)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๘๑. **น ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ**
กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ.

บุคคลจะเป็นคนเสื่อมเพราะชาติสกุลก็หาไม่, จะเป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติสกุลก็หาไม่, แต่บุคคลจะเป็นคนเสื่อมก็เพราะกรรม, จะเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะกรรม (ของตน).

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๐๖/๓๕๒)

๘๒. **มาวมญฺเญถ ปาปสฺส น มตฺตำ อาคมิสฺสติ**
อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ
อาปูรติ พาโล ปาปสฺส โถกำ โถกำปิ อาจินำ.

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นต่อบาปว่า, บาปเล็กน้อยจักไม่ให้ผล, แม้หม้อน้ำย่อมเต็มด้วยน้ำที่ตกทีละหยาด ฉันใด, คนพาลสั่งสมบาปแม้ทีละน้อย ๆ, ก็ย่อมเต็มไปด้วยบาป ฉันนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๓๑)

๘๓. มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ
อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ
อาปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส โถกํ โถกมฺปิ อาจินํ.

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นต่อบุญว่า, บุญเล็กน้อยจักไม่ให้ผล, แม้หม้อน้ำ (ที่ตั้งไว้กลางแจ้ง) ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละหยาดฉันใด, นักปราชญ์สั่งสมบุญแม้ทีละน้อย ๆ, ก็ย่อมเต็มไปด้วยบุญ ฉันนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๓๑)

๘๔. อตฺตานญฺเจ ปิยं ชญฺญา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
ติณฺณํ อญฺญตรं ยามํ ปฏิชคฺเคยฺย ปณฺฑิโตติ.

ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รักของตนไซร้, ก็พึงรักษาตนนั้นให้ดี, บัณฑิตพึงประคับประคองตน ในวัยทั้งสาม, วัยใดวัยหนึ่งให้จงได้, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๘๕. อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา,

ควรรีบทำความเพียรเสียในวันนี้ทีเดียว, ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมีมาในวันพรุ่งนี้, เพราะว่าเราจะขอผัดเพี้ยนต่อพญามัจจุราช, ผู้มีเสนาใหญ่ (มีอำนาจมาก) นั้นไม่ได้เลย.

(ม.อุ. ๑๔/๕๒๗/๓๔๘)

๘๖. ธมฺมญฺจเร สุจริตๆ น ตๆ ทุจฺจริตๆ จเร
ธมฺมจารี สุขๆ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ.

บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต (ให้ถูกต้อง), อย่าประพฤติธรรมนั้นให้ผิดหลัก, ผู้ประพฤติธรรมเป็นประจำ, ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๓/๓๘)

๘๗. โย พาโล มญฺญตี พาลฺยๆ ปณฺฑิโต วาปิ เตน โส
พาโล จ ปณฺฑิตมานี ส เว พาโลติ วุจฺจติ.

ผู้ใดเป็นคนโง่รู้ตัวว่าเป็นคนโง่, ผู้นั้นยังพอเป็นบัณฑิตอยู่บ้าง, เพราะเหตุที่รู้ตัวได้อยู่นั้น, ส่วนผู้ใดเป็นคนพาล กลับสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต, ผู้นั้นแลท่านกล่าวว่าเป็นพาลแท้.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๓)

๘๘. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโร สิยา
ปฏิกจฺเจว ตๆ กยิรา ยๆ ชญฺญา หิตมตฺตโนติ.

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน, ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้, เมื่อรู้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์แก่ตน, บุคคลควรขวนขวายทำสิ่งนั้นทันที, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖, สำ.สี. ๑๕/๒๘๑/๘๑)

หมวดที่หก วันศุกร์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๘๙. น หิ โส อุปกฺกโม อตฺถิ เยน ชาตา น มิยฺยเร
ชรมฺปิ ปตฺวา มรณํ เอวฺธมฺมา หิ ปาณิโน.

ความพยายามอันเป็นเหตุไม่ตายแห่งสัตว์ทั้งหลาย, ผู้เกิดมาแล้ว ย่อมไม่มีเลย, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๗-๔๔๘)

๙๐. กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ กิจฺฉํ มจฺจาน ชีวิตํ
กิจฺฉํ สทฺธมฺมสฺสวนํ กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท.

การได้เกิดเป็นมนุษย์ อันบุคคลได้โดยยาก, ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย อันบุคคลได้โดยยาก, การได้ฟังพระสัทธรรม อันบุคคลได้โดยยาก, การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันบุคคลได้โดยยาก.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๔/๓๕)

๙๑. นามรูปมิทำ ทุกฺขำ ตณฺหาวิชฺชา สมุทฺทโย
นิโรโธ ตาสำ นิโรโธ มคฺโค สิกฺขาตฺยำ ภเว.

นามและรูปนี้เป็นทุกข์, ตัณหาและอวิชชาเป็นสมุทัยเหตุให้ทุกข์เกิด, ความดับตัณหาและอวิชชาเหล่านั้นเป็นนิโรธ, สิกขาทั้ง ๓ เป็นทางดับทุกข์.

๙๒. **อปฺปมาโท อมตํ ปทं ปมาโท มจฺจุโน ปทं**
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตาติ.

ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย, ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย, คนทั้งหลายผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย, คนเหล่าใดประมาทแล้ว, คนเหล่านั้นเหมือนคนตายแล้ว, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๙๓. **ชราธมฺโมมฺหิ,** เรามีความแก่เป็นธรรมดา,
ชรํ อนตีโต. ล่วงความแก่ไปไม่ได้.
พฺยาธิธมฺโมมฺหิ, เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา,
พฺยาธึ อนตีโต. ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้.
มรณธมฺโมมฺหิ, เรามีความตายเป็นธรรมดา,
มรณํ อนตีโต. ล่วงความตายไปไม่ได้.
สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ เราละเว้นเป็นต่าง ๆ,
นานาภาโว วินาภาโว. คือว่า พลัดพรากจากของรักของเจริญใจ ทั้งหลายทั้งปวง.
กมฺมสฺสโกมฺหิ, เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน,
กมฺมทายาโท, เป็นผู้รับผลของกรรม,
กมฺมโยนิ, เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด,
กมฺมพนฺธุ, เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์,
กมฺมปฏิสรโณ, เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย,
ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ, จักทำกรรมอันใดไว้,

กลฺยาณ์ วา ปาปกํ วา. ดีหรือชั่ว.
ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ. จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.
เอวํ อมฺเหหิ อภิณฺหํ เราทั้งหลาย, พึงพิจารณาเนืองๆ
ปจฺจเวกฺขิตพฺพ์. อย่างนี้แล.

(องฺ.ปญฺจก. ๒๒/๕๗/๘๑-๘๒)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๕๔. อโห พุทฺโธ,

พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของเรา, พระองค์ตรัสรู้ดี, เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะพระองค์ตรัสรู้, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของพระองค์ได้แล้ว, ทรงสั่งสอนสัตว์ให้รู้ตามเห็นตาม, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย.

อโห ธมฺโม,

พระธรรมเป็นที่พึ่งของเรา, ท่านทรงคุณเป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะท่านทรงคุณ, คือดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของสัตว์ผู้ปฏิบัติชอบ, ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้, คือศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน.

อโห สงฺโฆ,

พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเรา, ท่านปฏิบัติดี, เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะท่านปฏิบัติ, ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา, บรรลุมรรคผลทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ของตนได้แล้ว, สั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม, ดับเพลิง

กิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย.

(สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร) วัดโสมนัสวิหาร)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๙๕. **อนิจฺจา สงฺขารา** สังขารทั้งหลายมันไม่เที่ยง, **ตำ กุเตตฺถ ลพฺภา** เพราะเหตุนั้น, ความเที่ยงในสังขารเหล่านี้, จักพึงได้แต่ไหนเล่า.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ขันธ์ ๕ มันเกิดขึ้น ขันธ์ ๕ มันทำลายไป ต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน, ขันธ์ ๕ ต่างหาก, ช่างมันเถิด.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย ใจ, อายตนะ ๖ มันเกิดขึ้น อายตนะ ๖ มันดับไป ต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน, อายตนะ ๖ ต่างหาก, ช่างมันเถิด.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ, ธาตุ ๖ มันเกิดขึ้น ธาตุ ๖ มันแตกไปต่างหาก, มัน ไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน, ธาตุ ๖ ต่างหาก, ช่างมันเถิด.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, นามรูปมันเกิดขึ้น นาม ดับรูปแตกไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน, นามรูปต่างหาก, ช่างมันเถิด.

(สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร) วัดโสมนัสวิหาร)

หมวดที่เจ็ด วันเสาร์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๙๖. **สีลํ ยาว ชรา สาธุ สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา**
ปญฺญา นรานํ รตนํ ปุญฺญํ โจเรหิ ทูหรํ.

ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา, ศรัทธาที่ตั้งมั่นดีแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ, ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย, บุญพวกโจรลักไปไม่ได้.

(สํ.ส. ๑๕/๑๕๕/๕๐)

๙๗. **สเจ ปุพฺเพกตเหตุ สุขทุกฺขํ นิคจฺฉติ**
โปราณกํ กตํ ปาปํ ตเมโส มุจฺจเต อิณํ.

ถ้าบุคคลประสบสุขและทุกข์, เพราะบุญบาปที่ทำไว้ก่อนเป็นเหตุ, เขาก็ชื่อว่าได้เปลื้องบาปเก่าที่ทำไว้, ดุจเปลื้องหนี้ฉะนั้น.

(ขุ.ชา. ๒๘/๖๐/๒๕)

๙๘. **ขนฺติโก เมตฺตวา ลาภี ยสสฺสี สุขสีลวา**
ปิโย เทวมนุสฺสานํ มนาโป โหติ ขนฺติโก.

ผู้มีขันติและเมตตา, ย่อมเป็นผู้มีลาภมียศและมีสุขเสมอ, ผู้มีขันติย่อมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

(ส.ม. ๒๒)

๙๙. เสโล ยถา เอกฆโน วาเตน น สมีรติ
เอวํ นินฺทาปสํสาสุ น สมฺมิญฺชนฺติ ปณฺฑิตา.

ภูเขาศิลาแท่งทึบ, ไม่สะเทือนเพราะลม ฉันใด, บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ฉันนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๖/๒๕)

๑๐๐. อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ
อาปูรติ พาโล ปาปสฺส โถกํ โถกมฺปิ อาจินนฺติ.

แม้หม้อน้ำย่อมเต็มไปด้วยหยาดน้ำที่ตกลงทีละหยาดๆ ฉันใด, คนเขลาสั่งสมบาปแม้ทีละน้อยๆ, ก็ย่อมเต็มด้วยบาป ฉันนั้น, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๓๑)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๑๐๑. ชาติถทฺโธ ธนถทฺโธ โคตฺตถทฺโธ จ โย นโร
สญฺญาตึ อติมญฺเญติ ตํ ปราภวโต มุขํ.

คนใด, หยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ หยิ่งเพราะสกุล, ย่อมดูหมิ่นญาติของตน, ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๐๔/๓๔๗)

๑๐๒. นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺตํ อตฺโถ พาลํ อุปจฺจคา
อตฺโถ อตฺถสส นกฺขตฺตํ กึ กริสฺสนฺติ ตารกา.

ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนเขลาผู้มัวถือฤกษ์ยามอยู่, ประโยชน์เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์, ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้.

(ขุ.ชา. ๒๗/๔๕/๑๖)

๑๐๓. **อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน พหุนาปิ น หาปเย**
อตฺตทตฺถมภิญฺญาย สทตฺถปสุโต สิยา.

บุคคลไม่พึงทำประโยชน์ของตนให้เสียไป, เพราะประโยชน์คนอื่นแม้มาก, รู้จักประโยชน์ของตนแล้ว ก็พึงขวนขวายในประโยชน์ของตน.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗)

๑๐๔. **ปริตฺตํ ทารุมารุยฺห ยถา สีเท มหณฺณเว**
เอวํ กุสีตมาคมฺม สาธุชีวีปิ สีทติ.

คนแม้เป็นอยู่ดี, อาศัยความเกียจคร้านก็ต้องล่มจม, เหมือนคนเกาะไม้เล็กๆ, ต้องจมลงในทะเลหลวงฉะนั้น.

(ขุ.อิติ. ๒๕/๒๕๖/๒๘๕, ขุ.เถร. ๒๖/๒๗๑/๒๕๑)

๑๐๕. **อาทิ สีลํ ปติฏฺฐา จ กลฺยาณานญฺจ มาตุกํ**
ปมุขํ สพฺพธมฺมานํ ตสฺมา สีลํ วิโสธเยติ.

ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่พึ่ง, เป็นมารดาของกัลยาณธรรมทั้งหลาย, และเป็นประมุขของธรรมทั้งปวง, เพราะฉะนั้น, บุคคลควรชำระศีลให้บริสุทธิ์, ดังนี้แล.

(ขุ.เถร. ๒๖/๓๗๘/๓๕๘)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๑๐๖. **อจฺจยนฺติ อโหรตฺตา ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ**
อายุ ขียติ มจฺจานํ กุนฺนทีนมโวทกํ.

วันคืนย่อมล่วงไป, ชีวิตย่อมหมดเข้าไป, อายุของสัตว์ย่อมสิ้นไป, ดุจน้ำแห่งลำธารย่อมหมดไปฉะนั้น.

(สำ.ส. ๑๕/๔๔๕/๑๕๕, ขุ.สำ. ๒๖/๒๗๐/๒๕๑)

๑๐๗. อคฺคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โย นโร
ทีฆายุ ยสวา โหติ ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชติ.

นรชนให้สิ่งที่ดี ให้สิ่งที่เลิศ และให้สิ่งที่ประเสริฐ, ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน, มียศในภพที่เกิด.

(องฺ.ปญฺจก. ๒๒/๔๔/๕๖)

๑๐๘. มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส น มตฺตำ อาคมิสฺสติ
อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ
อาปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส โถกำ โถกำปิ อาจินำ.

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่า, บุญเล็กน้อยจักไม่ให้ผล, แม้หม้อน้ำ (ที่ตั้งไว้กลางแจ้ง) ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำ, ที่ตกลงทีละหยาด ฉันใด, นักปราชญ์สั่งสมบุญทีละน้อยๆ, ก็ย่อมเต็มด้วยบุญฉันนั้น.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๓๑)

๑๐๙. อตีตำ นานุโสจนฺติ นปฺปชปฺปนฺติ นาคตำ
ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปนฺติ เตน วณฺโณ ปสีทติ.

บุคคลทั้งหลายไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว, ไม่ละห้อยหาถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง, ยังชีวิตให้เป็นไปด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า, เพราะเหตุนั้น ผิวพรรณจึงผ่องใส.

(สำ.ส. ๑๕/๒๒/๗)

๑๑๐. ยถา วาริวโห ปูโร วเห รุกฺเขปกูลเช
เอวํ ชราย มรเณน วุยฺหนฺเต สพฺพปาณิโนติ.

ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง, พึงพัดต้นไม้ซึ่งเกิดอยู่ที่ตลิ่งไป ฉันใด, สัตว์มีชีวิตทั้งปวง, ย่อมถูกความแก่และความตายพัดไปฉันนั้น, ดังนี้แล.

(ขุ.ชา. ๒๘/๔๓๕/๑๖๔)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๑๑๑. ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนฺติ สาครํ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ เปตานํ อุปกปฺปติ.

ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมทำทะเลให้เต็มได้ฉันใด, ทานที่ท่านอุทิศให้แล้วแต่โลกนี้, ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วฉันนั้น.

(ขุ.ขุ. ๒๕/๘/๑๐)

๑๑๒. อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ.

บุคคลมาระลึกถึงอุปการะ อันท่านได้ทำแก่ตนในกาลก่อนว่า, ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา, ผู้นี้ได้ทำกิจของเรา, ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้แล้ว, ก็ควรให้ทักษิณาทาน, เพื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว.

(ขุ.ขุ. ๒๕/๘/๑๐)

๑๑๓. อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สุปติฏฺฐิตา
ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส ฐานโส อุปกปฺปติ.

ก็ทักษิณาทานนี้แล, อันท่านได้ให้แล้ว, ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์, ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วนั้น, ตามฐานะตลอดกาลนาน.

(ขุ.ขุ. ๒๕/๘/๑๐-๑๑)

๑๑๔. โย ปุพฺเพ กตกลฺยาโณ กตตฺโต มนุพุชฺฌติ.
อตฺถา ตสฺส ปวฑฺฒนฺติ เย โหนฺติ อภิปตฺถิตา.

ผู้ใดได้รับความดี, ได้รับประโยชน์ที่ท่านทำไว้ก่อน ย่อมรู้คุณ, ประโยชน์ทั้งหลายที่เป็นสิ่งน่าปรารถนายิ่งของผู้นั้นย่อมเจริญ.

(ขุ.ชา. ๒๗/๑๐๗๐/๒๒๘)

๑๑๕. เอตฺตกานมฺปิ ปาฐานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ
ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ.

นักปราชญ์ทราบเนื้อความแห่งบาลีแม้เพียงเท่านี้ดีแล้ว, ก็พึงปฏิบัติโดยทางที่ชีวิตจักไม่เปล่าจากประโยชน์, ดังนี้แล.

(ส.ม. ๔๐๕)

สัลลสูตร

สัลลสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยการถอนลูกศรคือความเศร้าโศก พระสูตรนี้ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ เป็นพระสูตรที่ไพเราะ น่าฟัง และจับใจนักปฏิบัติมากสูตรหนึ่งในพระพุทธศาสนา ถ้าท่านผู้อ่านหรือผู้ฟังตั้งใจพิจารณาความหมายอันแท้จริงของพระสูตรนี้ ก็จะเข้าใจความจริงของชีวิต จะทำให้ปลงตก และบรรเทาความเศร้าโศกจากการพลัดพรากจากคนที่ตนรักลงไปได้เป็นอันมาก หรือหยุดเศร้าโศกไปได้

ต้นเหตุของพระสูตรนี้มีอยู่ว่า อุบาสกคนหนึ่งซึ่งเป็นพุทธอุปัฏฐาก เขามีบุตรชาย และบุตรชายของเขาได้ถึงแก่กรรมจากไปเพราะโรคหรืออุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง (ซึ่งตัวคัมภีร์ไม่ได้บ่งไว้ และน่าจะถึงแก่กรรมโดยที่บิดาไม่คาดคิดมาก่อน) เขาเศร้าโศกเสียใจมากเพราะการจากไปของบุตรสุดที่รักของเขา ถูกความเศร้าโศกเพราะบุตรเข้าครอบงำจิตอย่างรุนแรง ถึงกับไม่รับประทานอาหารเป็นเวลา ๗ วัน

พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงพระมหากรุณา ทรงทราบเรื่องนี้ เมื่อจะทรงอนุเคราะห์อุบาสกผู้นี้ จึงได้เสด็จไปยังเรือนของเขาแล้วได้ตรัสพระสูตรนี้ เพื่อบรรเทาความเศร้าโศกของเขา

เพราะเหตุที่ความเศร้าโศกทิ่มแทงใจ ทำให้กินไม่ได้นอนไม่หลับ เหมือนคนที่ถูกลูกศรหรือเกาทัณฑ์ปักอกอยู่ ดังนั้น เพื่อถอนลูกศรคือความเศร้าโศกเช่นนี้ พระสูตรนี้จึงชื่อว่า **"สัลลสูตร"**

ขอเชิญท่านสาธุชนทั้งหลาย สดับพระสูตรนี้ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานไว้ จากเสียงสวดของพระสงฆ์พุทธสาวก ดังต่อไปนี้

หมายเหตุ *ก่อนที่พระสงฆ์จะสวดธรรมบรรยายในพระสูตรนี้ ถ้ามีพระสงฆ์หรือท่านที่สามารถอ่านหรือประกาศความเป็นมาของพระสูตรนี้ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นให้ผู้ร่วมงานได้ทราบก่อน ก็จะดีมาก*

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๑. **อนิมิตฺตมนญฺญาตๆ มจฺจานๆ อิธ ชีวิตๆ**
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สญฺญุตๆ.

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้, ไม่มีเครื่องหมาย, ใครๆ รู้ไม่ได้ว่าเมื่อไรจะแตกดับ, ทั้งลำบากทั้งน้อย, ทั้งประกอบด้วยทุกข์.

๒. **น หิ โส อุปกฺกโม อตฺถิ เยน ชาตา น มิยฺยเร**
ชรมฺปิ ปตฺวา มรณๆ เอวๆธมฺมา หิ ปาณิโน.

ด้วยว่า สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้ว, จะไม่ตายด้วยความพยายามอันใด, ความพยายามอันนั้นไม่มีเลย, แม้จะอยู่ได้ถึงชรา ก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

๓. **ผลานมิว ปกฺกานๆ ปาโต ปตนโต ภยๆ**
เอวๆ ชาตาน มจฺจานๆ นิจฺจๆ มรณโต ภยๆ.

ผลไม้สุกงอมแล้วชื่อว่าย่อมมีภัย, เพราะจะต้องร่วงหล่นลงไปในเวลาเช้า ฉันใด, สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้วชื่อว่าย่อมมีภัย, เพราะจะต้องตายแน่นอน ฉันนั้น.

๔. **ยถาปิ กุมฺภการสฺส กตา มตฺติกภาชนา**
สพฺเพ เภทปริยนฺตา เอวํ มจฺจาน ชีวิตํ.

ภาชนะดินที่นายช่างหม้อทำแล้วทุกชนิด, มีความแตกเป็นที่สุด แม้ฉันใด, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ฉันนั้น.

๕. **ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา**
สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนาติ.

ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่, ทั้งคนเขลาทั้งคนฉลาด, ล้วนไปสู่อำนาจของความตายทั้งสิ้น, มีความตายรออยู่เบื้องหน้าด้วยกันหมดทุกคน, ดังนี้แล.

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๖. **เตสํ มจฺจุปเรตานํ คจฺฉตํ ปรโลกโต**
น ปิตา ตายเต ปุตฺตํ ญาตี วา ปน ญาตเก.

เมื่อสัตว์เหล่านั้นถูกความตายครอบงำแล้ว, ต้องไปปรโลก, บิดาจะป้องกันบุตรไว้ก็ไม่ได้, หรือพวกญาติจะป้องกันพวกญาติไว้ก็ไม่ได้.

๗. **เปกฺขตํ เยว ญาตีนํ ปสฺส ลาลปฺปตํ ปุถุ**
เอกเมโก ว มจฺจานํ โควชฺโฌ วิย นียฺยติ.

ท่านจงดูเถิด, เมื่อหมู่ญาติของคนทั้งหลายผู้จะต้องตาย, กำลังแลดูรำพันอยู่โดยประการต่าง ๆ, คนผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้นถูกความตายนำไป, เหมือนโคที่จะถูกฆ่าถูกนำไปตัวเดียวฉะนั้น.

๘. **เอวมพฺภาหโต โลโก มจฺจุนา จ ชราย จ**
ตสฺมา ธีรา น โสจนฺติ วิทิตฺวา โลกปริยายํ.

ความแก่และความตาย, กำจัดสัตวโลกอยู่อย่างนี้, เพราะเหตุนั้น, นักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัดสภาพของโลกแล้ว, ย่อมไม่เศร้าโศก.

๙. **ยสฺมา มคฺคํ น ชานาสิ อาคตสฺส คตสฺส วา**
อุโภ อนฺเต อสมฺปสฺสํ นิรตฺถํ ปริเทวสิ.

ท่านย่อมไม่รู้ทางของเขา, ผู้มาแล้ว (สู่โลกนี้) หรือผู้ไปแล้ว (สู่โลกหน้า), ไม่เห็นที่สุดทั้งสองอย่าง, ถึงจะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์.

๑๐. **ปริเทวยมาโน เจ กิญฺจิ อตฺถํ อุทพฺพเห**
สมฺมูโฬฺห หึสมตฺตานํ กยิร เจนํ วิจกฺขโณติ

หากว่าผู้คร่ำครวญหลงเบียดเบียนตนอยู่, จะยังประโยชน์อะไร ๆ ให้เกิดขึ้นได้แล้ว, บัณฑิตผู้เห็นแจ้งก็พึงกระทำความคร่ำครวญนั้น, ดังนี้แล.

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๑๑. น หิ รุณฺเณน โสเกน สนฺตึ ปปฺโปติ เจตโส
ภิยฺยสฺสุปฺปชฺชเต ทุกฺขํ สรีรํ จุปหญฺญติ.

เพราะว่า, บุคคลจะถึงความสงบใจได้, เพราะการร้องไห้เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่, ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น, และร่างกายของผู้นั้นก็ย่อมซูบซีด.

๑๒. กีโส วิวณฺโณ ภวติ หึสมตฺตานมตฺตนา
น เตน เปตา ปาเลนฺติ นิรตฺถา ปริเทวนา.

บุคคลผู้เบียดเบียนตนเอง ย่อมเป็นผู้ซูบผอม, มีหน้าตาเศร้าหมอง, ชนทั้งหลายผู้ตายไปแล้ว, ย่อมรักษาตนไม่ได้ด้วยความรำพันนั้น, การคร่ำครวญรำพันไร้ประโยชน์.

๑๓. โสกมปฺปชหํ ชนฺตุ ภิยฺโย ทุกฺขํ นิคจฺฉติ
อนตฺถุนนฺโต กาลกตํ โสกสฺส วสมนฺวคู.

คนผู้ละห้อยหาถึงผู้ตายไปแล้ว, ยังละความเศร้าโศกไม่ได้, ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก, ย่อมถึงทุกข์ยิ่งขึ้น.

๑๔. อญฺเญปิ ปสฺส คมิเน ยถากมฺมูปเค นเร
มจฺจุโน วสมาคมฺม ผนฺทนฺเตวิธ ปาณิโน.

ท่านจงดูคนแม้เหล่าอื่น, ผู้เตรียมจะดำเนินไปตามยถากรรม, (และ) สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้, ผู้มาถึงอำนาจแห่งความตายแล้ว, กำลังพากันดิ้นรนอยู่ทีเดียว,

๑๕. **เยน เยน หิ มญฺญนฺติ ตโต ตำ โหติ อญฺญถา**
เอตาทิโส วินาภาโว ปสฺส โลกสฺส ปริยายนฺติ.

ก็ชนทั้งหลายย่อมคิดเห็นด้วยอาการใดๆ, อาการนั้นๆ ย่อมแปรเป็นอย่างอื่นไปในภายหลัง, ความพลัดพรากจากกันเช่นนี้ย่อมมีได้, ท่านจงดูสภาพแห่งโลกเอาเถิด, ดังนี้แล.

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๑๖. **อปิ วสฺสสตำ ชีเว ภิยฺโย วา ปน มาณโว**
ญาติสงฺฆา วินา โหติ ชหาติ อิธ ชีวิตำ.

มนุษย์แม้จะพึงเป็นอยู่ร้อยปีหรือยิ่งกว่านั้น, ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติ, ต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้.

๑๗. **ตสฺมา อรหโต สุตฺวา วิเนยฺย ปริเทวิตำ**
เปตำ กาลกตำ ทิตฺวา เนโส ลพฺภา มยา อิติ.

เพราะเหตุนั้น, บุคคลฟังคำสอน (เช่นนี้) ของพระอรหันต์แล้ว, เห็นคนผู้ล่วงลับทำกาละแล้ว, กำหนดรู้อยู่ว่า, บุคคลผู้ล่วงลับทำกาละแล้วนั้น, เราไม่พึงหวังได้ว่า จงเป็นอยู่อีกเถิด, ดังนี้แล้ว พึงกำจัดความรำพันเสีย.

๑๘. **ยถา สรณมาทิตฺตำ วารินา ปรินิพฺพเย**
เอวมฺปิ ธีโร สปฺปญฺโญ ปณฺฑิโต กุสโล นโร
ขิปฺปมฺปปฺปติตำ โสกำ วาโต ตูลำว ธำสเย.

บุคคลพึงดับไฟที่ไหม้ลุกลามไปด้วยน้ำ ฉันใด, นรชนผู้เป็นนักปราชญ์มีปัญญาเฉลียวฉลาด, พึงกำจัดความเศร้าโศกที่

เกิดขึ้นเสียโดยฉับพลัน ฉันนั้น, เหมือนลมพัดนุ่นฉะนั้น.

๑๙. ปริเทวๆ ปชปฺปญฺจ โทมนสฺสญฺจ อตฺตโน
อตฺตโน สุขเมสาโน อพฺพุเฬฺห สลฺลมสตฺตโน.

คนผู้แสวงหาความสุขเพื่อตน, พึงกำจัดความรำพัน, ความทะยานอยากและความโทมนัสของตนเสีย, พึงถอนลูกศรคือกิเลสของตนเสีย.

๒๐. อพฺพุฬฺหสลฺโล อสิโต สนฺตึ ปปฺปุยฺย เจตโส
สพฺพๆ โสกๆ อติกฺกนฺโต อโสโก โหติ นิพฺพุโตติ.

บุคคลเช่นนั้นผู้ถอนลูกศรคือกิเลสได้แล้ว, อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว, พึงถึงความสงบใจ, ย่อมก้าวล่วงความเศร้าโศกได้ทั้งหมด, เป็นผู้ไม่มีความเศร้าโศก เยือกเย็น, ดังนี้แล.

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๗-๔๔๘)

พระธรรมเทศนา

"การเตรียมตัวก่อนตาย"

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙, ศน.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

แสดงในการบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

อุทิศถวาย

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

วันเสาร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๙

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา **ในมรณสติกถา** พรรณนาประโยชน์ของการระลึกถึงความตาย ตามหลักพระพุทธศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไป มิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทหนึ่งบทใดก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาธิคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (*๓ หน*)
สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
ยถากมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคาติ.

บัดนี้ จักถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา **ในมรณสติกถา** ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาแด่พระราชกุศลทักษิณานุปทาน ซึ่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศเป็นทิพยสมบัติถวายแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งเสด็จสวรรคตไปแล้วนั้น โดยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่ ทรงอุทิศถวายทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดมา นับตั้งแต่วันที่สมเด็จพระบรมราชชนนีเสด็จสวรรคตเป็นต้นมา

จนถึงวันนี้ โดยทรงกำหนดพระราชทานเพลิงพระบรมศพ ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ศกนี้ นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังทรงเปิดโอกาสให้พระบรมวงศานุวงศ์ พระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการ และพสกนิกรทั้งปวงในพระราชอาณาจักร ได้ร่วมเป็นเจ้าภาพอีกด้วย อย่างในวันนี้ คณะเจ้าภาพประกอบด้วยราชสกุลเทพหัสดิน ราชสกุลอิศรางกูร ปาลกะวงศ์ และเสนีวงศ์ พร้อมด้วยราชสกุลมาลากุล นับว่าเป็นพระจริยวัตรอันประเสริฐ ควรแก่การอนุโมทนาของเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง นำความประทับใจและความจงรักภักดีมาแก่พสกนิกร ผู้ได้รับทราบและได้มีโอกาสมาร่วมบำเพ็ญกุศล แสดงความจงรักภักดีอย่างหาที่สุดมิได้

สมเด็จพระบรมบพิตร ทรงมีพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ทรงปฏิการะสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมราชชนนี ด้วยพระหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยกตัญญู และบูชาพระคุณด้วยกตเวทิตาธรรม นับเป็นอุดมมงคล ความเจริญรุ่งเรืองแห่งชีวิตอย่างมากประการหนึ่ง ตามหลักพระพุทธศาสนาดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมงคลคาถา ข้อที่ ๑๑ ว่า **มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** แปลว่า *"การบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นมงคลอย่างสูงสุดประการหนึ่ง"* เพราะว่า ในการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดานี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า บุตรธิดาที่พ่อแม่เลี้ยงดูมาแล้วพึงตอบแทนท่านด้วยวิธี ๕ ประการ คือ

๑. เมื่อท่านเลี้ยงมาแล้วก็เลี้ยงท่านตอบ

๒. ช่วยเหลือการงานของท่านมิให้เดือดร้อน

๓. ดำรงวงศ์ตระกูลของท่านไว้ คือ รักษาชื่อเสียงความดีของตระกูลไว้มิให้เสื่อม

๔. รักษาทรัพย์มรดกที่ท่านมอบไว้ให้ มิให้เสียหาย

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศไปให้ท่าน

ผู้ใดตอบแทนคุณบิดามารดาของตนด้วยวิธีทั้ง ๕ ประการดังกล่าวมานี้ ชื่อว่ามีความกตัญญูกตเวที ย่อมประสบความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตได้มาก เพราะการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นมงคล

การที่สมเด็จพระบรมบพิตรได้ทรงแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีต่อสมเด็จพระบรมราชชนนี อย่างสูงยิ่งตลอดมา จนถึงแม้ในโอกาสที่สมเด็จพระบรมราชชนนีเสด็จสวรรคตแล้ว ก็ยังเสด็จมาบำเพ็ญพระราชกุศล คือ ทาน ศีล และภาวนา เป็นเอนกประการ และทรงถวายจตุปัจจัยไทยธรรม เป็นกำลังแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงพระศาสนา เป็นการบำรุงส่งเสริมพระพุทธ-ศาสนา ก็ชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐ แก่พสกนิกรผู้จงรักภักดีจะได้ดำเนินตาม เหมือนอย่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติต่อพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพุทธบิดา ในขณะที่ทรงพระประชวรจนถึงทรงจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา ให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างสมพระเกียรติยิ่ง

ความข้อนี้กล่าวไว้ในพระปฐมสมโพธิกถา ซึ่งขอพระราชทานนำมากล่าวไว้ในที่นี้โดยสังเขปว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ในพรรษาที่ ๕ นับแต่การตรัสรู้ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาทรงพระประชวรหนัก ไม่มีใครที่จะช่วยบรรเทาทุกขเวทนาให้เบาบางลงได้ พระองค์บรรทมเหนือ

พระแท่นที่บรรทม พลางทรงระลึกถึงพระบรมศาสดา อัคร-ปิโยรสว่า ถ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาทรงลูบศีรษะข้าพเจ้า ได้พระนันทะและพระอานนท์ลูบสรีรกายซ้ายขวาทั้งสองข้าง พระราหุลลูบปฤษฎางค์ ทุกขเวทนาก็อาจบรรเทาได้เป็นแน่

ในสมัยนั้น พระพุทธองค์ทรงตรวจดูสัตวโลกในเวลาใกล้รุ่ง ก็ทรงเห็นพระพุทธบิดาทรงพระประชวรหนัก กำลังทรงระลึกถึงพระองค์อยู่ และทรงหวังการเสด็จไปเยี่ยมของตถาคตอยู่ และทรงทราบถึงอุปนิสัยของพระพุทธบิดาในการบรรลุพระอรหันต์ หลังจากที่พระองค์ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ตามลำดับ ด้วยการได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ ๓ ครั้งมาก่อนแล้ว จึงทรงนำพระภิกษุสงฆ์องค์อรหันต์จำนวนมากไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ แล้วเสด็จเข้าไปยังพระบรมมหาราชวัง ไปยังพระแท่นบรรทมของพระเจ้าสุทโธทนะ ได้ทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวา ทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่า “ตถาคตบำเพ็ญบารมีมานานถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ก็เพื่อจะโปรดสัตวโลก แม้จะลูบพระเศียรเกล้าแห่งพระปฤษฎางค์ (ท้ายทอย) ด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา ในบัดนี้ ขอให้ทุกขเวทนาในพระเศียรของพระพุทธบิดาจงอันตรธานไป” เมื่อทรงอธิษฐานแล้ว ก็ทรงลูบพระเศียรเกล้าพระพุทธบิดา ความทุกขเวทนาในพระเศียรเกล้าของพระเจ้าสุทโธทนะก็บรรเทาระงับดับสูญไป ต่อจากนั้นก็มีพระอานนท์ พระนันทะ และพระราหุล ได้ตั้งสัตยาธิษฐานให้พระโรคาพาธของพระบรมกษัตริย์หายไป ในที่สุด ทุกขเวทนาทั้งปวงของพระเจ้าสุทโธทนะก็อันตรธานไปสิ้น ต่อจากนั้น พระ

พุทธองค์ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระพุทธบิดา ให้ทรงเห็นความไม่เที่ยงแห่งสังขารที่มีความตายเป็นธรรมดาเป็นต้น จบลงด้วยอริยสัจ ๔ ในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงบรรลุพระอรหันต์ แล้วทรงทูลลานิพพานต่อพระพุทธองค์

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดาในวันนั้น โดยครั้งแรกทรงลูบพระเศียรเกล้าแห่งพระพุทธบิดาด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา แล้วทรงหลั่งน้ำสุคนธรสวารีลงบนพระสรีระของพระพุทธบิดา โดยมีพระสารีบุตรช่วยหลั่งน้ำสุคันโธทกเช่นกัน แล้วพระองค์ทรงลูบพระเศียรของพระพุทธบิดา พลางตรัสกะพระสารีบุตรว่า “ดูก่อนสารีบุตร ท่านจงดูพระพุทธบิดา ผู้ใดประพฤติในกุศลสุจริตและมีจิตปรารถนาโพธิภูมิบารมีญาณใดๆ ก็จงอุตสาหะอภิบาลบำรุงเลี้ยงมารดาบิดา ก็อาจสำเร็จมโนรถปรารถนาทุกสิ่งทุกประการได้” เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงยกพระบรมศพแห่งพระพุทธบิดาลงในหีบแก้ว แล้วทรงยกพระหีบแก้วด้วยพระองค์เองอัญเชิญไปยังสถานที่ถวายพระเพลิง แล้วทรงกระทำฌาปนกิจพระบรมศพพระพุทธบิดาก่อนคนทั้งปวง ต่อจากนั้นก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับความไม่เที่ยงแห่งชีวิต สังขาร เป็นต้น เพื่อระงับความโศกแห่งมหาชน ทำให้มีผู้บรรลุมรรคผลเป็นอันมาก นับเป็นแบบอย่างที่ประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติพระพุทธบิดาเช่นนี้ ทำนองเดียวกับที่พระบรมบพิตรได้ทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อสมเด็จพระบรมราชชนนีในครั้งนี้ นับเป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง

สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น ทรงเป็นแม่ที่สง่า ทรงเป็นย่าที่สูงส่ง เปี่ยมด้วยพระบุญญาธิการ พระคุณธรรม พระปณิธาน และพระอัจฉริยภาพ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นได้อย่างครบถ้วน สมกับที่พระองค์เป็นพุทธศาสนิกชนผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา แม้จะย่างเข้าสู่วัยชรามากแล้ว แต่ก็ยังทรงเบิกบานและทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ปวงชนชาวไทยอย่างมหาศาล โดยเฉพาะประชาชนที่ทุกข์ยากเดือดร้อนในชนบทและชาวเขาเผ่าต่างๆ ในพระราชอาณาจักร ยากที่จะหากุลสตรีคนใดซึ่งมีชาติกำเนิดอย่างสามัญชนจะทำได้เช่นพระองค์ พระองค์ทรงปฏิบัติธรรมเป็นอาจิณ มีพระจริยวัตรงดงามเป็นที่ประทับใจของทุกคนที่เข้าใกล้ ทั้งสนพระทัยในการเจริญภาวนามาตั้งแต่มัชฌิมวัย พร้อมทั้งส่งเสริมพระพุทธศาสนาอันเป็นพระศาสนาประจำชาติไทย ทุกทางเท่าที่จะทรงกระทำได้ พระองค์ยิ่งทรงมีพระชนมายุอยู่นานเพียงไร ก็ยิ่งเป็นประโยชน์ต่อปวงชนประเทศชาติและพระพุทธศาสนามากเพียงนั้น

แม้สมเด็จย่าจะเสด็จสวรรคตไปแล้ว แต่พระเกียรติยศชื่อเสียงและพระคุณของพระองค์ยังปรากฏอยู่ หาได้สูญไปพร้อมกับการจากไปของพระองค์ไม่ สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

"รูปำ ชีรติ มจฺจานำ นามโคตฺตำ น ชีรติ

แปลว่า *สรีระร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมดับเสื่อมสลายไปได้ แต่ชื่อเสียงคุณความดีวงศ์ตระกูลหาเสื่อมไปด้วยไม่"*

พระองค์ทรงทราบแน่ชัดว่า ทุกคนต้องตาย ไม่มีใครล่วงพ้นความตายไปได้ และทุกคนย่อมได้รับผลของบุญและบาปที่ตน

ทำไว้ ดังนั้น พระองค์จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตลอดมาจนถึงเวลาสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ สมดังพระบาลีพุทธพจน์ จากคัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ที่ยกไว้ในเบื้องต้นแห่งพระธรรมเทศนานี้ว่า

“สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
ยถากมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคา.

ความว่า *สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตายเพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายผู้ได้รับผลแห่งบุญและบาปจักไปตามกรรม”*

(สำ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒)

พระบาลีพุทธพจน์ข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นชัดว่า ผู้ที่ข้องอยู่ในโลกที่เรียกกันว่า “สัตว์” นั้น ไม่ว่าเกิดอยู่ในภพใดภูมิใด ไม่ว่าเป็นเทพ เป็นมนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อเกิดมาแล้วจักต้องตายทั้งสิ้น ที่สุดของชีวิตก็คือความตาย แม้จะมีชีวิตยืนไปก็คงไม่เกิน ๑๐๐ ปี แม้เกินไปก็ไม่มากนัก จักต้องถึงความตายเพราะชราโดยแท้ เมื่อตายแล้วถ้ายังมีกิเลสอยู่ก็ต้องไปตามกรรมที่ตนทำไว้ คือทำกรรมดีก็ต้องได้รับผลดี ทำกรรมชั่วก็ต้องได้รับผลชั่ว ไม่มีใครหลีกหนีพ้นกฎแห่งกรรมไปได้ สมด้วยพระบาลีที่พระบรมครูตรัสยืนยันถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปตามกรรม ดังปรากฏในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย ว่า

“คพฺภเมเก อุปปชฺชนฺติ นิรยํ ปาปกมฺมิโน
สคฺคํ สุคติโน ยนฺติ ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา.

แปลว่า *สัตว์บางพวกเกิดในครรภ์มารดา ผู้ที่ทำกรรมชั่วไปยังนรก ผู้ที่ทำกรรมดีไว้ไปสวรรค์ ส่วนท่านที่หมดกิเลสแล้วย่อมนิพพาน"*

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๓๑)

นี้คือพระดำรัสยืนยันของพระพุทธเจ้าว่า การเวียนว่ายตาย เกิดมีจริง นรกสวรรค์มีจริง นิพพานมีจริง ไม่ใช่ตายแล้วสูญอย่างที่บางคนเข้าใจกัน คือถ้ามีกิเลสอยู่ก็ต้องเกิดอีก ถ้าหมดกิเลสก็เข้าสู่นิพพาน สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่นั้น ถ้าทำกรรมดีไว้พอประมาณก็กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ถ้าทำกรรมดีไว้มากก็ไปเกิดในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง แต่ถ้าทำความชั่วไว้มากก็ไปเกิดในอบายภูมิ เช่น เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานหรือเกิดในนรก เป็นต้น ท่านที่หมดกิเลสแล้ว คือพระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อสิ้นชีพแล้วก็เข้าสู่พระนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดให้ต้องทุกข์ยากอยู่อีก ส่วนผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่เช่นมนุษย์ทั้งหลายนี้ เมื่อตายไปแล้วก็เกิดอีก แม้ไม่อยากเกิดอีกก็ต้องเกิด แม้ไม่เชื่อว่าการเกิดมีจริงก็ยังต้องเกิด เพราะเหตุให้เกิดคือกิเลสยังมีอยู่ แต่จะไปเกิดเป็นอะไรและอยู่ที่ใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับแรงเหวี่ยงแห่งกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนทำไว้ นี้คือกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงแสดงไว้

ทุกคนต้องตาย ไม่มีใครเลยที่จะเกิดมาแล้วไม่ตาย แต่บางคนตายดี บางคนตายไม่ดี บางคนก่อนตายมีความสุข บางคนมีแต่ความทุกข์ บางคนตายแล้วทิ้งความทุกข์ยากไว้แก่ลูกหลานและบ้านเมือง บางคนตายแล้วทิ้งความเจริญและแบบอย่าง

อันดีไว้ให้แก่ลูกหลานและประเทศชาติบ้านเมือง เช่น สมเด็จย่าเป็นตัวอย่าง แม้พระองค์จะสวรรคตไปแล้ว แต่ก็ยังทรงทิ้งผลงานอันมีค่า ความสงบสุข และความอาลัยไว้แก่ประชาชนชาวไทยและบ้านเมือง นับว่าประเสริฐแท้

ในฐานะที่เกิดมาเป็นพระพุทธศาสนิกชนนั้น คนเราควรเตรียมตัวก่อนตายอย่างไรบ้าง คือตายอย่างไรจึงจะเป็นการตายที่เรียกว่าตายดี เตรียมตัวก่อนตายนั้น เตรียมอย่างไร

คนที่ทำงานหรือไปไหนมาไหน จะต้องเตรียมตัวก่อน ผู้ที่เตรียมตัวไว้ก่อนนั้นย่อมทำงานไม่บกพร่องและไม่เสียหาย ข้อนี้ฉันใด อันชีวิตของทุกคนย่อมต้องตายอย่างแน่นอน ถ้าคนเราได้เตรียมตัวไว้ก่อน ก็ย่อมประเสริฐกว่าคนที่ไม่ได้เตรียมตัวตายแน่นอน ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เกี่ยวกับความตายนี้ คนที่ไม่เข้าใจคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชัดเจนก็อาจจะกลัวตาย ไม่อยากให้พูดถึงเรื่องความตาย กลัวอายุสั้น ทำใจให้หดหู่ ไม่เพลิดเพลิน จะเป็นลางต่อชีวิต คนที่พูดหรือคิดอย่างนี้คือคนที่หันหลังให้แก่ความจริงของชีวิต คัดค้านคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะความตายนี้ใครจะพูดหรือไม่พูด ใครจะคิดหรือไม่คิด ก็ตายเหมือนกันหมดทุกคน ไม่มีเหลือสักคนเดียว แต่คนที่พูดแล้วไม่มัวเมาประมาทในชีวิต ย่อมได้รับกำไรกว่าคนมัวเมาประมาทและกลัวตาย ส่วนคนที่ประมาทแล้วไม่เร่งทำความดี ปล่อยให้ชีวิตตกอยู่ในกามคุณ อบายมุข และโทษทุกข์ต่างๆ ซึ่งต่างจากคนที่คิดถึงความตายแล้วไม่กลัว แต่เร่งทำความดี เพื่อประโยชน์แก่ตน แก่ครอบครัว

สังคมและประเทศชาติ ให้มากเท่าที่จะทำได้ ในขณะที่ตนยังมีชีวิตและพอจะสั่งสมความดีได้อยู่

การระลึกถึงความตายมีประโยชน์มาก และเป็นกรรมฐานบทหนึ่งที่เรียกว่า **"มรณสติ"** จะทำตนไม่ให้กลัวตาย มีจิตสงบและเบิกบาน ดังคำกลอนที่ว่า **"คิดถึงความตายสบายนัก มันหักรักหักหลงในสงสาร"** ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธองค์จึงตรัสสอนให้ทุกคนพิจารณาความจริงของชีวิต ๕ ประการทุกวันเนืองๆ ว่า **"เรามีความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ ความเจ็บ และความตายไปได้ เราจำต้องพลัดพรากจากบุคคลและสิ่งของที่รักที่ชอบใจทั้งสิ้น เรามีกรรมเป็นของของตน เราทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว"** ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้มัวเมาในวัย ในความไม่มีโรค ในชีวิต ไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อต้องพบกับความพลัดพราก และทำให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรมว่าใครทำดีต้องได้ดี ใครทำชั่วต้องได้ชั่ว เมื่อความตายมาถึงเข้าแล้ว ทุกคนต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ แม้แต่ชีวิตก็ต้องทิ้งไป นำอะไรไปไม่ได้ นอกจากบุญและบาปที่ทำไว้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง ท่านจึงกล่าวไว้ว่า ชีวิตนี้มีปริศนาธรรมบอกให้ทราบอยู่ ๒ ตอน คือ

๑. เด็กเกิดใหม่มือจะกำ

๒. คนตอนตายมือจะแบออก

ปริศนาธรรมนี้ คนไทยโบราณตีออกมาว่า เด็กเกิดใหม่ที่มือกำนั้น เหมือนเด็กนั้นจะบอกคนทั้งหลายที่รู้เห็นให้ทราบว่า "ถ้าฉันโตขึ้นนะ ฉันจะเก็บทรัพย์สมบัติเกียรติยศชื่อเสียงให้เป็น

ของฉันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้" จึงกำมือให้ดู บางทีก็ชูขึ้นเหมือนจะบอกว่าข้านี้เอาแน่ แต่เมื่อคนตอนตายมือจะแบออก เห็นได้ชัดเมื่อเวลามีการรดน้ำศพ ศพนั้นนอนนิ่งพร้อมกับแบมือออกมา เหมือนกับจะบอกคนทั้งหลายให้ทราบว่า "ดูฉันเองก็แล้วกัน ฉันทิ้งไว้หมดแล้ว ไม่ได้นำอะไรติดตัวไปได้เลย ท่านทั้งหลายก็เหมือนกัน อย่าโลภโมโทสัน อย่าทะเลาะเบาะแว้งแย่งชิงกันนักเลย" มาคนเดียวก็ไปคนเดียว มามือเปล่าก็ไปมือเปล่า เหมือนอย่างคำกลอนพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทหนึ่งว่า

เมื่อเจ้ามา มีอะไร มาด้วยเจ้า เจ้าจะเอา แต่สุข สนุกไฉน
เจ้ามามือเปล่า เจ้าจะ เอาอะไร เจ้าก็ไป มือเปล่า เหมือนเจ้ามา

เพราะฉะนั้น ควรเตรียมตัวเสียก่อนตาย จึงจะไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ในเรื่องนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร) เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดโสมนัสวิหาร ซึ่งเป็นพระมหาเถระนักกรรมฐานที่มีชื่อเสียงมากรูปหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ได้กล่าวไว้ว่า

"เมื่อจะตาย อย่าหลับตาตาย ให้ลืมตาตาย
อย่าตายในสมมติ ให้ตายนอกสมมติ
ชิงออกตัวเสียก่อน อย่าให้ความตายมาถึงก่อน
ถ้าตายอย่างนี้ ชื่อว่าเตรียมตัวไว้พื่อความตายด้วยดี"

คำสอนเรื่องความตายเช่นนี้ เป็นการสอนให้เข้าสู่หลักแห่งการปฏิบัติภาวนาจนถึงขั้นปรมัตถ์ขั้นปล่อยวาง

ข้อที่ว่า **"เมื่อจะตาย อย่าให้หลับตาตาย ให้ลืมตาตาย"** หมายความว่าอย่างไร? คือคนโดยปกติเมื่อตายก็หลับตาตาย แต่นี้ท่านสอนว่า "อย่าหลับตาตาย ให้ลืมตาตาย" ก็การตายแบบไหนที่ยังลืมตาอยู่ ก็ตายแบบคนทำความดี แม้ตายไปแล้วก็ชื่อว่ายังไม่ตาย เท่ากับลืมตาตาย เพราะคุณความดียังอยู่ แต่การตายแบบลืมตาตายนั้น ท่านอธิบายไว้ว่า ให้เลือกกรรมฐานที่ตนชอบใจบทใดบทหนึ่งมาภาวนา คือให้พิจารณาเลือกตรวจหากรรมฐานต่างๆ เช่น พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า หรืออานาปาน-สติ การกำหนดลมหายใจเข้าออก หรือจะใช้ร่วมกันโดยภาวนาว่า พุท เมื่อหายใจเข้า และภาวนาว่า โธ เมื่อหายใจออก หรือมรณสติ พิจารณาความตายว่า มรณังๆ ตายๆ หรือวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยภาวนา พอง-ยุบ หรือ เกิด-ดับ ตามถนัด เมื่อเลือกกรรม-ฐานบทใดบทหนึ่งแล้ว ก็ให้ศึกษาเล่าเรียนให้รู้ชัด ให้นึกถึงกรรม-ฐานนั้นเป็นอารมณ์ จนใจสงบหรือปล่อยวางสิ่งทั้งปวงลงได้ มีสติอยู่ไม่หลงตายด้วยกรรมฐานนั้นๆ อย่างนี้แหละได้ชื่อว่าลืมตาตาย ไม่หลับตาตาย ผู้ตายด้วยสติไม่หลงอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่า มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า คือ มีโอกาสไปเกิดในสุคติภูมิแน่นอน

ในเรื่องนี้จะขอพระราชทานยกตัวอย่างให้เห็นชัด คือพระมหากษัตริย์ของไทยพระองค์หนึ่ง ในราชวงศ์จักรีนี้ คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสร้างความมั่นคงไว้แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเป็นอันมาก พระองค์ทรงประสูติในวันเพ็ญมหาปวารณาและสวรรคตในวันเพ็ญมหาปวารณา

พระองค์ทรงชำนาญในด้านภาษาศาสตร์ ทรงแตกฉานในภาษาบาลีและพระไตรปิฎก ทรงชำนาญด้านกรรมฐาน เพราะเคยทรงผนวชอยู่นานถึง ๒๗ ปี ทรงชำนาญทั้งในด้านโหราศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และทรงมั่นคงในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเชื่อแน่ว่า ต้องสิ้นพระชนม์ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ วันมหาปวารณาออกพรรษา ตามประวัตินั้นเล่าว่า พระองค์ได้ตรัสสั่งให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (ฟัก) เข้าเฝ้าถึงที่บรรทม แล้วมีพระดำรัสตรัสเป็นภาษามคธให้พระยาศรีสุนทรโวหารจดบันทึก แล้วอัญเชิญไปอ่านในที่ชุมนุมสงฆ์วัดราชประดิษฐ์ฯ อันเป็นภาษาบาลีที่เพราะมาก ซึ่งผู้ที่ไม่มีสติมั่นคงจะตรัสออกมาไม่ได้ในภาวะใกล้สิ้นใจเช่นนี้ โดยพระองค์ทรงสมาทานศีลด้วยพระองค์เองว่า **"อิทานิ มยา ปญฺจสุ สีเลสุ สำวราธิฏฺฐานำ กตำ** ความว่า *บัดนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานรักษาเบญจศีล*" อีกตอนหนึ่ง พระองค์ตรัสเป็นภาษาบาลีที่กินใจนักปฏิบัติมากว่า **"นตฺเถตำ โลกสฺมึ ยำ อุปาทิยมานำ อนวชฺชำ อสฺส** *สิ่งใดที่เข้าไปยึดมั่นไว้ จะไม่มีโทษสิ่งนั้นไม่มีเลยในโลก*" และในตอนสุดท้าย พระองค์ตรัสเป็นคำฉันท์ว่า

"อาตุรสฺมิมฺปิ เม กาเย จิตฺตำ น เหสฺสตาตุรำ
เอวำ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสนานุคตึ กรำ".

(พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ)

ความว่า *แม้เมื่อกายของข้าพเจ้ากระวนกระวายอยู่ แต่จิตของข้าพเจ้าจักไม่กระวนกระวายไปตามกาย ข้าพเจ้าจะทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าปฏิบัติอยู่อย่างนี้.*

ต่อจากนั้น พระองค์ก็ไม่ตรัสอะไรอีกเลย ทรงตั้งสติมั่นคงกำหนดกรรมฐานที่พระองค์เคยทรงบำเพ็ญมา กำกับด้วยบทภาวนาพุทโธ เจริญอานาปานสติ ในสมัยนั้น เจ้าหญิงพระองค์หนึ่งซึ่งประทับนั่งอยู่ใกล้ๆ ได้ทรงสดับพระสุรเสียงของพระองค์ทรงภาวนาพุทโธ แล้วพระสุรเสียงที่ภาวนาค่อยแผ่วเบาลง คำว่า **พุท** หายไป ได้ยินแต่คำว่า **โธ-โธ-โธ** แล้วสวรรคตจากไปอย่างสงบ

อย่างนี้ท่านเรียกว่า **"ตายดี คือไม่หลับตาตาย แต่ลืมตาตาย"** เพราะมีสติอยู่ตลอดเวลาแม้ใกล้จะสิ้นใจ ถ้าใครเป็นอย่างนี้ ก็เชื่อมั่นได้ว่าไปสู่สุคติอย่างแน่นอน

ข้อต่อไปที่ว่า **"อย่าตายในสมมติ ให้ตายนอกสมมติ ชิงออกตัวเสียก่อน อย่าให้ทันความตายมาถึงก่อน"**

ข้อนี้ท่านหมายถึงการถอนสมมติบัญญัติได้ในการเจริญวิปัสสนา เพราะเมื่อว่าโดยปรมัตถ์แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตา สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ไม่มี จึงไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย เป็นเพียงแต่ขันธ์ อายตนะ ธาตุ มารวมตัวกันแล้วแตกแยกจากกันหรือดับไปเท่านั้น ที่สมมติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ก็เพราะมันมารวมตัวกัน หรือเพราะมีขันธ์ ๕ หรือธาตุ ๖ เมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว ก็เป็นเพียงแต่นามกับรูปเท่านั้น มันเกิดขึ้นตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป ดังบทสวดภาวนาในการเจริญวิปัสสนาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ) ตอนหนึ่งว่า *"เปล่า ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ขันธ์ ๕ มันเกิดขึ้น ขันธ์ ๕ มันทำลายไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง มันเป็น*

ทุกข์ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวใช่ตน ขันธ์ ๕ ต่างหาก ช่างมันเถิด" ให้พิจารณาจนอนัตตาปรากฏชัด **แล้วถอนสัตตูปลัทธิ-ความเข้าไปยึดมั่นว่าเป็น สัตว์ บุคคล ถอนอัตตสัญญา-ความถือว่าเป็นตัวตน ซึ่งเป็นความยึดมั่นที่ผิดเสีย** ให้เห็นว่าไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย ขันธ์ ๕ อายตนะ ๖ หรือธาตุ ๖ ต่างหาก มันแก่ มันเจ็บ มันตาย ให้เห็นจริงอย่างนี้ **ชื่อว่า ตายนอกสมมติ ไม่ตายในสมมติ ชื่อว่า ชิงตัวออกตัวเสียก่อนตาย**

ถ้าเตรียมตัวเพื่อตายได้อย่างนี้ ชื่อว่าเตรียมตัวไว้เพื่อตายด้วยดี ก็จะไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา จะทำให้เป็นคนเบากาย เบาใจ ในเมื่อปล่อยวางสิ่งทั้งปวงลงได้มาก ปล่อยวางได้มากเท่าใด ความสงบ ความเบากายเบาใจก็เกิดขึ้นมากเท่านั้น เพราะการยึดมั่นเป็นทุกข์ การปล่อยวางเสียได้เป็นสุข ดังคำกลอนที่ว่า

สิ่งทั้งปวงควรหรือจะถือมั่น เพราะว่ามันก่อทุกข์มีสุขไฉน
ยึดมั่นมากทุกข์มากลำบากใจ ปล่อยวางได้เป็นสุขทุกคืนวัน

สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น ทรงบำเพ็ญประโยชน์ไว้ในชาติและพระศาสนาเป็นเอนกประการ ทั้งอัตประโยชน์และปรหิตประโยชน์ ทรงยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทรงเห็นความจริงแห่งชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อทรงย่างเข้าสู่วัยชรา ย่อมทรงเห็นชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทำให้พระองค์เห็นพระไตรลักษณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น แม้จะเสด็จจากโลกนี้ สู่สวรรค์ครรไล ก็ชื่อว่าเสด็จจากไปด้วยดี สมกับที่พระองค์ทรงยึดมั่นในพระพุทธ

ศาสนา

ด้วยอำนาจพระราชกุศลทั้งมวล ที่สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญพระราชทานสมเด็จพระบรมราชชนนี ด้วยพระทัยกอปรด้วยกตัญญูกตเวทิตาคุณนี้ และด้วยอำนาจบุญกุศลทุกประการที่คณะเจ้าภาพอันประกอบด้วยราชสกุลเทพหัสดิน ราชสกุลอิศรางกูร ปาลกะวงศ์ และเสนีวงศ์ พร้อมด้วยราชสกุลมาลากุล ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศถวายในวันนี้ ขอจงรวมกันเป็นพลวปัจจัย ดลบันดาลให้สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงหยั่งทราบด้วยญาณวิถีอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วทรงอนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย ส่งผลดลบันดาลให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญในสรวงสวรรค์สัมปรายภพ สมดังพระราชปณิธานทุกประการ

รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในมรณสติกถาฉลองพระเดชพระคุณมา ก็ขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา

"ศรัทธาที่ถูกต้อง"

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙, ศน.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

(ถ่ายทอดทุกสถานี)

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔

เวลา ๐๘.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (*๓ หน*)
สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตาติ.

(สำ.ส. ๑๕/๑๕๕/๕๐)

บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา เรื่อง **"ศรัทธาที่ถูกต้อง"** เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาและเพิ่มพูนบุญกุศล แก่ท่านสาธุชนทั้งหลายผู้สนใจในการฟังธรรมและใคร่ต่อการปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่เวลา ในวันธรรมสวนะที่เวียนมาถึงเข้าในวันนี้

การฟังธรรมนั้น เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนิกชน และจัดเป็นมงคลชีวิตประการหนึ่ง โดยเฉพาะการฟังธรรมตามกาลอันสมควร อย่างในวันธรรมสวนะเช่นวันนี้ เพื่อให้มีโอกาสเพิ่มพูนบุญกุศลและก่อให้เกิดปัญญา ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง และในการแนะนำผู้อื่น ทั้งจะได้มีโอกาสตรวจตราดูตนเองทุกครั้งที่ได้ฟังธรรม แต่การฟังธรรมที่จะได้รับประโยชน์มากนั้น ผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟังจริงๆ และมุ่งเอาสาระประโยชน์ในการฟังมาเป็นแนวปฏิบัติสำหรับตน

พระธรรมเทศนาที่จะนำมาแสดงในวันนี้ จะได้กล่าวถึงศรัทธาที่ถูกต้อง ตามหลักพุทธศาสนา ดังพระบาลีที่ได้ยกไว้ ณ เบื้องต้นพระธรรมเทศนานี้ว่า **"สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา** แปลความว่า *ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ*"

พระพุทธภาษิตข้างต้นนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย เทวตาสังยุต ซึ่งได้ตรัสตอบปัญหาของเทวดาองค์หนึ่งที่มาทูลถามว่า

“อะไรหนอยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา
อะไรหนอตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ
อะไรหนอเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย
อะไรหนอพวกโจรลักไปไม่ได้”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา
ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ
ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย
บุญพวกโจรลักไปไม่ได้”

แต่ในวันนี้จะได้แสดงเฉพาะข้อ ๒ เท่านั้น คือ “*ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ*”

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ แต่ความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้น คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ใช่เชื่องมงายโดยไร้เหตุผล จึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ หรือให้สำเร็จประโยชน์ได้ คือคนที่มีศรัทธาตั้งมั่นแล้วย่อมได้รับประโยชน์ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน แต่ศรัทธาที่คลอนแคลนหรือศรัทธาเล็กน้อยในการทำสิ่งทั้งหลาย ย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้ยากหรือไม่สำเร็จเลย เพราะทำด้วยความไม่ตั้งใจ หรือความลังเลใจ ขาดความเชื่อมั่น เช่น คนที่ไม่เชื่อเรื่องบุญบาป หรือไม่เชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ยากที่จะละบาป บำเพ็ญบุญ และทำจิตใจของตนให้สะอาด

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อ ๔ ประการ คือ

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาวว่าจะมาดลบันดาลชีวิตของตนให้เป็นอย่างโน้นอย่างนี้ แต่เชื่อว่าเราจะเสื่อมหรือจะเจริญ จะสุขหรือจะทุกข์ จะอายุสั้นหรืออายุยืน เป็นต้น เพราะกรรมที่เราทำไว้เอง

๒. วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อผลของกรรมว่า ใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม เหมือนคนปลูกพืชชนิดใดก็ย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นกรรมวาที คือ กล่าวยืนยันเรื่องกฎแห่งกรรม

๓. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน คือ เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน จะต้องรับผิดชอบเสวยผลแห่งกรรมของตน เหมือนการรับประทานอาหาร ใครรับประทานคนนั้นก็อิ่ม แต่จะให้คนที่ไม่รับประทานอิ่มด้วยไม่ได้ เพราะเขาไม่ได้รับประทาน กรรมนี้ก็เหมือนกัน ใครทำไว้ก็จะต้องได้รับเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์หาได้ไม่”

๔. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงนำมาแสดงนั้น ล้วนแต่ถูกต้องตามเป็นจริงทั้งสิ้น ไม่มีข้อใดผิดเพี้ยนเลยแม้แต่อย่างเดียว

เมื่อมีความเชื่อในข้อนี้ก็เป็นเหตุให้เชื่ออีก ๓ อย่างข้างต้นด้วย เพราะเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ขึ้นมาทั้งหมด ศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้มีในบาลีพระไตรปิฎกเฉพาะข้อที่ ๔ เท่านั้น ส่วนอีก ๓ ข้อข้างต้นย่อมรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด

การที่ท่านเพิ่มศรัทธาเข้าอีก ๓ ข้อข้างต้นนอกจากพระบาลีนั้น ก็เพื่อให้ตรงกันข้ามกับมิจฉาทิฏฐิ ๓ ประเภทของพวกที่ไม่เชื่อบุญบาป คือ **กัมมสัทธา ตรงกันข้ามกับอกิริยทิฏฐิ** คือ เห็นว่า **บาปบุญที่ใครทำไว้ก็ไม่เป็นอันทำ อันเป็นความเห็นที่ปฏิเสธกรรม กัมมวิปากสัทธา ตรงกันข้ามกับนัตถิกทิฏฐิ** คือ เห็นว่า **บาปบุญไม่มี อันเป็นการปฏิเสธวิบาก** ส่วน**กัมมัสกตา-สัทธา ตรงกันข้ามกับอเหตุกทิฏฐิ** คือ เห็นว่า **เหตุของความดีความชั่วไม่มี คนจะได้ดีก็ได้ดีเอง คนจะได้ชั่วก็ได้ชั่วเอง อันเป็นการปฏิเสธทั้งกรรมและผลของกรรม**

แต่ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา คือ ต้องมีปัญญากำกับ จึงจะเป็นศรัทธาที่มีเหตุผลและถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วจะเป็นศรัทธาที่งมงายไร้เหตุผล แทนที่จะได้รับประโยชน์กลับได้รับผลเสีย ฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสศรัทธาไว้ในที่ใด ในที่นั้นพระองค์จะตรัสปัญญาเอาไว้ด้วยเสมอ เช่น ในอินทรีย์ ๕ หรือ พละ ๕ ในเวสา-รัชชกรณธรรม คือธรรมที่ทำให้กล้าหาญ ๕ และในสัมปรายิกัตถ-ประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่จะพึงได้รับในชาติหน้า ๔ เป็นต้น แต่ศรัทธากับปัญญาต้องเท่ากัน คือสมดุลกัน ไม่มีอย่างใดอย่างหนึ่งยิ่งหย่อนกว่ากัน ถ้าศรัทธามากเกินไปก็งมงาย หรือถ้าปัญญา

มากไปก็มักฟุ้งซ่าน ขาดความมั่นคงหนักแน่น ถ้าบำเพ็ญสมาธิหรือเจริญวิปัสสนาก็ไม่เป็นเหตุให้จิตสงบหรือจิตใจผ่องใสได้ เพราะใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา เช่น ผู้มีความรู้สูง ได้ปริญญาสูงๆ ศึกษามามากบางคน เมื่อมาฝึกจิตก็มักจะได้ผลช้าหรือไม่ได้ผลเลย เพราะมักใช้ปัญญาเหนือศรัทธาไป ฉะนั้น ศรัทธาที่ปรับสมดุลกับปัญญาจึงมีความสำคัญมาก ดังมีเรื่องบริวารของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นตัวอย่าง

ตามประวัติของพระอัครสาวกทั้งสองกล่าวไว้ว่า เมื่อพระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นอุปติสสปริพาชกและพระโมคคัลลานะในสมัยที่เป็นโกลิตปริพาชก พร้อมด้วยปริพาชกผู้เป็นบริวาร ๒๕๐ คนไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ได้ขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อท่านเหล่านั้นได้อุปสมบทแล้วก็ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบ บริวารของพระอัครสาวกทั้ง ๒ จำนวน ๒๕๐ คน ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทุกรูป เพราะสามารถปรับศรัทธาและปัญญาให้เท่ากัน ส่วนพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะยังไม่สำเร็จพระอรหันต์ในขณะนั้น ทั้งๆ ที่ท่านทั้ง ๒ ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันมาก่อนแล้ว เพราะเหตุที่ปัญญายังมากกว่าศรัทธาอยู่ ต่อเมื่อล่วงไปได้ ๗ วันนับแต่วันที่ได้อุปสมบท พระโมคคัลลานะก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ส่วนพระสารีบุตรหลังจากที่ได้อุปสมบทแล้วได้ ๑๕ วัน จึงได้สำเร็จพระอรหันต์ เพราะสามารถปรับอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ให้สมดุลกัน โดยเฉพาะปรับศรัทธาและปัญญาให้เท่ากัน เพราะผู้มีปัญญาย่อม

ใช้ความใคร่ครวญมาก จึงต้องให้เวลา ฉะนั้น ศรัทธากับปัญญาจึงต้องคู่กันอยู่เสมอ ไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากหรือน้อยกว่ากัน

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ต้องเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเท่านั้น **แม้จะสอนให้พุทธศาสนิกชนเชื่อในเรื่องบุญบาปและเรื่องนรกสวรรค์ แต่ไม่ใช่สอนเพื่อเอาสวรรค์เข้ามาล่อหรือเพื่อเอานรกเข้ามาขู่ แต่สอนเพื่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนาและสอนเพื่อการเข้าถึงพระสัทธรรมเป็นสำคัญ** เพราะอาศัยศรัทธาทำให้คนกล้าในการทำความดี หลีกหนีความชั่ว และพยายามทำใจของตนให้สะอาด ด้วยการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เพราะต้องประกอบด้วยปัญญาจึงเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ตั้งอยู่บนเหตุผล ไม่สอนให้เชื่องมงายอันขาดการใช้ปัญญาพิจารณาว่าจริงหรือไม่จริง มีคุณหรือมีโทษ มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์

การสอนไม่ให้ไม่เชื่องมงาย แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลนี้ คือ คำสอนที่ให้อิสระทางด้านความคิดแก่ผู้นับถือ ไม่บังคับเรื่องความเชื่อถือว่า ถ้าใครไม่เชื่อแล้วจะต้องตกนรกหมกไหม้อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับกฎทางวิทยาศาสตร์ในด้านความเชื่อถือ คำสอนเช่นนี้ ปรากฏเด่นชัดมากใน **กาลามสูตร** หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **เกสปุตต[1]สูตร** อันเป็นพระสูตรที่นักปราชญ์ชาวตะวันตกพากันทึ่งและกล่าวสรรเสริญมาก เพราะการให้อิสรภาพทางด้านความคิดหรือทางด้านความเชื่อเช่นนี้ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของศาสนาทั้งหลายในโลก นอกจากพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาทราบว่า คำสอน

---

๑. พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๕๑๕ หน้า ๒๔๑-๔๕๖

เช่นนี้ไม่น่าปรากฏเมื่อ ๒,๕๐๐ ปีกว่ามาแล้ว ในเมื่อมนุษย์ส่วนใหญ่ในโลกสมัยนั้นยังงมงายกับความเชื่อต่างๆ อยู่ และในเวลาที่วิทยาการสมัยใหม่ยังไม่เจริญอย่างในปัจจุบัน ทำให้พุทธศาสนิกชนพากันซาบซึ้งในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

กาลามสูตรนี้ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ แห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ในบาลีเรียกว่า เกสปุตตสูตร แต่ชาวพุทธทั่วไปมักเรียกว่า กาลามสูตร เพราะพระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ เนื้อความโดยย่อของพระสูตรนี้ว่า

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จจาริกไปในโกศลชนบท ได้บรรลุถึงนิคมของชาวกาลามะ ชื่อเกสปุตตนิคม พวกชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคมได้ทราบข่าวเสด็จ ก็ได้พากันมาเฝ้า แล้วได้กราบทูลแด่พระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้มีสมณพราหมณ์ (นักบวช) พวกหนึ่งมาถึงเกสปุตตนิคมนี้ แล้วได้กล่าวยกย่องคำสอนของตน แต่ได้ติเตียน ดูหมิ่น เหยียบย่ำคำสอนของผู้อื่น ต่อมาก็ได้มีสมณพราหมณ์พวกอื่นอีกมาถึงเกสปุตตนิคมนี้ ได้กล่าวยกย่องคำสอนของตน แต่ติเตียน ดูหมิ่น เหยียบย่ำคำสอนของผู้อื่น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัยเสียจริงๆ ว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านี้ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ

พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะสงสัย เพราะความสงสัยของท่านเกิดขึ้นในข้อที่ควรสงสัย แล้วพระองค์ได้ตรัสถึงข้อที่ไม่ควรด่วนตัดสินใจเชื่อ ๑๐ ประการ คือ

๑. มา อนุสฺสวเนน	อย่าเพิ่งเชื่อถือโดยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมฺปราย	อย่าเพิ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของเก่านำสืบ ๆ กันมา
๓. มา อิติกิราย	อย่าเพิ่งเชื่อโดยตื่นข่าว
๔. มา ปิฏกสมฺปทาเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยอ้างตำรา
๕. มา ตกฺกเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง
๖. มา นยเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคาดคะเน หรือโดยอนุมานเอา
๗. มา อาการปริวิตกฺเกน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยตรึกเอาตามอาการที่ปรากฏ
๘. มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา	อย่าเพิ่งเชื่อโดยชอบใจว่าตรงกับความเห็นของตน
๙. มา ภพฺพรูปตาย	อย่าเพิ่งเชื่อว่าโดยคิดว่าผู้พูดควรเชื่อได้
๑๐. มา สมโณ โน ครูติ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยนับถือว่าพระรูปนี้เป็นครูของเรา

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อความแห่งพระสูตรนี้ต่อไป ก็จำเป็นที่จะต้องอธิบายลักษณะและความหมายของข้อความที่พระองค์ตรัสว่า อย่าเพิ่งเชื่อ ๑๐ ประการนี้เสียก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อความเข้าใจชัดสำหรับท่านสาธุชนทั้งหลาย

คำแปลข้อความของพระสูตรนี้ ในเรื่องไม่ให้เชื่อถือ ๑๐ ประการ มีสำนวนแปลของท่านผู้รู้ทั้งหลายแตกต่างกันบ้างเล็ก

น้อย บางท่านแปลว่า “อย่าเชื่อ.....” ซึ่งการแปลแบบนี้เป็นการแปลตามศัพท์เกินไป ทำให้แปลความหมายไปว่าอย่าเชื่อสิ่งเหล่านี้ แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนี้ หากแต่มุ่งไม่ให้เชื่องมงาย โดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เชื่อเลย บางท่านแปลว่า “อย่าปลงใจเชื่อ.....” บางท่านแปลว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ.....” การแปล ๒ สำนวนหลังนี้ ถือว่าถูกต้องตามความเป็นจริงของพระสูตร แต่สำนวนที่ ๓ ที่แปลว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ” เป็นสำนวนแปลที่กะทัดรัดและเข้าใจได้ง่ายกว่า

ข้อ ๑. ที่ว่า **“อย่าเพิ่งเชื่อโดยฟังตามกันมา”** คือ สิ่งใดก็ตามที่คนอื่นเล่าให้ฟัง หรือที่เขาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อย่าเพิ่งไปเชื่อเพราะเพียงแต่ฟังตามกันมา จนกว่าจะพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน

ข้อ ๒. ที่ว่า **“อย่าเพิ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของเก่านำสืบๆ กันมา”** คือ สิ่งใดก็ตามที่เชื่อถือกันมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่โบราณกาล ก็ใช่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะจริงหรือถูกต้องเสมอไป อย่าเพิ่งไปเชื่อถือเอาง่ายๆ โดยขาดปัญญาพิจารณา

ข้อ ๓. ที่ว่า **“อย่าเพิ่งเชื่อโดยตื่นข่าว”** คือ ข่าวลือต่างๆ ไม่ว่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ สถานที่หรือบุคคล ย่อมมีทั้งถูกและผิด จึงไม่ควรตัดสินใจเชื่ออะไรเอาง่ายๆ

ข้อ ๔. ที่ว่า **“อย่าเพิ่งเชื่อโดยอ้างตำรา”** คือ คัมภีร์หรือตำรา ไม่ว่าเป็นตำราของศาสนาหรือตำราด้านวิชาการต่างๆ ถ้ามีใครอ้างถึงก็อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ เพราะตำราอาจจะผิดได้ หรือคนอ้างก็อาจจะอ้างมาผิดๆ ได้

ข้อ ๕. ที่ว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง"** คือ ความคิดเก็งความจริงหาเหตุผลของคนเราอาจจะผิดได้ ไม่จริงเสมอไป อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงกล้าค้านหลักตรรกวิทยา เพราะไม่ใช่ความจริงที่ประจักษ์

ข้อ ๖. ที่ว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อโดยการคาดคะเน"** คือ สิ่งใดก็ตามที่คิดคาดคะเนหรืออนุมานเอาว่าจะเกิดขึ้นหรือเป็นไปได้ แต่การอนุมานคือคาดคะเนเอานั้นอาจจะผิดได้ เพราะเพียงแต่คิดกะกำหนดเอา จึงไม่ควรปลงใจเชื่อ

ข้อ ๗. ที่ว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อโดยตรึกเอาตามอาการ"** คือ สิ่งใดก็ตามที่เราได้เห็นที่มันปรากฏอยู่ มองดูแล้วน่าเชื่อถือ แต่ก็ไม่แน่เสมอไป เพราะสิ่งที่เราเห็นนั้นอาจจะไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้

ข้อ ๘. ที่ว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อโดยชอบใจว่าตรงกับความเห็นของตน"** คือ ถ้าตนเชื่อถืออย่างใด หรือมีความคิดเห็นอย่างใดแล้ว หากได้มีความเชื่อหรือความคิดเห็นของใครมาตรงกับของตน ก็อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ เพราะความเชื่อถือในความคิดเห็นของคนอื่นๆ ที่ไม่ตรงกับเราก็มีอยู่มาก ไม่ใช่ว่าความคิดเห็นของเราถูกต้องเสมอไป

ข้อ ๙. ที่ว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดว่าผู้พูดควรเชื่อได้"** คือ บางคนมีฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่ ความประพฤติ และความรู้ มองดูแล้วน่าเชื่อถือ แต่ไม่ได้หมายความว่า คำพูดของคนเช่นนั้นจะถูกต้องเสมอไป จึงไม่ควรปลงใจเชื่อจนกว่าจะได้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลให้ถ่องแท้เสียก่อน

ข้อ ๑๐. ที่ว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อโดยนับถือว่าพระรูปนี้เป็นครูของเรา"** คือ คนบางคนเชื่อมั่นในครูอาจารย์ของตนว่า พูดหรือทำอะไรได้ถูกต้องทั้งหมด โดยเฉพาะพระที่เป็นอาจารย์ของตน จึงเชื่อถือโดยไม่ลังเลใจ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระที่พูดผิดสอนผิดก็มีเช่นกัน ฉะนั้น ก็อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ โดยขาดการใคร่ครวญพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน

ข้อที่ทรงสอนไม่ให้เชื่อ โดยขาดการใช้ปัญญาทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นจุดเด่นประการหนึ่งในคำสอนของพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นชัดว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาให้อิสระทางด้านความเชื่อเพียงไร ซึ่งตรงกับคำพังเพยของไทยว่า *"ฟังหูไว้หู"* คือ อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่ออะไรเอาง่ายๆ โดยขาดการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสข้อที่ไม่ควรเชื่อทั้ง ๑๐ ประการนี้แล้ว ก็ได้ตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นอกุศล คือ เป็นบาป มีโทษ ท่านผู้รู้ติเตียน ใครประพฤติเข้าแล้วก็ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์เดือดร้อน ท่านทั้งหลายก็จงละมันเสีย แล้วพระองค์ก็ได้ตรัสถามชาวกาลามะทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เกิดขึ้นในใจของตนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ หรือเพื่อไม่ใช่ประโยชน์" ชาวกาลามะกราบทูลว่า "เพื่อสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ พระเจ้าข้า"

พระองค์ตรัสต่อไปว่า "คนที่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำแล้ว ย่อมฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง

ประพฤติผิดในกามบ้าง เขาย่อมชักชวนผู้อื่นให้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์บ้าง" ชาวกาลามะกราบทูลว่า "ข้อนี้จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า"

พระองค์ได้ตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร โลภ โกรธ หลง เหล่านี้เป็นกุศลหรืออกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ติเตียนหรือสรรเสริญ ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์หรือไม่" ชาวกาลามะกราบทูลว่า "สิ่งเหล่านี้เป็นอกุศล (คือบาป) มีโทษ ท่านผู้รู้ติเตียน ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์หรือเดือดร้อน" พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า "เมื่อท่านทั้งหลายรู้เช่นนี้แล้ว ก็จงละสิ่งเหล่านี้เสีย คำใดที่เรากล่าวกับท่าน คำนั้นเราอาศัยเหตุดังกล่าวมานี้กล่าว"

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นบุญกุศล ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ใครประพฤติแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสุข" โดยพระองค์ได้ตรัสถามชาวกาลามะทั้งหลายว่า "ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เมื่อเกิดขึ้นในจิตใจของตนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์หรือเพื่อไม่ใช่ประโยชน์" ชาวกาลามะกราบทูลว่า "เพื่อประโยชน์ พระเจ้าข้า"

พระองค์ตรัสต่อไปว่า "คนที่ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ย่อมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม สิ่งใดที่เป็น

ไปเพื่อประโยชน์สุขสิ้นกาลนาน เขาย่อมชักชวนผู้อื่นเพื่ออย่างนั้นบ้าง" ชาวกาลามะกราบทูลว่า "ข้อนี้จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงเหล่านี้ เป็นอกุศลหรือกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ติเตียนหรือสรรเสริญ ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่" ชาวกาลามะกราบทูลว่า "สิ่งเหล่านี้เป็นกุศล ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสว่า "เมื่อท่านทั้งหลายรู้เช่นนี้แล้ว ก็พึงปฏิบัติตามธรรมเหล่านั้นเถิด คำใดที่เรากล่าวกะท่าน คำนั้นเราอาศัยเหตุดังว่ามานี้กล่าว"

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย พระอริยสาวกเป็นผู้ปราศจากอภิชฌา ปราศจากพยาบาท เป็นผู้ไม่หลงอย่างนี้ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตประกอบด้วยพรหม-วิหารทั้ง ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศทั้งปวง มีจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่เศร้าหมอง หมดจดแล้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ่นใจ ๔ ประการในปัจจุบัน คือ

๑. ถ้าชาติหน้ามีจริง ผลของกรรมดีและกรรมชั่วมีจริง ก็ย่อมเป็นไปได้ที่เมื่อเราตายแล้วก็ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๒. ถ้าชาติหน้าไม่มีจริง ผลของกรรมดี กรรมชั่วไม่มี เราก็ได้รักษาตนเป็นคนไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุขอยู่ในปัจจุบัน

๓. ถ้าบาปที่บุคคลทำไว้เป็นอันทำ (คือทำบาปเป็นบาป) เราก็ไม่คิดทำบาปให้แก่ใครๆ ไฉนเลยความทุกข์ความเดือดร้อนจะมาถึงเรา ผู้ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้

๔. ถ้าบาปที่ทุกคนทำแล้วไม่เป็นอันทำ (คือทำแล้วไม่เป็นบาป) ก็เราได้พิจารณาตนเป็นคนบริสุทธิ์ทั้ง ๒ ทางทีเดียว (คือไม่ได้ทำทาง ๑ ถึงทำก็ไม่เป็นอันทำทาง ๑)

ชาวกาลามะกราบทูลว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนี้ พระอริยสาวกนั้นมีจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่เศร้าหมอง มีจิตผ่องแผ้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ่นใจ ๔ ประการ ในปัจจุบัน" แล้วได้กล่าวสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าว่า ไพเราะอย่างยิ่ง แจ่มแจ้งยิ่งนัก พระพุทธองค์ทรงประกาศพระธรรมอุปมาเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำหรือเปิดของที่ปิด หรือชี้ทางแก่คนหลงทาง หรือส่องตะเกียงในที่มืด แล้วชาวกาลามะเหล่านั้นก็ได้ประกาศตนถึงพระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะตลอดชีวิต

จากข้อความในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงปราดเปรื่องในการแสดงธรรมเพียงไร ไม่ทรงยกตนข่มท่าน คือไม่ทรงยกย่องคำสอนของพระองค์และไม่ติเตียนคำสอนของคนอื่น และไม่ทรงบังคับให้เชื่อ แต่ได้ทรงสอนเป็นเชิงสนทนาให้ผู้ฟังได้พิจารณาคำตอบถามเอาตามความเข้าใจของตนเอง และทุกคนก็เห็นคล้อยตามได้หมด เพราะเป็นความจริงที่เห็นประจักษ์อยู่แม้ในปัจจุบัน ทำให้เห็นอุบายในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระองค์อย่างชัดเจนว่า มีเหตุผลน่าฟังและประเสริฐเพียงไร

เพราะผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้ ฉะนั้น อาการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม จึงเป็นการแสดงเพื่อความรู้ยิ่งเห็นจริง อันจัดเป็นอภิญญายเทศนาอย่างแท้จริง

ตามที่ได้แสดงมาทั้งหมดนี้ พอจะชี้ให้เห็นแล้วว่า ศรัทธาหรือความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่ความเชื่อที่งมงาย แต่ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญาจึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง และศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นท่านย้ำไปที่ศรัทธา ๔ ประการ คือ **กัมม-สัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตา-สัทธา เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน** และ **ตถาคตโพธิ-สัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า**

เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลายจงใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริง แล้วสร้างศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้ให้เกิดขึ้นในตน เมื่อเชื่อเช่นนี้ ก็จะเป็นเหตุให้ละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี มุ่งทำตนให้ปราศจากกิเลสความเดือดร้อน ด้วยอำนาจความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็จะได้รับผลดีสมควรแก่การปฏิบัติอย่างแน่นอน ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

การแสดงพระธรรมเทศนาในวันนี้ เห็นว่าพอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ **เอวฺ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

ปาฐกถาธรรม

"หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ"

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙, ศน.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

ขอความเจริญในธรรมจงมีแด่คณะเจ้าภาพและท่านสาธุชนผู้มาร่วมทำบุญในงานศพทุกท่าน

วันนี้ เพื่อเพิ่มพูนบุญกุศลและเพิ่มความรู้ความเข้าใจในการบำเพ็ญบุญสำหรับทุกท่านผู้มาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพ ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน และเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้วายชนม์ให้ได้ผลเพิ่มขึ้น จะได้พูดถึง **"หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ"** พร้อมด้วยหลักธรรมที่ควรทราบและควรปฏิบัติในเรื่องของความตาย ตามสมควรแก่เวลาที่อำนวยให้

การมาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพของพุทธศาสนิกชนชาวไทยเราในปัจจุบัน บางคนได้รับผลดีมาก บางคนได้รับผลน้อย บางคนแทบไม่ได้รับผลเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าบางคนเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาจึงรู้จักวิธีบำเพ็ญได้ถูก บางคนเข้าใจถูกต้องบ้างไม่ถูกต้องบ้างจึงได้คุณค่าน้อย แต่บางคนไม่ได้มางานศพเพื่อบำเพ็ญบุญ แต่มาเพื่อมุ่งหมายอย่างอื่น เช่น เพื่อพบญาติมิตร จึงมักจะคุยกันแม้ขณะฟังพระสวดอภิธรรม เป็นต้น

คลายโศกเศร้า

การตายจากไปของคนที่ตนรักหรือคนที่ตนเคารพนับถือย่อมสร้างความเศร้าโศกและความอาลัยให้แก่พ่อแม่ พี่น้อง คู่ครอง บุตรหลาน หรือญาติมิตร เพราะเป็นการจากไปอย่างไม่มีการกลับ

ปาฐกถาธรรม เรื่องนี้ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมจากพระธรรมเทศนาที่แสดงในงานศพนางอัคคีวุธ (วาศ ศรีจามร) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

มาให้พบเห็นกันอีก และทำให้ขาดความอุ่นใจ ขาดที่พึ่ง และสิ้นหวังที่จะฝากชีวิตและความหวังไว้กับผู้ที่จากไป บางคนเศร้าโศกเสียใจมากถึงกับร้องไห้เป็นลม หรือเศร้าโศกอยู่เป็นเวลานานวัน บางคนมีความทุกข์ใจอาลัยอยู่เป็นแรมเดือน แรมปี แม้ผู้ที่ตนรักจะจากไปนานปีแล้วก็ตาม เพราะยังตัดความอาลัยไม่ได้ ยิ่งผู้จากไปใกล้ชิดกับตนมากเท่าไรก็ยิ่งอาลัยมากเท่านั้น แต่บางคนที่มีธรรมะ รู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต ก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ แม้จะมีก็ไม่มากนัก มีแต่ความสังเวชสลดใจในชีวิตสังขารอันตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระไตรลักษณ์ คือ **อนิจจัง ทุกขัง** และ **อนัตตา**

ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้พิจารณาความจริงของชีวิต ๕ ประการ ทุกๆ วัน ว่า

๑. **เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้**

๒. **เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้**

๓. **เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้**

๔. **เราจำต้องพลัดพรากจากบุคคลและสิ่งของที่เรารักและชอบใจทั้งหลายทั้งปวง**

๕. **เรามีกรรมเป็นของของตน เราทำดีต้องได้ดี เราทำชั่วต้องได้ชั่ว**

การที่ต้องแก่ เจ็บ ตาย พลัดพราก และมีกรรมเป็นของของตนเช่นนี้ ไม่ใช่เกิดแก่เราคนเดียว แต่เกิดกับทุกคนที่เกิดมา

ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกันหมด การให้นำธรรมะ ๕ ประการมาพิจารณาทุกวันเช่นนี้ ก็เพื่อไม่ให้เรามัวเมาประมาทในวัย ในความไม่มีโรค ในชีวิต ไม่เศร้าโศกเสียใจจนเกินไปในเมื่อต้องพลัดพรากจากคนและสิ่งของที่ตนรัก ตนชอบใจ และทำให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรม มุ่งทำแต่ความดี หลีกหนีความชั่ว ทั้งเป็นเหตุให้บรรเทาความเศร้าโศกลงไปได้เป็นอันมาก หรือไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อมีการพลัดพรากตายจากไปของคนที่ตนรักหรือเคารพนับถือ

ธรรมะทั้ง ๕ ประการข้างต้นนี้ ต้องนำมาพิจารณาเสมอ ถ้าทำได้ทุกวันจะดีมาก โดยเฉพาะในเวลาสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน ทำให้เรารู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต มีภูมิธรรมป้องกันตนเองเอาไว้ เหมือนกับผู้ที่ฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดไว้แล้ว แม้จะได้รับเชื้อโรคเหล่านั้นเข้าสู่ร่างกาย ก็ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิต เพราะร่างกายได้สร้างภูมิต้านทานไว้แล้วจากการได้รับวัคซีนที่ฉีดเข้าไปนั้น ฉะนั้น ธรรมะทั้ง ๕ ประการ ที่เรียกว่า **"ปัญจ-อภิณหปัจจเวกขณะ"** นี้ จึงถือว่าเป็นธรรมที่จำเป็นมากอย่างหนึ่งสำหรับทุกคน เพราะทำคนเราไม่ให้มัวเมาประมาทดังกล่าวแล้ว ทั้งไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อมีการพลัดพราก และทำให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรม มุ่งทำแต่ความดี หลีกหนีความชั่ว ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคมโดยส่วนรวม

การตายจากไปของคนที่ตนรักและเคารพนับถือเช่นนี้ ย่อมเกิดความเสียใจอาลัยถึงสำหรับผู้มีความเกี่ยวข้องมากเป็นธรรมดา แต่นี้เป็นลักษณะแห่งชีวิตสังขาร ซึ่งมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น แล้วมีการจากไปในที่สุด แม้เราจะเศร้าโศกเสียใจอาลัยถึง

ก็จำต้องอดกลั้นเอาไว้ เพราะไม่อาจจะห้ามคติธรรมดาได้ การตายจากไปเช่นนี้ ไม่ใช่มีเฉพาะครอบครัวเราหรือญาติมิตรของเราเท่านั้น แต่ย่อมมีทั่วไปสำหรับทุกคนซึ่งเกิดมา เป็นเพียงแต่ว่าใครจะจากไปก่อนหรือจากไปทีหลังเท่านั้น แม้จะมีอายุยืนไปก็คงไม่เกิน ๑๐๐ ปี แม้จะเกินไปก็คงไม่มากนัก จะต้องถึงความตายเพราะชราโดยแท้

ในการที่คนเราตายจากไปนั้น อยากจะถามว่า "อะไรตาย คือ ร่างกายตายหรือว่าจิตตาย หรือตายไปหมดทั้ง ๒ อย่าง ไม่มีอะไรเหลือ" ข้อนี้ขอตอบว่า "ตายเฉพาะแต่ร่างกายเท่านั้น แต่จิตไม่ได้ตายไปเหมือนกับร่างกายนั้นด้วย" เปรียบเหมือนเรือนที่ถูกไฟไหม้ อยากจะถามว่า "เจ้าของเรือนจะไปอยู่ไหน?" ข้อนี้ขอตอบว่า "ถ้าเจ้าของเรือนคนนั้นยังมีเงินทองเหลืออยู่มาก มีญาติพี่น้องคอยช่วยเหลือดีอยู่ และตนเองก็มีความสามารถดี ก็อาจจะสร้างใหม่หรือซื้อบ้านใหม่ มีที่อยู่ใหม่สงบสุข สวยงาม แต่ถ้าผู้นั้นไร้ญาติขาดมิตร และตนเองก็ไม่มีความสามารถ เมื่อเรือนถูกไฟไหม้เสียแล้ว เขาย่อมเร่ร่อนไปหาที่อยู่ใหม่ตามยถากรรมแห่งตน ข้อนี้ฉันใด คนเราที่ตายจากโลกนี้ไปแล้วก็เหมือนกัน เมื่อร่างกายเดิมใช้การไม่ได้แล้วก็จำเป็นต้องได้ร่างใหม่ ในภพใหม่ ถ้าผู้นั้นทำบุญไว้มากก็ย่อมไปเกิดในที่ดีมีความสุข แต่ถ้าหากว่าทำไว้น้อยก็ไปตามยถากรรมของตน ฉันนั้นเหมือนกัน"

อีกประการหนึ่ง คนเราเมื่อตายก็เกิดในทันที ไม่ว่าผู้นั้นจะไปเกิดในภพภูมิใด ถ้าไปเกิดในภูมิของเทพ ก็เหมือนคนหลับแล้วตื่นขึ้น คือพอตื่นขึ้นก็รู้สึกตัวว่ามาเกิดในภพใหม่แล้ว เพราะ

เมื่อจุติจิตเคลื่อน ปฏิสนธิจิต (คือจิตที่เกิดในภพใหม่) ก็เกิดขึ้นในทันทีไม่มีอะไรคั่นในระหว่าง ที่ทางคัมภีร์อภิธรรมเรียกว่า **เป็นอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย** เพราะถ้าจิตยังหน่วงภพใหม่ที่จะไปเกิดไม่ได้ คือกรรมที่จะให้ไปเกิดในภพใหม่ยังไม่ดลบันดาลมา คนนั้นก็จะนอนเป็นเจ้าหญิงหรือเจ้าชายนิทราอยู่เป็นเวลานาน เป็นแรมเดือนหรือแรมปี บางคนนอนอยู่ที่โรงพยาบาลโดยไม่รู้สึกตัวเป็นเวลาหลายปีก็ยังมี เพราะจิตยังหน่วงภพใหม่ไม่ได้ แต่เมื่อจิตหน่วงภพใหม่ได้ตามพลังของกรรมที่ส่งมาแล้ว บางคนแม้ร่างกายไม่บอบช้ำเลย เพียงแต่นอนแล้วตายไปก็มีบ่อย เพราะจิตหน่วงภพใหม่ได้แล้ว

บางคนเข้าใจผิดว่า คนบางคนตายแล้วไม่ไปเกิดในทันที หากแต่ไปเป็นสัมภเวสี รอแสวงหาที่เกิดอยู่ ๑ เดือน ๒ เดือน หรือ ๓ เดือน โดยรออยู่ในอันตรภพ ยังไม่ไปเกิด จนถึงกับมีชาวพุทธบางกลุ่มสร้างธรรมเนียมขึ้นไว้ว่า คนเราเมื่อตายแล้ว จะมาเยี่ยมลูกหลานหรือญาติมิตร เมื่อตายแล้วได้ ๗ วันครั้งหนึ่ง เมื่อตายแล้วได้ ๕๐ วันครั้งหนึ่ง และเมื่อตายแล้วได้ ๑๐๐ วันครั้งหนึ่ง ฉะนั้น คนไทยจึงตั้งประเพณีทำบุญงานศพ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ก็เพราะเชื่อถือเช่นนี้ ความเชื่อถือเช่นนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเนื่องมาจากความเชื่อถือเรื่องสัมภเวสี และเรื่องอันตรภพของพระพุทธศาสนา**นิกายสรวาสติวาทิน** หรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า **"สัพพัตติกวาท"** ซึ่งเป็นนิกายที่แยกตัวออกจากนิกายเถรวาทอันเป็นนิกายดั้งเดิมในพุทธศตวรรษที่ ๒ โดยได้รับเอาความเชื่อเช่นนี้มาไว้ในคำสอนของตน และพุทธ-

ศาสนานิกายมันตรยาน (มนตรยานก็เรียก) ซึ่งเกิดขึ้นในอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ได้รับเอาความเชื่อถือเช่นนี้มาไว้ในนิกายของตน และเมื่อนิกายนี้เข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรศรีวิชัย ในภาคใต้ของไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และเจริญเข้ามาถึงเขมร และภาคกลางของประเทศไทย อยู่ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แล้ว นิกายนี้ได้เสื่อมไปจากประเทศไทย แม้นิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามามั่นคงในประเทศไทยแล้วก็ตาม แต่ความเชื่อถือเรื่องสัมภเวสีนี้ยังไม่สูญหายไป แม้มันตรยานจะเสื่อมไป แต่ก็ได้ทิ้งร่องรอยความเชื่อถือ รวมทำพิธีกรรมแบบมหายานไว้เป็นอันมากในประเทศไทย เช่น การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง การใช้เวทมนตร์ คาถา และพิธีพุทธาภิเษก เป็นต้น

แท้ที่จริง จิตนี้ย่อมมีร่างเป็นที่สถิต ถ้าไม่มีร่างกาย จิตจะอยู่ไม่ได้ เว้นไว้แต่อรูปพรหมซึ่งพิเศษเท่านั้น เหมือนไฟฟ้าจะอยู่ได้ต้องมีสสารเป็นที่สถิตของมัน ถ้าไม่มีสสาร ไฟฟ้าก็อยู่ไม่ได้ ฉันใด จิตหรือวิญญาณก็เหมือนกัน จะล่องลอยเป็นดวงๆ โดยไม่มีรูปร่างนั้นไม่ได้ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคัดค้านความเชื่อเรื่องอันตรภพ เพราะถ้ามีอันตรภพ ภพภูมิที่สัตวโลกจะพึงไปเกิดก็เพิ่มเป็น ๓๒ ภูมิ แต่ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีเพียง ๓๑ ภูมิเท่านั้น คือ สวรรค์ชั้นฉกามาพจร ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น อบายภูมิ ๔ ขั้น และมนุษยโลก ๑ ถ้ามีอันตรภพก็จะเป็น ๓๒ ภูมิ ซึ่งผิดจากพระบาลีพระไตรปิฎก

คำว่า **สัมภเวสี** ในความหมายของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท อันเป็นนิกายดั้งเดิมนั้น หมายถึง ผู้ที่ยังต้องเวียนว่าย

ตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ คือผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ จึงต้องเวียนว่ายตายเกิด ส่วนพระอรหันต์นั้นท่านพ้นจากความเป็นสัมภเวสีแล้ว เพราะท่านไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว

ฉะนั้น เมื่อว่าตามความเป็นจริงแล้ว คนเราหรือสัตว์โลกทุกชนิด เมื่อตายลงก็เกิดในทันที บางคนเกิดเป็นคนอีก แต่บางคนไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน บางคนไปเกิดเป็นเทพ บางคนไปเกิดเป็นพรหม แต่บางคนไปเกิดเป็นผี เป็นเปรต หรือเป็นสัตว์นรกพวกใดพวกหนึ่ง ผี เปรตก็มีตายและมีเกิด ไม่ใช่มีตายและมีเกิดเฉพาะมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น ชาวพุทธต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้ มิฉะนั้นจะออกนอกหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไปเชื่อถืออย่างผิดๆ แล้วทำให้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาผิดไปจากความเป็นจริง ซึ่งชาวพุทธเราควรเอาใจใส่ในเรื่องนี้ให้มากด้วย เพราะเป็นการรักษาความบริสุทธิ์แห่งพระสัทธรรม อันเป็นไปเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

คุณค่าของความเป็นมนุษย์

ชีวิตของคนบางคนมีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวมมาก ส่วนบางคนมีค่าต่อตนเองและส่วนรวมน้อย แต่บางคนไม่มีค่าต่อตนเองและส่วนรวมเลย ทั้งนี้ก็เพราะบางคนเกิดมาได้สร้างประโยชน์ไว้มาก บางคนสร้างประโยชน์ไว้น้อย บางคนไม่ได้สร้างประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมไว้เลย แต่กลับทำลายประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม อันตนควรจะได้บำเพ็ญเสียอย่างน่าเสียดาย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงยกย่องคนที่เกิดมา

สั่งสมความดี เช่น เป็นคนมีศีลธรรมอันดีงาม เป็นต้น ถึงแม้จะไม่มีอายุยืนนาน แต่ก็ยังดีกว่าคนที่มีอายุยืนซึ่งไม่ได้สั่งสมความดีอันใดไว้เลย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

โย จ วสฺสสตๆ ชีเว ทุสฺสีโล อสมาหิโต
เอกาหๆ ชีวิตๆ เสยฺโย สีลวนฺตสฺส ฌายิโน.

แปลว่า "*คนที่มีศีล มีจิตตั้งมั่น (บำเพ็ญสมาธิ) แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ประเสริฐกว่าคนที่ไม่มีศีล ไม่มีจิตใจตั้งมั่น แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีก็ตาม*"

พระพุทธภาษิตข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นยกย่องคนมีศีลธรรม แม้จะมีชีวิตอยู่ไม่นาน เพียงวันเดียว ก็ยังดีกว่า ประเสริฐกว่าคนที่อยู่อย่างไร้ศีลธรรม ไม่ได้สร้างประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมแต่ประการใด แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีก็ตาม ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงถือว่า คุณค่าของความเป็นมนุษย์อยู่ที่การได้บำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม คือ **ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน**

ตายแล้วไปไหน

เมื่อพ่อแม่ ผู้ที่เคารพนับถือ ญาติมิตร หรือคนที่ตนรักมาถึงแก่กรรมจากไปเช่นนี้แล้ว คณะเจ้าภาพซึ่งมีความรักใคร่และเคารพนับถือในตัวท่านผู้วายชนม์จึงได้นำศพของท่านมาบำเพ็ญกุศลตามหลักความเชื่อถือในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเราชาวพุทธมีความเชื่อถืออยู่ว่า ใครก็ตามที่ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ถ้ายัง

มีความห่วงใยหรือยังมีกิเลสอยู่ ผู้นั้นจะต้องเกิดอีก ดังพระบาลีที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกายว่า

คพฺภเมเก อุปปชฺชนฺติ นิรยํ ปาปกมฺมิโน
สคฺคํ สุคติโน ยนฺติ ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา.

แปลว่า "*สัตว์บางจำพวกเกิดในครรภ์ พวกที่ทำกรรมชั่วไว้ไปนรก พวกที่ทำกรรมดีไว้ไปสู่สวรรค์ ส่วนท่านผู้หมดกิเลสย่อมปรินิพพาน.*"

นี้คือพุทธภาษิตที่ยืนยันถึงการเวียนว่ายตายเกิด แต่การที่จะเกิดเป็นอะไร อยู่ที่ใด ก็แล้วแต่บุญกรรมที่ผู้นั้นได้สั่งสมเอาไว้ ซึ่งส่งเขาไปเกิดในภพภูมินั้นๆ ตามแรงเหวี่ยงของกรรมที่ทำไว้

อนึ่ง ชาวพุทธนั้นมีความเชื่อมั่นอยู่ว่า บุญกุศลซึ่งบุตรหลานหรือญาติมิตรผู้อยู่ ณ เบื้องหลัง ได้บำเพ็ญแล้วตั้งใจอุทิศไปให้นี้ สามารถจะถึงแก่ท่านที่ล่วงลับไปแล้วได้ ถ้าหากว่าท่านที่ล่วงลับไปแล้วนั้นได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วได้อนุโมทนา

ก็ในงานนี้ คณะเจ้าภาพมาปรารภถึงท่านผู้วายชนม์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและมีอุปการะแก่ตนว่า ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่นั้นได้เคยอุปการะช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ตนอย่างนั้นอย่างนี้ หรือได้เคยอบรมสั่งสอนและให้สิ่งโน้นสิ่งนี้แก่ตน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ในฐานะญาติสาโลหิต ด้วยอำนาจอุปการคุณเตือนตนแล้ว จึงได้จัดบำเพ็ญกุศลขึ้น เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีหรือความรักใคร่ห่วงใยต่อท่านผู้มีพระคุณแก่

ตน หรือเกี่ยวข้องกัน อันเป็นการแสดงออกของพุทธศาสนิกชน ซึ่งควรแก่การสรรเสริญ

ฉะนั้น ในงานนี้ คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร จึงได้บำเพ็ญกุศลตั้งแต่วันแรกที่นำศพมาบำเพ็ญส่วนกุศลจนถึงวันนี้ กล่าวคือ ได้ถวายจตุปัจจัยไทยทานแก่พระภิกษุสงฆ์ตามความสามารถ ได้รักษาศีล อย่างน้อยก็ศีล ๕ อันเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ได้อบรมจิตใจของตนด้วยการฟังพระสวดพระอภิธรรมบ้าง ฟังพระสวดมนต์บ้าง วันนี้ก็ได้ฟังพระแสดงธรรม ซึ่งรวมบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วทั้งหมดลงในทาน ศีล และภาวนา โดยมุ่งหมายจะอุทิศไปให้แด่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

คุณธรรม ๓ ประการของผู้มาร่วมในงานศพ

เพราะฉะนั้น การที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร ได้แสดงออกด้วยการมาร่วมบำเพ็ญกุศลทั้งหมดนี้ นับว่าได้แสดงออกซึ่งคุณธรรม ๓ ประการของตนให้ปรากฏ คือ

๑. *ได้แสดงญาติธรรมหรือมิตรธรรมให้ปรากฏ*

๒. *ได้มีส่วนบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา*

๓. *ได้บูชาหรือได้ช่วยท่านที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการบูชา หรือด้วยการช่วยเหลือที่ถูกต้อง*

ข้อที่หนึ่งที่ว่า “ได้แสดงญาติธรรมหรือมิตรธรรมให้ปรากฏ” ก็คือ การที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรได้มาในงานศพนี้ นับว่าได้แสดงออกให้เห็นชัดว่า เราทุกคนที่มาในงานศพของท่านนี้ไม่ใช่จะมีความเคารพนับถือท่านผู้วายชนม์เฉพาะเมื่อ

ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แม้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็มิได้ทอดทิ้ง ยังมาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพ เช่นนี้ก็เป็นเครื่องแสดงออกให้เห็นชัดถึงความเป็นผู้มีความรักใคร่เคารพนับถือและเกี่ยวข้องกันในฐานะนั้นๆ ให้ปรากฏ คือ ในฐานะที่เป็นลูกหลานผู้เป็นเครือญาติกันบ้าง ในฐานะผู้เคารพนับถือกันบ้าง นี้คือมิตรธรรมคือความเป็นมิตร และญาติธรรมคือความเป็นญาติ ที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร ได้แสดงออกให้ปรากฏแล้ว

การสังเกตดูว่าใครเป็นญาติแท้หรือมิตรแท้หรือไม่ คนไทยเราแต่โบราณมีหลักสังเกตอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑. เมื่อถึงคราวตาย

๒. เมื่อถึงคราววิบัติ

ใน ๒ คราวนี้ ถ้าไม่พบหน้าญาติมิตรคนใด ถ้าเขาพอจะมาได้แต่เขาไม่มา คนนั้นไม่ใช่ญาติแท้มิตรแท้ แต่ถ้าใน ๒ คราวนี้ ญาติมิตรคนใดปรากฏให้เห็นหรือมาช่วยงาน นั้นคือญาติแท้มิตรแท้ของเรา ถ้าใครเป็นเจ้าภาพ จะรู้สึกซึ้งใจที่มีญาติมิตรมาร่วมในงานศพ ว่าเขาเป็นญาติแท้มิตรแท้ของตน ฉะนั้น การมาร่วมทำบุญในงานศพนี้ ชื่อว่าเป็นการแสดงญาติธรรมและมิตรธรรมให้ปรากฏ

ข้อที่สองที่ว่า "ได้มีส่วนบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา" ก็คือ การที่เราแต่ละคน ได้ให้ทานก็ดี รักษาศีลก็ดี ฟังธรรมเป็นต้นในขณะนี้ก็ดี ทั้งหมดนี้เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อเราแต่ละคนได้ปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เช่นนี้ จึงชื่อว่าได้มีส่วนบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนา

ประจำชาติของไทยเรา ซึ่งบรรพบุรุษของเราได้รักษามาด้วยเลือดเนื้อและชีวิต ให้มีความเจริญมั่นคงคู่กับชาติของเรา จนตกมาถึงเราผู้เป็นลูกหลาน เราได้บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาแม้ในโอกาสนี้แล้ว เพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวเราเองและแก่สังคมโดยส่วนรวม

ส่วนข้อที่สามที่ว่า "ได้บูชาหรือได้ช่วยท่านที่ล่วงลับไปแล้ว" นั้น หมายความว่า การที่เราได้บำเพ็ญบุญ แล้วอุทิศไปให้แด่ท่านที่ล่วงลับไปแล้วเช่นนี้ นับว่าเป็นการบูชาหรือช่วยเหลือที่ถูกต้องของชาวพุทธ เพราะในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตเช่นนี้ ผู้เป็นบุตรหลาน ญาติมิตรผู้อยู่ ณ เบื้องหลัง ไม่อาจจะตอบแทนหรือช่วยเหลือด้วยวิธีอื่นได้ นอกจากด้วยการบำเพ็ญบุญแล้วอุทิศไปให้ และด้วยการปฏิบัติตามโอวาทซึ่งท่านเคยตักเตือนสั่งสอนเอาไว้ เช่น ให้มีความสามัคคีปรองดองช่วยเหลือกันและกันในระหว่างญาติพี่น้อง ไม่ทอดทิ้งกัน ทำแต่ความดี รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลไว้ ถ้าทำได้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าได้บูชาท่านด้วยการบูชาที่ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น ทุกคนที่ได้บำเพ็ญเช่นนี้ จึงชื่อว่าได้ประสบบุญด้วยกันทุกคนแล้ว จึงควรภูมิใจว่าเราแต่ละคนได้ทำหน้าที่ของตนๆ ถูกต้องแล้ว และได้ประสบบุญด้วยกันทุกคนแล้ว ฉะนั้นจงตั้งใจอุทิศแผ่ส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ไปให้แด่ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว

การอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้อื่นนั้น ก็คล้ายๆ กับการให้วัตถุสิ่งของแก่บุคคลอื่น เป็นเพียงแต่ว่าการให้วัตถุสิ่งของนั้น

ส่วนใหญ่ผู้ให้จะต้องให้ด้วยมือและผู้รับจะต้องรับด้วยมือ แต่การให้บุญกุศลนี้ ผู้ให้จะต้องให้ด้วยใจและผู้รับก็จะต้องรับด้วยใจที่ยินดีอนุโมทนา เพราะบุญกุศลนี้เป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ แต่เป็นสภาพที่มีอยู่จริง

อนึ่ง บุญที่เราได้บำเพ็ญให้เกิดขึ้นในใจของเราแต่ละคนแล้วนี้ จะอุทิศให้ใครสักเท่าไรๆ ก็ไม่มีการหมดสิ้นไปได้ แต่กลับเพิ่มขึ้นเสียอีก บางท่านเข้าใจผิดไปว่า เมื่อเราทำบุญแล้วอุทิศไปให้ผู้อื่น บุญของเราก็หมดไป เพราะให้แก่ผู้อื่นไปเสียแล้ว การเข้าใจเช่นนี้เป็นการเข้าใจผิด ผิดหลักพระพุทธศาสนา เพราะตามความเป็นจริงนั้น บุญนี้ยิ่งให้ก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ท่านเปรียบเหมือนบุคคลมีตะเกียงอยู่หนึ่งดวง บุคคลอื่นต้องการแสงสว่าง ได้เอาตะเกียงของตนๆ มาขอจุดที่ตะเกียงของบุคคลนั้น ยิ่งมาจุดมากคนขึ้นเท่าใด แสงสว่างก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ข้อนี้ฉันใด บุญกุศลที่เราอุทิศไปให้แก่บุคคลอื่นก็เช่นกัน ยิ่งให้ยิ่งเพิ่มขึ้น เพราะเป็นการแสดงออกของจิตใจที่กว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หวังประโยชน์สุขต่อผู้อื่น คือ บุญที่ได้สร้างให้เกิดขึ้นในใจของเรานั้น จะเป็นบุญที่เกิดจากการให้ทานก็ตาม จากการรักษาศีลก็ตาม จากการเจริญภาวนาก็ตาม ก็เป็นส่วนที่ได้บังเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญบุญข้อนั้นๆ แล้ว เมื่อเราได้ให้ส่วนบุญนี้แก่บุคคลอื่น บุญนี้ก็เพิ่มคุณภาพตนเองขึ้นอีก เป็นบุญขึ้นอีกประการหนึ่ง เรียกว่า **ปัตติ-ทานมัย - บุญเกิดจากการให้ส่วนกุศลแก่ผู้อื่น** เมื่อผู้อื่นทราบแล้วได้อนุโมทนาต่อส่วนกุศลที่เราได้ให้แล้วนั้น เขาก็ได้รับบุญจากการอนุโมทนานั้น เรียกว่า **ปัตตานุโมทนามัย - บุญเกิดจาก**

การอนุโมทนาส่วนกุศลที่บุคคลอื่นให้ เพราะเหตุผลดังกล่าวมานี้ ชาวพุทธที่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ ไม่ว่าได้ทำบุญอะไรทุกครั้ง เขาจะแผ่อุทิศบุญกุศลนั้นไปให้แก่คนอื่นสัตว์อื่นเป็นอันมาก เพราะยิ่งให้ไปมาก บุญก็ยิ่งเพิ่มขึ้น เหมือนปัญญาที่เรามีอยู่ ยิ่งถ่ายทอดให้แก่คนอื่นมากเท่าใด ปัญญาก็ยิ่งแผ่กว้างมากขึ้นเท่านั้น ไม่ได้หมดไปเลย แต่กลับเพิ่มมากขึ้นเสียอีก

แต่การที่จะทำบุญให้ได้ผลดีและทำให้ถูกต้องนั้นเราจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่าอะไรคือบุญ และบุญนั้นมีลักษณะรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร มิฉะนั้นแล้ว ก็อาจจะทำบุญไม่ถูกตัวบุญ ไม่ได้บุญ เช่นเดียวกับบุคคลที่ต้องการหาทองคำ แต่ไม่รู้จักทองคำ บางทีได้ทองเก๊คิดว่าเป็นทองคำ เพราะเหตุที่ตนไม่รู้จักทองคำ ฉะนั้น ผู้ทำบุญจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจว่าอะไรคือบุญ

ลักษณะของบุญ

ถ้าจะพูดเพื่อความเข้าใจง่ายสำหรับคนทั่วไปแล้ว บุญมีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. เมื่อว่าถึงเหตุของบุญ บุญก็คือการทำความดีทุกอย่าง
๒. เมื่อว่าถึงผลของบุญ บุญก็คือความสุขความเจริญ
๓. เมื่อว่าถึงสภาพจิตใจของคนที่ทำบุญ บุญก็คือจิตใจที่ผ่องใส สะอาด

ลักษณะของบาป

บาปนี้มีลักษณะตรงกันข้ามกับบุญ คือ บาปนั้นมีลักษณะ ๓ อย่างเหมือนกัน คือ

๑. เมื่อว่าถึงเหตุของบาป บาปก็คือการกระทำความชั่วทุกอย่าง

๒. เมื่อว่าถึงผลของบาป บาปก็คือความทุกข์ความเดือดร้อน

๓. เมื่อว่าถึงสภาพจิตใจของคนที่ทำบาป บาปก็คือจิตใจที่เศร้าหมอง สกปรก

บาปนั้น เราไม่ต้องการ เพราะให้ผลเป็นทุกข์ เราต้องการบุญเท่านั้น เพราะบุญให้ผลเป็นสุข

หลักการทำบุญ ๑๐ อย่าง

เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การทำบุญหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดบุญนั้นมี ๑๐ อย่าง ซึ่งท่านเรียกว่า **บุญกิริยาวัตถุ - สิ่งที่เป็นที่ตั้งหรือบ่อเกิดแห่งการบำเพ็ญบุญ** คือ

๑. ทานมัย	**บุญเกิดจากการให้ทาน**
๒. สีลมัย	**บุญเกิดจากการรักษาศีล**
๓. ภาวนามัย	**บุญเกิดจากการเจริญภาวนา**
๔. อปจายนมัย	**บุญเกิดจากการประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่**
๕. เวยยาวัจจมัย	**บุญเกิดจากการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ**
๖. ปัตติทานมัย	**บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น**
๗. ปัตตานุโมทนามัย	**บุญเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ**

๘. ธัมมัสสวนมัย	บุญเกิดจากการฟังธรรม
๙. ธัมมเทสนามัย	บุญเกิดจากการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐุชุกรรม	บุญเกิดจากการทำความเห็นให้ตรง เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(ที.อ. ๓/๒๔๖ สังคหะ ๒๕)

การทำบุญหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดบุญในพระพุทธศาสนามี ๑๐ อย่างนี้เท่านั้น นอกจากนี้ไม่จัดว่าเป็นบุญ และทั้ง ๑๐ อย่างนี้ เมื่อย่อลงก็มีเพียง ๓ อย่างเท่านั้น คือ ทาน ศีล และภาวนา

ลักษณะของจิต

แต่มีปัญหาอยู่ว่า "บุญนี้เมื่อทำแล้วไปอยู่ที่ไหน? ใครเป็นผู้เก็บรักษาไว้?" ขอตอบว่า "บุญนี้เมื่อเราทำแล้วก็อยู่ที่จิตของเรานี้เอง เพราะจิตนี้เป็นสภาพพิเศษชนิดหนึ่ง ที่สามารถเก็บบุญ บาปกรรม และกิเลสเอาไว้ทั้งหมด และจิตนี้อยู่ในร่างกายของเรานี้เอง" ลักษณะของจิตที่เก็บบุญบาปเอาไว้ เปรียบเหมือนกับแผ่นฮาร์ดดิสก์ (hard disc) ในเครื่องคอมพิวเตอร์ ที่สามารถเก็บข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ป้อนเข้าไปไว้หมดสิ้น แต่เครื่องคอมพิวเตอร์ยังมีตกรุ่น ยังถูกไวรัสทำลาย ยังแฮง (hang) ยังเต็ม (full memory) และไม่อาจนำติดตัวไปได้ตลอด แต่จิตสามารถเก็บข้อมูลได้มากกว่าเครื่องคอมพิวเตอร์หลายเท่านัก และเก็บข้อมูลได้อย่างไม่มีจำกัด ไม่แฮง ไม่ถูกไวรัสทำลาย แม้ไม่มีไฟฟ้าก็เก็บอยู่ในใจได้โดยไม่เสีย เพราะบริษัทธรรมชาติได้ผลิต

ไว้ให้สัตว์โลกทุกตัวตน คนละเครื่อง ใครรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์คือจิตของตนดี ก็จะพบความสุขความเจริญได้มากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถเก็บข้อมูลที่มนุษย์ป้อนเข้าไปได้หมด ฉันใด เมื่อเราทำบุญและบาปเอาไว้ จิตของเราก็เก็บเอาไว้ทั้งหมด ฉันนั้น แม้การเก็บเอาความจำต่างๆ ไว้ก็จิตนี้เองเป็นผู้เก็บ ไม่ใช่สมองอย่างที่บางคนเข้าใจ เพราะสมองเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายและเป็นเครื่องมือของจิต คอยรับการสั่งงานจากจิต ดังคำพังเพยของไทยเราว่า *"ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว"*

ถ้าจะเปรียบร่างกายเหมือนตัวรถ สมองก็เปรียบเหมือนเครื่องรถ จิตเปรียบเหมือนคนขับ โดยปกติ รถนั้นถ้ามีแต่ตัวรถกับเครื่อง ไม่มีคนขับ มันก็วิ่งไม่ได้ ต้องอยู่กับที่ หรือแม้มีคนขับแต่ถ้าคนขับนั้นเป็นคนประมาทหรือขี้เมา ก็ย่อมนำตนเองและผู้โดยสารไปสู่ความหายนะ ข้อนี้ฉันใด คนเราก็เช่นกัน ถ้ามีแต่ร่างกายกับสมองก็เหมือนกับคนตายหรือเหมือนกับคนนอนหลับ เพราะสมองเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายและเป็นเพียงเครื่องมือของจิตเท่านั้น เหมือนกับชุมสายโทรศัพท์กลาง ถ้าไม่มีคนติดต่อประสานงาน ชุมสายนั้นก็ไม่อาจทำหน้าที่ แม้จะมีคนโทรศัพท์เข้ามาแล้วก็ตาม หรือมีจิตเข้าสั่งงานแล้ว แต่เป็นจิตของคนที่ไม่ได้รับการอบรมฝึกฝน ยังเป็นจิตที่ดื้อด้าน ก็อาจจะนำชีวิตผู้นั้นไปสู่ความล่มจมได้ ฉันนั้นเหมือนกัน นี้คือลักษณะของจิตที่มีความสำคัญมาก แม้เมื่อคนเราตายไป สมองก็ตายไปพร้อมกับร่างกายนั้นด้วย แต่จิตหาเป็นเช่นนั้นไม่ หากแต่ได้ไปเกิดในภพ

ใหม่ตามแรงเหวี่ยงของกรรมที่ได้ทำไว้ แม้ว่าจิตนี้จะมีลักษณะเกิดดับตามธรรมชาติของมันก็ตาม แต่เป็นลักษณะเกิดดับที่ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย ส่งบาปและบุญ หรือกรรมกิเลสสืบต่อกันไปอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับกระแสไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างติดต่อกันไปไม่ขาดสาย แม้มันจะมีลักษณะเกิดดับถี่ยิบตลอดเวลาก็ตาม และจิตนี้เองที่เป็นตัวเก็บบุญบาปเอาไว้ทั้งหมด แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการบำเพ็ญบุญ

อำนาจของบุญ

เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การที่คนเราจะได้รับความสุขความเจริญได้ก็เพราะอำนาจบุญเท่านั้น สมบัติในชาตินี้ก็ดี ในชาติหน้าก็ดี หรือแม้แต่สมบัติคือพระนิพพาน คนเราจะได้รับก็ด้วยอำนาจบุญ รวมความว่า สมบัติทุกอย่างคนเราจะได้รับก็ด้วยอำนาจบุญ ดังพระบาลีในนิธิกัณฑสูตร ว่า

สุวณฺณตา สุสรตา สุสณฺฐานำ สุรูปตา
อธิปจฺจำ ปริวาโร สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

ความว่า *"ความเป็นผู้มีผิวพรรณงามก็ดี ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะก็ดี ความเป็นผู้มีรูปทรงสมส่วนก็ดี ความเป็นผู้มีรูปงามก็ดี การได้เป็นใหญ่ก็ดี การมีบริวารพวกพ้องมากก็ดี สิ่งทั้งหมดนี้คนจะได้รับก็ด้วยอำนาจบุญ"*

นี้ก็แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับหรือไม่เชื่อถือในอำนาจของพระเจ้า หรือในอำนาจของดวงดาวที่จะมาดลบันดาลชีวิตของคนเราให้เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ คือ ไม่เชื่อในอำนาจภายนอกใดๆ ที่จะมาดลบันดาลชีวิตของเราให้สุขหรือทุกข์ได้ แต่เชื่อว่าเราจะสุขหรือทุกข์ เจริญหรือเสื่อม ก็เพราะกรรมคือการกระทำของเรานี้เอง โดยเฉพาะกรรมดี ซึ่งท่านเรียกว่าบุญนั้น ย่อมดลบันดาลให้บุคคลได้สมบัติทุกอย่างถ้าหากว่าได้ทำบุญเพื่อเหตุนั้นๆ ไว้เพียงพอ บุญนี้เมื่อสั่งสมเข้ามากๆ ท่านเรียกว่า **บารมี** ผู้มีบารมีมาก นอกจากจะช่วยตนเองให้ประสบความสำเร็จและปลอดภัยได้แล้ว ก็ยังจะช่วยบุคคลอื่นให้ได้รับความสุขและพ้นจากความทุกข์อีกด้วย เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมามาก จึงทำให้พระองค์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด และทรงสอนผู้อื่นให้ประสบความสุขได้เป็นอันมาก หรือใครก็ตามที่ได้บำเพ็ญบุญคือความดีไว้มาก ท่านก็ชื่อว่าเป็นผู้มีบารมีเช่นกัน เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันของไทยเรา ชื่อว่า พระองค์ทรงมีพระบารมี เพราะได้ทรงสั่งสมบุญไว้มาก จึงทรงสามารถช่วยเหลือพระองค์เอง รวมทั้งประเทศชาติและพสกนิกรของพระองค์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความสงบสุขได้

เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีความเข้าใจเรื่องบุญ จึงนิยมทำบุญ เพราะบุญนี้เป็นบ่อเกิดของความสุขความเจริญและสมบัตินานัปการ ทั้งโจรขโมยจะลักไปก็ไม่ได้ ไฟไหม้ก็ไม่ได้ ตกน้ำก็ไม่หาย ทั้งจะนำติดตามตัวเราในชาติหน้าอีกด้วย ทุกคนจึงควรทำบุญโดยแท้

หน้าที่ ๔ ประการของชาวพุทธผู้มางานศพ

แท้ที่จริง การที่เราชาวพุทธมาในงานศพนี้ เรามีหน้าที่ควร จะทำให้ถูกต้องอยู่ ๔ ประการ[๑] คือ

๑. *ทำบุญ*

๒. *อุทิศส่วนบุญให้แก่ท่านผู้ตาย*

๓. *ขอขมาโทษท่านผู้ตาย*

๔. *พิจารณาถึงความตายย้อนเข้ามาหาตนเอง*

หน้าที่ประการแรก คือ การทำบุญ คือ การที่เราแต่ละคนได้สละเวลาอันมีค่าและเงินทองมาร่วมในงานศพนี้ ก็จงพยายามทำบุญให้มากเท่าที่จะทำได้ เป็นต้นว่า ให้ทานด้วยกันทุกคนตามความสามารถ รักษาศีล อย่างน้อยก็ศีล ๕ ฟังพระสวดพระอภิธรรมบ้าง ฟังพระสวดมนต์บ้าง ฟังพระแสดงธรรมบ้าง ช่วยทำอาหารเลี้ยงพระบ้าง ช่วยทำดอกไม้บ้าง หรือช่วยขวนขวายในกิจการอื่นๆ ที่เกี่ยวกับงานศพนี้ ทั้งหมดนี้เรียกว่าทำบุญ แต่ถ้าผู้ใดมาในงานศพแล้วไม่ได้ทำหน้าที่เหล่านี้เลย มัวแต่มานั่งคุยกันอยู่ หรือไปทำสิ่งที่ไม่ใช่บุญ เช่น ดื่มสุรา หรือเล่นการพนันเป็นต้น ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์อันใดสำหรับตัวผู้นั้นและสำหรับท่านที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ถ้าเรามาในงานศพแล้ว ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวมาแล้วแต่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง หรือทำได้ทุกอย่าง ก็ชื่อว่าเราทำหน้าที่ประการแรกของเราได้สำเร็จ ไม่เสียทีที่มาในงานศพ

---

๑. พระธรรมเทศนาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (จับ จิตธมฺมเถร ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสรูปที่ ๖ วัดโสมนัสวิหาร

หน้าที่ประการที่สอง คือ การอุทิศส่วนบุญ เมื่อเรามาในงานศพได้ทำบุญให้เกิดขึ้นในจิตใจของเราแต่ละคนแล้ว ก็จงตั้งใจอุทิศส่วนบุญที่เราได้บำเพ็ญแล้วนี้ไปให้แด่ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ถ้าเราทำบุญไปแล้ว เราไม่ได้อุทิศส่วนบุญไปให้ ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใดสำหรับท่านที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเราทำบุญแล้ว เราจะต้องอุทิศไปให้ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว

การอุทิศส่วนกุศลนั้น นิยมปฏิบัติกัน ๒ วิธี คือ

๑. การใช้น้ำกรวดพร้อมกับการตั้งจิตอุทิศส่งไปให้

๒. ไม่ต้องใช้น้ำกรวด เป็นเพียงแต่ตั้งจิตอุทิศส่งไปให้

การใช้น้ำกรวดนั้น ส่วนมากจะเป็นหน้าที่เจ้าภาพใหญ่ส่วนญาติมิตรนอกจากนั้นเป็นเพียงแต่ตั้งจิตอุทิศส่งไปให้โดยไม่ต้องมีน้ำกรวด และในการกรวดน้ำนี้ จะกล่าวเป็นภาษาบาลีแล้วแปลเป็นไทยก็ได้ จะอุทิศเป็นภาษาไทยล้วนๆ ก็ได้ เพราะเราเป็นคนไทยย่อมรู้กันได้ง่ายด้วยภาษาไทย และการอุทิศส่วนกุศลนี้จะมีน้ำกรวดหรือไม่ก็ได้ จะว่าแต่เพียงเบาๆ หรือเพียงในใจก็ได้ ย่อมสำเร็จด้วยจิตที่ตั้งใจอุทิศส่งไปให้ ถ้าเราทำได้เช่นนี้ ชื่อว่าเราทำหน้าที่ประการที่สองของเราได้สำเร็จ

หน้าที่ประการที่สาม คือ การขอขมาโทษต่อท่านผู้ตาย การขอขมาโทษต่อผู้ตายนี้เป็นธรรมเนียมที่ดีของชาวพุทธผู้มาในงานศพ คือ ในขณะที่เรามานั่งอยู่ต่อหน้าศพ จุดธูปเทียนบูชาศพ หรือในวันที่นำศพไปบรรจุเก็บไว้ หรือในวันที่ถือดอกไม้จันทน์เข้าไปจะเผา ก็ให้นั่งหรือยืนสงบนิ่งอยู่ต่อหน้าศพครู่หนึ่ง กล่าวขอขมาโทษต่อผู้ตาย จะกล่าวแต่เพียงในใจ หรือกล่าวแต่เพียง

เบาๆ ก็ได้ว่า “ถ้าหากว่าข้าพเจ้าได้ประพฤติผิดล่วงเกินต่อตัวท่านไปด้วยความพลั้งเผลอประมาทอย่างใดอย่างหนึ่ง จะด้วยทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม ขอให้ท่านจงให้อโหสิกรรมยกโทษนั้นให้แก่ข้าพเจ้าด้วย แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็เช่นกัน จะให้อโหสิกรรมแก่ท่านทุกอย่าง ถ้าหากว่าได้เคยประพฤติล่วงเกินต่อกัน” ทั้งนี้ก็เพื่อความไม่มีภัยไม่มีเวรต่อกัน ทั้งผู้มีชีวิตอยู่และผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ถ้าเราทำได้เช่นนี้ก็ชื่อว่า เราได้ทำหน้าที่ประการที่สามของเราได้สำเร็จ

ส่วนหน้าที่ข้อที่สี่ คือ การพิจารณาถึงความตายย้อนเข้ามาหาตัวเราเอง ข้อนี้เป็นการยกจิตให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง ของเราผู้นับถือพระพุทธศาสนา คนผู้นับถือศาสนาอื่นเขาทำอย่างไร เป็นเรื่องของเขา แต่เราผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องพิจารณาความจริงของชีวิตข้อนี้ด้วย เพราะการมาในงานศพ ในบางแห่งหรือบางวัดมีศพตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่หลายศาลา ทำให้เราเกิดความสังเวชสลดใจมากขึ้นว่า ไม่ใช่แต่ญาติมิตรของเราเท่านั้นที่ต้องตายเช่นนี้ ยังมีเพื่อนร่วมชาติของเราก็มาตายให้เห็นกันอยู่ ดังนั้น การพิจารณาในข้อนี้ก็คือ ในขณะใดก็ตามที่เราคิดถึงท่านผู้วายชนม์ไป หรือในขณะที่เรามานั่งอยู่ต่อหน้าศพ จุดธูปเทียนบูชาศพ หรือวันที่บรรจุศพ หรือในวันที่ถือดอกไม้จันทน์เข้าไปจะเผา ก็ให้นั่งหรือยืนสงบนิ่งอยู่ต่อหน้าศพครู่หนึ่ง พิจารณาถึงความตายย้อนเข้ามาหาตัวเราเองว่า “ในที่สุดแม้ตัวเราก็จะต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ล่วงพ้นความเป็นเช่นนี้ไปได้ คือเราจะต้องตายในวันใดวันหนึ่งข้างหน้าเช่นนี้อย่างแน่นอน”

ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้เรากล้าเผชิญต่อความจริงแห่งชีวิต และไม่หลงระเริงมัวเมาในชีวิตจนเกินไป จะได้รีบเร่งทำที่พึ่งคือบุญกุศล อันจะเป็นประโยชน์แก่ตนและสังคมให้มากเท่าที่จะทำได้ในขณะที่เรายังมีชีวิตพอจะสั่งสมคุณความดีได้อยู่ ถ้าทำได้เช่นนี้ชื่อว่าเราทำหน้าที่ประการที่สี่ของเราได้สำเร็จ

การระลึกถึงความตายเช่นนี้ บางคนอาจจะนึกค้านขึ้นมาว่า "เรื่องของความตายเป็นอัปมงคล ไประลึกถึงมันทำไม เพราะเมื่อระลึกถึงแล้วทำให้ใจห่อเหี่ยว ไม่เบิกบาน และอาจจะทำให้ตายไวไปก็เป็นได้ ไม่เป็นมงคล ไม่ควรพูดและไม่ควรระลึกถึง" คนที่พูดเช่นนี้คือผู้คัดค้านคำสอนของพระพุทธเจ้า หันหลังให้แก่ความจริงของชีวิต เรื่องของความตายนี้ ทุกคนต้องพบ จะระลึกหรือไม่ระลึกถึง จะพูดถึงหรือไม่พูด จะกลัวหรือไม่กลัว แต่ในที่สุดทุกคนก็ต้องตายหมด ไม่มีใครเหลือสักคน ทั้งคนที่พูดถึงและไม่พูดถึง ทั้งกลัวและไม่กลัว แต่ผู้ที่ระลึกถึงความตายบ่อยๆ ย่อมได้กำไรแห่งชีวิต จะทำตนเองไม่ให้มัวเมาประมาทในชีวิต จะได้รีบเร่งทำความดี หลีกหนีความชั่ว และเห็นใจเพื่อนมนุษย์ที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกับเรา

การสวดบังสุกุลของพระสงฆ์

แท้จริง การระลึกถึงความตาย ถ้าระลึกเป็นก็จะเกิดความสบายใจขึ้น เพราะจิตสงบเป็นกรรมฐานขึ้น ดังคำกลอนที่ว่า

"ระลึกถึงความตายสบายนัก มันหักรักหักหลงในสงสาร"

การระลึกถึงความตายเช่นนี้ทำให้เราเบิกบานขึ้น ไม่ต้องวุ่นวายจนเกินไป บางคนขี้เหนียวมาก ไม่ยอมทำบุญทำทาน เหมือนกับว่าจะไม่แก่และไม่ตาย และเหมือนกับว่าตนจะนำทรัพย์สมบัติติดตัวไปได้ แท้ที่จริงก็ไม่มีใครเหลือ ทุกคนต้องตายหมด บางคนเห็นพระชักผ้าบังสุกุลหรือสวดบังสุกุล ก็เข้าใจผิดไปว่าพระส่งวิญญาณผู้ตาย นี้ก็เข้าใจผิด ใครจะส่งวิญญาณใครได้ ใครทำกรรมใดไว้ก็ต้องรับกรรมอันนั้น พระที่ท่านชักผ้าบังสุกุล ท่านพิจารณาความตาย ความจริงของชีวิตต่างหาก ซึ่งเป็นกรรมฐาน

ผ้าบังสุกุลในสมัยก่อนเป็นผ้าที่อยู่ตามซากศพจริงๆ พระที่ท่านเคร่งครัดในการทรงผ้าบังสุกุล ท่านจะเก็บเอาผ้าตามซากศพมาใช้ทำจีวร ชาวบ้านต้องการได้บุญมาก จึงเอาผ้าจีวรไปไว้ที่ศพ แต่บางแห่งเขาวางไว้บนศพจริงๆ คือ เอาศพไปวางไว้มีเสาปักไว้ แล้วเอาผ้าขาวล้อมที่ตั้งศพนั้นไว้ มีกระดานหก มีประตูเข้า พอพระเดินเข้าไปเหยียบกระดานหกที่เขาวางไว้ทำเป็นคอกขึ้น ศพนั้นก็น้อมตัวเข้ามาเอาผ้าถวายพระ พระที่เขานิมนต์มาก็ชักผ้านั้นเป็นผ้าบังสุกุล พระบางรูปเป็นพระใหม่ พอเห็นเข้าก็กลัวผีเพราะเดินเข้าไปรูปเดียว บางรูปถึงกับสวดอนิจจาไม่ออกเมื่อศพน้อมเอาผ้าเข้ามา ประเพณีเช่นนี้มีอยู่ในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เขาปิดศพเสียเรียบร้อย พระก็ไปชักเอาผ้าผ้าอย่างนั้นชื่อว่าผ้าบังสุกุล แต่ที่จริงผ้าบังสุกุลในปัจจุบันแทบจะไม่เป็นผ้าบังสุกุลอยู่แล้ว เพราะเป็นผ้าใหม่เอี่ยมเกือบทั้งนั้น ไม่ได้เปื้อนฝุ่น ไม่ได้สกปรกซากศพอะไรเลย แต่เขาเรียกว่าผ้า

บังสุกุลเหมือนกัน เพราะเอามาจากที่เขาถวายในงานศพ

พระที่ท่านพิจารณาบังสุกุลนั้น ท่านไม่ได้ส่งวิญญาณผู้ตาย ท่านพิจารณาเรื่องกรรมฐานของท่าน เป็นกรรมฐานได้ในการไปในงานศพ เป็นทั้งสมถกรรมฐาน คือทำใจให้สงบ เพราะพิจารณาความตายและร่างกายเป็นของปฏิกูล และเป็นทั้งวิปัสสนากรรมฐาน คือให้เห็นว่าชีวิตนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เกิดมาแล้วก็ตายอย่างนี้เอง ไม่มีอะไรเหลือ ดังบทกรรมฐานที่เราได้ยินพระสวดเสมอเมื่อท่านชักผ้าบังสุกุล คือ

อนิจฺจา วต สงฺขารา	*สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอนอันใดเลย*
อุปฺปาทวยธมฺมิโน	*เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา*
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	*เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป*
เตสํ วูปสโม สุโข	*การไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด โดยดับสังขารเหล่านั้น เข้าสู่นิพพานเสียได้เป็นสุข*

ถ้าเป็นพระธรรมยุต ท่านจะเพิ่มบทสวดภาวนาเข้าไปอีกคาถาหนึ่ง ว่า

สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ	*สัตว์ทั้งปวง กำลังตายอยู่ด้วย*
มรึสุ จ มริสฺสเร	*ตายไปแล้วด้วย จักตายด้วย*
ตเถวาหํ มริสฺสามิ	*ตัวเราก็จักตายอย่างนี้เหมือนกัน*
นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย	*เราไม่ต้องสงสัยในเรื่องความตายนี้*

เราจะต้องตายอย่างแน่นอน ให้พิจารณาบ่อยๆ บางคนก็ภาวนาว่า “มรณัง มรณัง - ตายแน่ ตายแน่” จิตที่ฟุ้งซ่านก็จะสงบลงได้ โกรธเกลียดคนนั้นคนนี้ก็เลิกโกรธเกลียดลงได้ง่ายขึ้น เพราะเขาก็ตายเราก็ตาย เกลียดกันไปทำไม เราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน ไม่ได้แตกต่างกันตรงไหนเลย ต่างกันที่ว่าเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง รวยดีมีจน เท่านั้นเอง แต่ที่เหมือนกันก็คือ ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกันทุกคน เมื่อตายแล้วก็ต้องทิ้งทุกสิ่งไว้หมด ไม่ได้นำอะไรไปได้เลย

เมื่อความตายมาถึงเข้าแล้ว เราก็ต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ ไม่มีใครนำอะไรติดตัวไปได้เลย ทั้งคนที่เรารัก ทั้งคนที่เราชัง เราจะต้องจากกันไป ใครจะร้องไห้เศร้าโศกเสียใจอย่างไรก็ไม่อาจจะรับรู้ได้ เพราะถึงยามจากไปแล้ว เหมือนงูที่ลอกคราบไม่หวงถึงคราบเก่าของตน และเหมือนคนที่ได้เสื้อผ้าชุดใหม่ ไม่หวงเสื้อผ้าชุดเก่า จะนำไปได้แต่บุญและบาปเท่านั้น ดังคำกลอนที่นักปราชญ์กล่าวไว้ว่า

ยศและลาภหาบไปไม่ได้แน่ มีเพียงแต่ต้นทุนบุญกุศล
ทรัพย์สมบัติทิ้งไว้ให้ปวงชน แม้ร่างตนเขาก็เอาไปเผาไฟ
เมื่อเรามามีอะไรมาด้วยเล่า เราจะเอาแต่สุขสนุกไฉน
เรามามือเปล่าจะเอาอะไร เราก็ไปมือเปล่าเหมือนเรามา

ปริศนาธรรม ๒ ช่วงของชีวิต

มนุษย์ไม่อิ่มด้วยตัณหาความทะยานอยาก จึงต้องตกเป็นทาสรับใช้ความทะยานของตน เพราะฉะนั้น มนุษย์เราต้อง

ตีปริศนาธรรมที่ท่านกล่าวไว้ให้แตก คือ ในชีวิตของเรานั้นมีปริศนาธรรมอยู่ ๒ ตอน คือ

๑. เด็กเมื่อเกิดมาใหม่มือจะกำ

๒. คนตอนตายมือจะแบออก

ให้สังเกตดูว่า เด็กตอนเกิดใหม่มือจะกำ เดี๋ยวนี้เราไปโรงพยาบาล ตอนที่เขาเกิดนั้นก็มักจะไม่ค่อยเห็นกันเพราะเขาทำคลอดในห้องโดยเฉพาะ สมัยก่อนจะเห็นบ่อย หมอตำแยทำคลอดตามบ้าน เราจะเห็นเด็กเกิดใหม่มือจะกำ แต่คนเวลาตายมือจะแบออก ให้สังเกตดูเมื่อเราไปรดน้ำศพ ท่านบอกว่านี้คือปริศนาธรรม บอกให้ทราบถึงชีวิตมนุษย์เรา ๒ ตอน ต้องตีความหมายหรือลายแทงนี้ให้แตก ถ้าตีแตกก็ตีธรรมะออก

ท่านกล่าวไว้ว่า เด็กที่มือกำนั้น เหมือนเด็กนั้นจะบอกคนทั้งหลายให้รู้ว่า เมื่อฉันโตขึ้น ฉันจะเก็บทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง ทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นของฉันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จึงกำมือให้ดู และบางทีก็ชูขึ้น เหมือนจะบอกว่า “ข้านี้เอาแน่”

แต่พอคนเราตายลง มือจะแบออก เวลาเราไปรดน้ำศพจะเห็นชัดมาก แต่คนที่เราไปรดน้ำศพนั้นต้องเกี่ยวข้องกับเรา ถ้าไม่เกี่ยวข้องเราก็ไม่ไป คนที่เราไปรดน้ำศพนั้น อาจจะเป็นพ่อ แม่ พี่ น้อง ลูก หลาน สามี ภรรยา อาจารย์ หรือคนที่เราคุ้นเคยเคารพนับถือ เมื่อเราไปรดน้ำศพ ถ้าศพนั้นตายในวัยที่ไม่ควรตาย หรือประสบอุบัติเหตุ หรือเป็นคนที่เรารักมาก เราจะสลดใจมาก บางครั้งจะมีน้ำตาคลอ บางทีก็แทบมองไม่เห็นหน้าศพเพราะร้องไห้ ถึงมองเห็นก็มองดูศพอย่างเศร้า ศพนั้นก็แบมือ

ออกมาหาเรา เหมือนกับบอกเราทั้งหลายให้รู้ว่า **"ดูตัวฉันเองก็แล้วกัน ทิ้งไว้หมดแล้ว ท่านทั้งหลายอย่าโลภโมโทสันทะเลาะเบาะแว้ง แย่งชิงกันนักเลย ในที่สุดก็เหมือนตัวฉันนี้เอง มามือเปล่าก็ไปมือเปล่า มาคนเดียวก็ไปคนเดียว"**

ตอนเรามาเกิดไม่ได้ชวนใครมา เมื่อเราตายก็ไม่ได้ชวนใครไป มามือเปล่าก็ไปมือเปล่า อันที่จริงมือก็ไม่มี เวลาตายไปแล้วต้องทิ้งหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย เพราะฉะนั้น เราต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างจากโลกนี้ไป ไม่มีใครเอาอะไรติดตัวไปได้เลย ให้พิจารณาเสียให้ชัด สมดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

"เมื่อเจ้ามามือไรมาด้วยเจ้า เจ้าจะเอาแต่สุขสนุกไฉน
เจ้ามามือเปล่าเจ้าจะเอาอะไร เจ้าก็ไปมือเปล่าเหมือนเจ้ามา"

แม้มือก็ไม่มีอะไรเมื่อตายจากไป แต่คนโง่ก็ยังงกอยู่นั่นเอง ส่วนคนฉลาดย่อมรู้เท่าทัน เพียงแต่เห็นคนตายก็สลดใจแล้ว ว่าเราก็คงเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน

ความตายคือเทวทูต

พระพุทธเจ้าของเราที่เสด็จออกผนวชได้นั้น ก็เพราะพระองค์ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ พอทรงเห็นเท่านั้นก็เหมือนกับทรงเห็นทูตสวรรค์ (เทวทูต) มาบอกทางสำหรับดำเนินชีวิตให้ พอเห็นคนแก่ก็ทรงทราบทันทีว่าในที่สุดพระองค์ก็ต้องแก่ เมื่อทรงเห็นคนเจ็บก็ทรงทราบว่าพระองค์ก็ต้องเจ็บ เมื่อทรงเห็นคนตายก็ทรงทราบว่าพระองค์ก็ต้องตาย

แล้วทำอย่างไรพระองค์จะไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ และไม่ต้องตาย

ในครั้งสุดท้าย พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนักบวชนั่งสงบอยู่ใต้ต้นไม้ จึงทรงทราบว่าสมณะรูปนี้คงหาวิธีพ้นไปจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คงมีทางพ้นทุกข์ พระองค์เองจำต้องออกหาทางบ้าง เพื่อจะหาวิธีการในการพ้นทุกข์และในการสั่งสอนพระประยูรญาติของพระองค์และประชาชนให้พ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ เพราะฉะนั้น เทวทูตทั้งสี่นี้จึงถือว่าเหมือนทูตสวรรค์ผู้มาบอกทางให้

เราเอง ถ้าใครมาบอกว่า เราจะตายวันที่เท่านั้นเท่านี้ เราก็ควรจะขอบคุณคนนั้น สมมติว่ามีเทวดาอยู่องค์หนึ่งยืนอยู่บนอากาศแล้วบอกว่า “ท่านจะตายในวันนั้น เวลาเท่านั้น ด้วยโรคอย่างนั้น ด้วยอาการอย่างนั้น” เราควรขอบคุณเทวดานั้น เพราะบอกให้เราไม่ต้องเสียเวลางมงาย วุ่นวายอยู่กับเรื่องต่างๆ เพราะรู้แล้วว่าพอถึงวันนั้นเราต้องตายแน่ แล้วจะไปรวบรวมอะไรให้มันมากอีก แค่นี้ก็พอแล้ว เพราะฉะนั้น ผู้ที่มาบอกเราให้ทราบความจริงของชีวิต คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย จึงเหมือนกับเทวดาที่บอกให้เราทราบว่าชีวิตนี้ต้องเป็นอย่างนี้เอง

มนุษย์เหมือนม้าอาชาไนย ๔ ประเภท

บางคนเมื่อเห็นคนตายก็เกิดความสลดใจ จึงรีบทำความดี แต่บางคนก็เฉยๆ เพราะคิดว่าเรายังไม่ตาย พวกที่ตายนั้นเป็นเวรกรรมของเขาเอง เรายังไม่ตาย พวกนี้เป็นพวกประมาท เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ในโลกนี้มีบุคคลอยู่ ๔ ประเภท ที่มีความไวเกี่ยวกับความตายแตกต่างกัน คือ

๑. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนนั้นคนนี้ตายก็สลดใจ แล้วคิดว่าเราจะต้องตายอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วรีบทำความดี หาที่พึ่งแก่ตน บุคคลประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดี อันดับ ๑ เพียงแต่เห็นเงาปฏักที่นายสารถีคือคนขี่ม้าเงื้อมาที่ตน ก็รีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถีประสงค์

๒. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนนั้นคนนี้ตายก็เฉยๆ เพราะคนตายไม่ได้เกี่ยวข้องกับตนเอง แต่เมื่อใดได้เห็นคนตายต่อหน้าตนเองจึงรู้สึกสลดใจ หรือเห็นคนมาตายในอ้อมแขนของตน หรือเห็นเขาขาขาดคอขาดตายในสงคราม หรือเห็นรถชนคนตายเลือดสาดทั้งๆ ที่มาในรถคันเดียวกัน ก็สะดุ้งกลัวว่า เรารอดตายมาได้ก็บุญแล้ว ที่จริงก็เกือบตายอยู่เหมือนกัน จึงรีบทำความดีเสีย คนประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดีอันดับ ๒ เพียงแต่เห็นเงาปฏักก็เฉยๆ ต่อเมื่อใดที่ปฏักจ่อมาถึงขนหรือทิ่มมาถึงตัวก็สะดุ้ง รีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถีประสงค์

๓. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนโน้นคนนี้ตายก็ดี เห็นคนตายต่อหน้าก็ดี ก็ยังรู้สึกเฉยๆ เช่น ได้ข่าวว่ามีเครื่องบินตกคนตายเท่านั้นเท่านี้ ก็คิดว่าตายก็ตายไป ไม่เกี่ยวอะไรกับเรา เห็นคนตายต่อหน้าต่อตาก็คิดว่าเรายังไม่ตาย เรายังอยู่อีกนาน ไม่รู้สึกสลดใจอะไรเลย ทำหน้าที่ของเราเรื่อยไป แต่เมื่อใดคนประเภทนี้เห็นญาติสนิท มิตรสหาย พ่อแม่ ลูกหลาน หรือคนรักของตัวเองตาย จึงรู้สึกสลดใจมาก แล้วรีบทำความดี พระพุทธเจ้าตรัสว่าคนประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดี อันดับ ๓ เพียงแต่เห็นเงาปฏักก็ดี ปฏักจ่อถึงขนก็ดี ยังไม่

สะดุ้งกลัว ต่อเมื่อใดปฏิกนั้นนายสารถีทิ่มทะลุหนังเข้าไป จึงรีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถีประสงค์

๔. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนนั้นคนนี้ตายก็ดี เห็นคนตายต่อหน้าต่อตาตนเองก็ดี เห็นญาติสนิทมิตรสหาย พ่อแม่ พี่น้อง ตายก็ดี ยังเฉยๆ ต่อเมื่อใดตัวเองป่วยหนักใกล้จะตายนั่นแหละจึงสะดุ้งกลัว ได้คิดแล้วรีบทำความดี คนประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดีอันดับ ๔ เพียงแต่เห็นเงาปฏิกก็ดี ปฏิกจ่อขนก็ดี ปฏิกแทงทะลุหนังก็ดี ยังไม่สะดุ้งกลัว ต่อเมื่อใดปฏิกนั้นนายสารถีแทงทะลุหลังจดกระดูกเท่านั้น จึงรีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถีประสงค์

การระลึกถึงความตายที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม การระลึกถึงความตายที่มีประโยชน์ได้มาก ต้องระลึกให้เป็น คือ ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. **มีสติจับอยู่ที่ความตาย** ไม่ใช่จับอยู่ที่รูปสมบัติ หรือจับอยู่ที่ยศตำแหน่ง หรือทรัพย์สมบัติ แต่จับอยู่ที่ว่าต้องตาย และเราจะต้องตายไม่วันใดก็วันหนึ่งข้างหน้าอย่างแน่นอน เรานี้แหละต้องตายแน่ สติจับอยู่ที่ความตายเช่นนี้

๒. **เกิดความสังเวชสลดใจ** คือ สลดใจว่าชีวิตก็แค่นี้เอง ไม่ได้มากไปกว่านี้ ที่สุดของชีวิตก็คือความตาย เมื่อความตายมาถึงแล้วก็เป็นอันสิ้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามีในโลกนี้

๓. **เกิดปัญญารู้ชัดว่าเราต้องตายแน่ๆ** คือ ไม่สงสัยเลยว่าตัวเองจะไม่ตาย รู้ชัดว่าเราต้องตายแน่ๆ

การระลึกถึงความตายจะมีประโยชน์ได้ก็ต้องมีลักษณะทั้ง ๓ ดังกล่าวแล้ว จึงจะถูกหลักพระพุทธศาสนาและมีคุณค่ามาก แต่ถ้าหากว่าไม่พิจารณาให้ถูกต้องดังกล่าวแล้ว แม้พิจารณาถึงความตายก็ไม่เป็นกรรมฐาน แต่เป็นอย่างอื่นไปเสีย เช่น เมื่อระลึกถึงความตายของคนที่เรารักมาก ก็อาจจะเศร้าโศกเสียใจมากก็ได้ เหมือนพ่อแม่นึกถึงความตายของลูกที่ตัวเองรักแล้วร้องไห้เศร้าโศกเสียใจ เช่นนี้ก็ผิด เพราะว่าการระลึกถึงความตายนั้น ต้องเกิดการสังเวชสลดใจ ต้องให้เป็นกรรมฐานคือสังเวชสลดใจ ไม่เสียใจ จึงจะถูกต้อง เพราะรู้ความจริงของชีวิต แล้วจิตใจเข้าสู่ความสงบ

หรือบางคนอาจจะเกิดการยินดีขึ้นก็ได้เมื่อระลึกถึงความตายของศัตรูคู่เวรของตัวเอง เช่น ระลึกถึงความตายของคนที่เราเกลียดแล้วดีใจ เพราะอยากให้เขาตายมานานแล้ว รู้สึกดีใจที่ศัตรูของตนตาย อย่างนี้ก็ไม่ถูก เพราะไม่ได้เกิดความสังเวชสลดใจ

หรือบางคนอาจจะเกิดรู้สึกเฉยๆ ก็ได้ เมื่อระลึกถึงความตายของคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับตน เหมือนสัปเหร่อที่เห็นศพอยู่ทุกวันก็รู้สึกเฉยๆ ไม่สลดใจ อย่างนี้ก็ไม่ถูก เพราะไม่เกิดธรรมะ

หรือบางคนอาจจะเกิดความสะดุ้งกลัวขึ้นมาก็ได้เมื่อนึกถึงความตายของตัวเอง เหมือนคนที่ถูกเขานำไปฆ่า เห็นปืนหรือเห็นดาบที่เขาเงื้อมาก็สะดุ้งกลัว อย่างนี้ก็ไม่ถูก

การระลึกถึงความตายที่ถูกต้องต้องประกอบไปด้วยลักษณะ ๓ ประการที่กล่าวมาแล้ว ถ้าระลึกถึงความตายว่า “มรณัง มรณัง”

ใจจะสงบได้ไว ท่านทั้งหลายลองทดสอบดูก็ได้ ผู้พูด (ผู้เขียน) เองภาวนาเช่นนี้บ่อย โดยใช้ลมหายใจเข้าประกอบด้วย เพราะทำจิตให้สงบและเกิดความสังเวชได้ง่าย คือ ภาวนาว่า มรณัง เมื่อหายใจเข้า และหายใจออกก็ภาวนาว่า มรณัง พร้อมกับพิจารณาว่า เราต้องตาย

การพิจารณาเรื่องความตายนี้ ไม่ใช่เฉพาะที่ให้เกิดสมถกรรมฐานคือทำใจให้สงบอย่างเดียว แต่ให้เป็นวิปัสสนาไปด้วย คือให้เห็นความจริงของชีวิตว่า ชีวิตนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ไม่มีอะไรเป็นของเรา ภาวนาว่า มรณัง เมื่อหายใจเข้า และว่า มรณัง เมื่อหายใจออก จะทำให้รู้สึกเย็นทีเดียว ท่านทั้งหลายลองทดสอบดูก็ได้ เมื่อปรารถนาให้ใจสงบก็ภาวนาว่า มรณัง มรณัง อย่าไปคิดว่า “เอ็งตายๆ หรือคนโน้นคนนี้ตาย” ไม่ต้องคิดอย่างนี้ เรานี่แหละตาย เมื่อภาวนาว่า “มรณัง มรณัง” ความเกลียดชังหรือความวุ่นวายใจต่างๆ มันจะลดลงได้

หน้าที่ทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น รวมทั้งอุบายวิธีต่างๆ ทั้งหมด เป็นหน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ ถ้าผู้มาในงานศพทำหน้าที่เหล่านี้เพียงข้อใดข้อหนึ่ง หรือทำได้หมดทั้ง ๔ ข้อ ก็ชื่อว่าไม่เสียทีที่เป็นชาวพุทธมาในงานศพ ย่อมได้คุณค่าเป็นอันมาก

ตายแล้วนำอะไรไป

แท้จริง ทุกคนเกิดมาแล้วจะต้องบ่ายหน้าไปหาความตาย เดินตรงไปหาความตาย ไม่ถอยหลังกลับ เหมือนกับดวงอาทิตย์

ซึ่งขึ้นทางทิศตะวันออกแล้วบ่ายหน้าไปสู่ทิศตะวันตก ไม่หวนหลังกลับแล้วลับขอบฟ้าไปในที่สุด ดังนั้น เมื่อความตายใกล้เข้าถึงเข้าแล้ว เราจะขอร้องผัดเพี้ยนต่อพญามัจจุราชคือความตายว่า “อย่ารีบพาชีวิตของข้าพเจ้าไปเสียก่อน ข้าพเจ้ายังไม่อยากตาย ข้าพเจ้ายังไม่ได้สั่งลูกสั่งหลาน ยังไม่ได้สั่งสมเสบียงคือบุญกุศลสำหรับเดินทางไปในภพหน้าให้เพียงพอ” คนเราจะขอร้องเช่นนี้ไม่ได้เลย จะใช้อำนาจเงินหรืออำนาจอาวุธหรือเวทมนตร์คาถาต่อความตายก็ไม่ได้ เพราะความตายมีอำนาจยิ่งนัก พาชีวิตมนุษย์และสัตว์ไปทุกวัน วันละมากๆ และเมื่อความตายมาถึงเข้าแล้ว เราจะต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ ไม่มีใครนำอะไรติดตัวไปได้ ทั้งคนที่เรารักทั้งคนที่เราชัง เราต้องจากกันไป ทรัพย์สมบัติทุกอย่างก็ต้องทิ้งไว้ในโลก แม้แต่ร่างกายของเรานี้ ซึ่งเรารักที่สุดก็พาไปไม่ได้ เรามาตัวเปล่าต้องไปตัวเปล่า แต่จะพาไปได้ก็แต่บุญและบาปที่เราได้ทำไว้เท่านั้น นี้คือกฎธรรมชาติของชีวิต

อย่ามัวรอผัดวันประกันพรุ่ง

อีกประการหนึ่ง เราจะตายเมื่ออายุเท่าไร เมื่อไร ด้วยโรคอะไร และตายที่ใด ด้วยอาการอย่างไร เราไม่อาจจะทราบล่วงหน้าได้เลย เราอาจจะตายเมื่อวัยเด็กก็ได้ วัยกลางคนก็ได้ หรือวัยชราก็ได้ ตามอำนาจแห่งกรรมที่เราได้ทำไว้ เราไม่อาจจะทราบได้เลยว่าจะจากโลกนี้ไปเมื่อไร ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนให้เรารีบเร่งทำความดี อย่าได้มัวรอผัดวันประกันพรุ่งอยู่ว่าค่อยทำเมื่อนั้นเมื่อนี้ เช่น คิดว่าค่อยทำเมื่อแก่ เมื่อรวย หรือ

เมื่อลูกโตหมดแล้ว หรือเมื่อประสบความสำเร็จในชีวิตแล้ว เพราะความตายไม่รอใคร และไม่ฟังเสียงคัดค้านและขอร้องของใคร ไม่ว่าคนนั้นจะมีบุญวาสนาหรือยิ่งใหญ่เพียงไร ดังพระพุทธภาษิตในคัมภีร์ธรรมบท **ขุททกนิกาย** ว่า

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา

ความว่า *"ควรรีบทำความดีเสียในวันนี้ทีเดียว ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมาถึงในวันพรุ่งนี้ เพราะว่าเราทั้งหลายไม่อาจทัดทาน หน่วงเหนี่ยวต่อพญามัจจุราชคือความตายที่มีอำนาจมากนั้นได้เลย"*

นี้คือพระดำรัสเตือนของพระพุทธเจ้า ที่เตือนทุกคนให้รีบทำความดี ไม่ให้มัวรอผัดวันประกันพรุ่ง เพราะชีวิตนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอันใดเลย ความดีที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้เรากระทำนั้น คือ **บุญนั่นเอง** ซึ่งเมื่อว่าโดยย่อก็คือพยายาม **ให้ทาน รักษาศีล** และ**เจริญภาวนา** ตามความสามารถ หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ **พยายามเว้นจากความชั่วทั้งปวง ทำแต่บุญกุศลความดี** และ**ทำจิตใจของตนให้สะอาดผ่องใส** หรือพูดง่ายๆ ก็คือ **พยายามเอาจุดเสียคือความชั่วออกจากตัว (ปหานกิจ) และพยายามเอาส่วนดีคือบุญกุศลใส่ตัว (ภาวนากิจ) ให้มากในขณะที่เรายังมีชีวิตและมีกำลังพอจะสั่งสมความดีได้อยู่นี้** ถ้าทำได้เช่นนี้ก็จะไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา แล้วพระธรรมย่อมจะคุ้มครองรักษาเราผู้ประพฤติธรรมให้มีความ

สงบสุขทั้งในชาตินี้และชาติต่อไปอย่างแน่นอน และเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ในที่สุด เพราะพระธรรมที่เราประพฤติถูกต้องดีแล้วย่อมจะนำความสุขความเจริญมาให้ การที่เราได้รับความสุขความเจริญนั้นคืออานิสงส์แห่งการประพฤติธรรมหรือคุณค่าของการนับถือพระพุทธศาสนา

การปาฐกถาธรรมในวันนี้ เห็นว่าพอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ ในที่สุดแห่งปาฐกถาธรรมในวันนี้ ขออำนวยพรให้คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรที่มาร่วมฟังธรรมบำเพ็ญกุศลในวันนี้ทุกท่าน จงประสบแต่ความสุขความเจริญอันเกิดจากการประพฤติธรรมโดยทั่วกัน และขอให้คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรผู้ได้บำเพ็ญบุญหลายประการแล้ว จงตั้งใจอุทิศบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ ไปให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อท่านได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็คงได้อนุโมทนา

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรตั้งใจอุทิศไปให้แล้วนี้ ขอจงเป็นปัจจัยดลบันดาลให้ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว จงประสบสุข เกษมสำราญในสัมปรายภพ ตามสมควรแก่คติวิสัยทุกประการ เทอญ.

หนังสืออ้างอิง

๑. พระไตรปิฎกบาลี สยามรัฐ ๑๐ เล่ม คือ เล่ม ๑๐, ๑๔, ๑๕, ๑๗, ๒๐, ๒๒, ๒๕, ๒๖, ๒๗, และ ๒๘ โดยมีพระคาถาในเล่ม ๒๕ นำมาอ้างมากที่สุด เล่ม ๑๕ รองลงมา

๒. วิสุทธิมรรค ภาค ๒ ของพระพุทธโฆสาจารย์

๓. สวดมนต์ฉบับหลวง

๔. อภิธัมมัตถสังคหะ ของพระอนุรุทธาจารย์

๕. อรรถกถาทีฆนิกาย ภาค ๓

๖. ธัมโมวาท ของสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร)

๗. สวดมนต์แปล ของสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร)

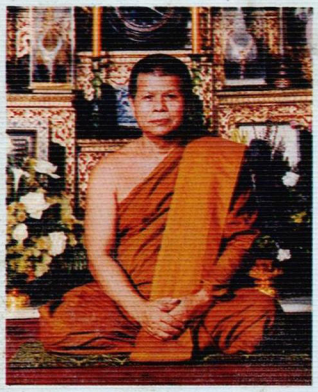

ประวัติย่อผู้เขียน

พระธรรมวิสุทธิกวี

นามเดิม พิจิตร ถาวรสุวรรณ นามฉายา ฐิตวณฺโณ นามปากกา พ.สถิตวรรณ (เฉพาะในการเขียนหนังสือบางเล่ม) **เกิดเมื่อ** วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ อ.สทิงพระ จ.สงขลา

บรรพชา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี ณ วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ โดยมี สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺมเถร ป.ธ.๙) วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ณ วัดโสมนัสวิหาร โดยมี สมเด็จพระวันรัต เป็นพระอุปัชฌาย์เช่นกัน

วิทยฐานะ

๑. เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗

๒. ศน.บ. (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙

๓. ประกาศนียบัตรชั้นสูง สธ.ต. (พระธรรมทูตรุ่นแรกของคณะสงฆ์) จากสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑

๔. M.A. ทางวรรณคดีสันสกฤต และ อนุปริญญาภาษาฮินดี จากมหาวิทยาลัย B.H.U. ในอินเดีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔

๕. ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ศน.ด. (พุทธศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕

ตำแหน่งหน้าที่

๑. เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ถึงปัจจุบัน

๒. เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (ธ) ในภาคใต้ทั้งหมด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึงปัจจุบัน (โดยเป็นรองเจ้าคณะภาค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕-พ.ศ. ๒๕๓๕)

๓. เป็นอดีตรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๑

งานพิเศษ

๑. ได้เขียนหนังสือทางพระพุทธศาสนาออกมาแล้ว ๘๐ เรื่อง แต่ที่มอบให้มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ออกมาเผยแพร่ขณะนี้มี ๒๕ เรื่อง

๒. เป็นอาจารย์สอนกรรมฐานประจำวัดโสมนัสวิหาร และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เปิดสอนกรรมฐานทั้งแก่ภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีประสบการณ์ในการสอนกรรมฐานมากว่า ๒๕ ปี

๓. เป็นวิทยากรบรรยายวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตามสถาบันและสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

๔. มีประสบการณ์จากการเดินทางไปดูงานพระศาสนาในต่างประเทศมาแล้ว ประมาณ ๒๕ ประเทศ

๕. เป็นอาจารย์บรรยายวิชาการทางพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทั้งในชั้นปริญญาตรีและปริญญาโท

สาระสำคัญของหนังสือนี้

ธรรมทานเล่มนี้ ให้สาระธรรมในการเจริญภาวนา เน้นความจริงของชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสำคัญ โดยเฉพาะความตายอันเป็นธรรมชาติของทุกชีวิต เพื่อให้เกิดความสังเวชสลดใจ เพื่อความไม่ประมาทในชีวิต และเพื่อให้ทุกคนเตรียมตัวบำเพ็ญประโยชน์ตนและส่วนรวมให้มากเท่าที่จะทำได้ก่อนจากโลกนี้ไป

ผู้เขียนเป็นพระเถระที่มีความรู้ ความสามารถในหลักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติมานาน ได้ผลิตผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาออกมาแล้วหลายสิบเล่ม ซึ่งย่อมเป็นเครื่องประกันคุณค่าของหนังสือนี้เป็นอย่างดี

หนังสือนี้เหมาะสำหรับพระภิกษุสามเณรที่จะนำไปใช้ในการสวดในงานศพแทนการสวดอภิธรรมในเวลากลางคืนเป็นอย่างดี หรือแม้แต่ท่านผู้สนใจทั่วไปที่มุ่งศึกษาพุทธศาสนาเพื่อนำมาเป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนโดยเฉพาะ ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับความจริงของชีวิตตามแนวพุทธธรรม ให้เกิดความสังเวชสลดใจ และให้เห็นความจริงของชีวิตอันตกอยู่ใต้อำนาจของพระไตรลักษณ์

ท่านผู้อ่านจะได้ทราบเนื้อหาสาระของหนังสือนี้ใน ๔ ตอนที่สำคัญ คือ

๑. ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตที่กินใจนักปฏิบัติ ๙๑ คาถาและบทสวดมนต์แปลที่ควรนำมาใช้ในชีวิต ๓ บท
๒. พระธรรมเทศนา "การเตรียมตัวก่อนตาย"
๓. พระธรรมเทศนา "ศรัทธาที่ถูกต้อง"
๔. ปาฐกถาธรรม "หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ"

ธรรมทาน